

Қазақстан Республикасының
Президенті Қ.К. Тоқаевтың Жолдауы

ЖАҢА ЖАҒДАЙДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН: ІС-ҚИМЫЛ КЕЗЕҢІ

ӘДІСТЕМЕЛІК НҰСҚАУЛЫҚ

Нұр-Сұлтан, 2020

Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы
Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты

Қазақстан Республикасының
Президенті Қ.К. Тоқаевтың Жолдауы

**ЖАҢА ЖАҒДАЙДАҒЫ
ҚАЗАҚСТАН:
ІС-ҚИМЫЛ КЕЗЕҢІ**

ӘДІСТЕМЕЛІК НҰСҚАУЛЫҚ

ӘОЖ 342
КБЖ 67.400.6
Ә 26

*Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы
Қазақстан стратегиялық зерттеулер институтының
Ғылыми кеңесі баспаға ұсынған*

Ә-26 **Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаевтың Жолдауы «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі». Әдістемелік нұсқаулық.** – Нұр-Сұлтан: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты, 2020. – 172 с.

ISBN 978-601-7972-50-9

ӘОЖ 342
КБЖ 67.400.6

ISBN 978-601-7972-50-9

© ҚР Президентінің жанындағы ҚСЗИ, 2020 ж.

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ.....	7
1. МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫҢ ЖАҢА ҮЛГІСІ.....	9
Президентке тікелей бағынышты болатын Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттік құру	9
Статистика комитетін Үкімет құрамынан шығару.....	10
Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің реформасы: мемлекеттік бағдарламалардан ұлттық жоспарларға	10
Мемлекеттік қызмет жүйесін ретке келтіру.....	12
Квзимемлекеттік компанияларды басқару.....	15
Жауапты хатшылар институтын тарату	16
Құқықтық саясат: басқарушылық шешімдерді қабылдауда регламенттеу және икемділік арасындағы теңгерім	17
2. ЖАҢА ЖАҒДАЙДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ	18
Өнеркәсіптік әлеуетті толық пайдалану.....	18
Инвестиция тарту	20
Қазақстандық кәсіпкерлердің ұлттық компаниялардың сатып алуларына қол жетімдігі	22
Ақша-несие саясаты	24
Әділ және түсінікті салық саясаты	26
Жаңа бюджеттік саясат және есеп комитетінің жұмысын күшейту.....	26
Пайдасыз шығындар мен артық еншілес компанияларды қысқарту («Бәйтерек» ҰБХ» АҚ мен «ҚазАгро «ҰБХ» АҚ біріктіру жолымен бірыңғай даму институтын құру)	29
Халықтың жұмыс орындарын және табысын сақтау.....	30
Бизнес-ахуалды жақсарту.....	34
Бәсекелестікті қорғау және дамыту агенттігін құру	36
Ауылшаруашылығының бәсекеге қабілеттілігін арттыру.....	37

Агроөнеркәсіп кешенін дамыту жөніндегі ұлттық жоба және оның негізгі міндеттері.	39
АӨК экожүйе: вертикальді және горизонтальді кооперация	41
Суару жүйесі – су қауіпсіздігі мәселесі	42
Еліміздің транзиттік әлеуетін арттыру және «Нұрлы жол» бағдарламасының екінші кезеңі.	43
Экономиканы әртарапандыру.	46
3. ТЕҢГЕРІМДІ АУМАҚТЫҚ ДАМУ	47
Елдің оңтүстігі мен оңтүстік-шығысының өнеркәсіптік әлеуеті	47
Моноқалаларды дамыту.	49
Шекаралас аумақтарды дамыту	51
«Ауыл – ел бесігі» бағдарламасы	53
4. АЗАМАТТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ӘЛ-АУҚАТЫ –	
БАСТЫ БАСЫМДЫҚ.	55
Мемлекеттің Тұрғын үй саясаты	55
Азаматтардың БЖЗҚ зейнетақы жинағының бір бөлігін пайдалануы.	56
«5-10-25» Тұрғын үй бағдарламасы.	60
Баспана алуға кезекте тұрған адамдар үшін жалдау ақысын субсидиялау	64
«Аңсаған сәби» арнайы бағдарламасы.	66
Әлеуметтік саясаттың жаңа парадигмасы.	69
5. ҚОЛ ЖЕТІМДІ ӘРІ САПАЛЫ БІЛІМ	73
Бірыңғай біріктірілген білім беру платформасын әзірлеу.	73
2025 жылға қарай 6 жасқа дейінгі балаларды 100-пайыз мекетепке дейінгі білім берумен қамтамасыз ету	74
Өмір бойы оқу (үздіксіз білім беру) тұжырымдамасын әзірлеу.	77
Мұғалімдердің еңбекақысын көтеру	78
Жоғары білім беру сапасын арттыру	79
Ғылымды дамыту	80

6. ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ЖҮЙЕСІН ДАМУ	81
Медицина қызметкерлерінің жалақысын арттыру	81
Фармацевтика саласын дамыту	84
Медициналық инфрақұрылымды дамыту	90
Алғашқы дәрігерлік көмекті ұйымдастыру	93
Медицина кадрларын дайындау	96
7. ЭКОЛОГИЯ ЖӘНЕ БИОЛОГИЯЛЫҚ ӘРКЕЛКІЛІКТІ ҚОРҒАУ	99
Жаңа экологиялық кодексті әзірлеу	99
Елімізді көгалдандыру	101
«Жануарларды қорғау туралы» заң	103
Мектептерде экологиялық тәрбие беру	104
8. ӘДІЛЕТТІ МЕМЛЕКЕТ АЗАМАТТАРДЫҢ МҮДДЕСІН ҚОРҒАУ ЖОЛЫНДА	107
«Халық үніне құлақ асатын мемлекеттен» «әділ мемлекетке»	107
Қазақстанның сот жүйесін реформалау	110
«Smart – сот» жобасы»	111
Полиция қызметінің сапасын арттыру	113
Дау-дамайды шешудің балама тәсілдерін дамыту	115
Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті күшейту	117
Төтенше жағдайлар министрлігін қайта құру	119
Азаматтардың құқығын қорғау	121
9. ЦИФРЛАНДЫРУ – БАРЛЫҚ РЕФОРМАЛАРДЫҢ НЕГІЗГІ ЭЛЕМЕНТІ	123
Цифрландыру – бәсекеге қабілеттіліктің негізгі құралы	123
Қазақстандықтардың «цифрлық теңсіздігін» жою	126
Мемлекеттік секторды цифрландыру	128
ІТ-сектордағы бәсекелестікті қолдау	131
10. АЗАМАТТАРДЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ІСІНЕ ҚАТЫСУЫ	134
Азаматтарды елімізді басқаруға тарту	134
Ауыл әкімдерін тікелей сайлау	136

Халық атсалысатын бюджет	139
Мәслихаттар жұмысын жетілдіру	141
Жергілікті өзін-өзі басқару жүйесін дамыту	143
Мүлік иелерінің бірлестіктері (МИБ)	145
Онлайн-петиция институты	148
Көппартиялық қағидатты дамыту	150
11. ҰЛТТЫҢ ЖАҢА БОЛМЫСЫ.	152
Жаңа қағидаттар және жаңа бағдарлар: дұрыс ойлау идеологиясы	152
Құндылық және ерінбей еңбек ету	153
Бәсекеге қабілетті мемлекет, зияткер ұлт қалыптастыру	155
«Жауапты мемлекет – жауапты қоғам – жауапты адам»	157
ҚОСЫМША	159
ҚОСЫМША ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ.	166

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаевтың «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» Қазақстан халқына Жолдауы бұл бір жағынан, дағдарысқа қарсы шаралардың теңдестірілген жоспары, екінші жағынан, орта мерзімді перспективаға арналған реформалардың дәйекті бағдарламасы болып табылады.

Түсіндіру жұмыстарын жүйелі түрде жүргізу үшін осы Жолдау жария етілген жағдайды түсіну қажет. Әлемдік валюта қорының болжамы бойынша әлемдік ЖІӨ 2020 жылы 5,2%-ға қысқарады, ал жаһандық дағдарыстың салдары ұзақ мерзімді болады. Сарапшылардың пікірінше, жаһандық экономиканы қалпына келтіру 3 жылдан 5 жылға дейін созылады, ал COVID-19 пандемиясын жеңу үшін кем дегенде екі жыл қажет болады. Сонымен қатар, халықаралық жағдай қарқын алып келе жатқан сауда соғысымен және әлемнің жетекші державалары – АҚШ пен Қытай арасындағы геосаяси қарама-қайшылықтармен, Таяу Шығыс пен Оңтүстік Азиядағы аймақтық қақтығыстардың шиеленісуімен, мұнай бағасының жоғары құбылмалылығымен күрделене түсуде.

Бұл жағдайда Қазақстан оңтайлы және айқын стратегияны таңдады – коронавирустың таралу қарқынын тежеу, халықтың неғұрлым осал топтарына, шағын және орта бизнеске, өндірістік секторға көмек көрсете отырып, ұлттық медицина жүйесінің құлдырауына жол бермеу. Әлемнің барлық елдерінде пандемия жалпы экономикалық әл-ауқатқа нұқсан келтірді. Бірақ көптеген елдердің үкіметтері адамдардың денсаулығы мен өмірі экономикалық көрсеткіштерден гөрі маңызды деп санайды. Дәл осындай мақсат Қазақстан Президентінің карантиндік шараларды енгізу жөніндегі дәйекті және берік саясатының негізінде жатыр.

Пандемия кезінде Қазақстан басшылығы мемлекет пен экономиканы басқаруды қолға алуға мәжбүр болды. Сонымен қатар, «қателіктермен жұмыс» ұдайы жүргізіліп, реформалар жалғасуда. Мұндай жүйелі өзгерістердің бағыттары Президент Жолдауында нақты көрсетілген.

Қазір экономикалық қызмет кезең-кезеңімен қалпына келтіріліп жатқан кезде жаңа шындық жағдайында экономиканы тұрақтандыру жөніндегі стратегиялық сипаттағы шараларды қабылдау маңызды. Ол үшін бұрынғы жеткізу тізбектерін қалпына келтіру, тоқтатылған

жобаларды қайта іске қосу, шетелдік инвестициялардың келуін қамтамасыз ету, ұлттық экономиканы әртараптандыру жөніндегі жоспарларды дәйекті жүзеге асыру қажет.

Жолдауда қойылған міндеттер – бұл келесі бес жылға арналған міндеттер. Олардың көпшілігі мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарында, қоғамдық өмірдің аясы мен салаларын дамыту жөніндегі тұжырымдамаларда нақтыланатын болады.

Алдыңғы Жолдаудың міндеттерін орындаудың күрделілігі іске асыру мерзімі іс жүзінде әлемде және Қазақстанда пандемияның басталуымен тұспа-тұс келуімен байланысты болды, мұндай жағдайда мемлекеттік аппарат ресурстарының басым бөлігі эпидемиологиялық жағдайды бақылауға және карантин жағдайында қоғамның тіршілігін қамтамасыз етудің базалық жүйелерін қолдауға қайта бағытталды.

Сондықтан жаңа Жолдауда мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыру, өңірлердегі өмір сапасын қамтамасыз ету, денсаулық сақтау және білім беру мәселелерін шешу, сот жүйесінің тәуелсіздігін нығайту және азаматтардың мемлекетті басқаруға қатысу деңгейін арттыру сияқты маңызды тезистер қайтадан өзектендірілді.

1. МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫҢ ЖАҢА ҮЛГІСІ

ПРЕЗИДЕНТКЕ ТІКЕЛЕЙ БАҒЫНЫШТЫ БОЛАТЫН СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЖОСПАРЛАУ ЖӘНЕ РЕФОРМАЛАР ЖӨНІНДЕГІ АГЕНТТІК ҚҰРУ

Мен тікелей Президентке бағынышты болатын Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігін құру туралы шешім қабылдадым. Бұрын мұндай орган болды және өз жұмысын ойдағыдай атқарды. Енді осы агенттік қайтадан тұтас мемлекеттік жоспарлау жүйесінің негізгі орталығына айналады. Агенттік ұсынған реформалар нақты іске асатын және ең бастысы барлық мемлекеттік органдар үшін орындауға міндетті болуы тиіс.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Жолдауда Агенттік реформаларды қалыптастыру және тереңдету, оларды тиімді жүзеге асыруға қолдау көрсету үшін құрылып жатқандығы туралы айтылады. Ол үшін мақсат қоюдың нақты жүйесі құрылады, елдің бәсекеге қабілеттілігін және халықтың әл-ауқатын арттыруға бағытталған реформаларды жүзеге асыруға тәсілдер әзірленеді және статистикалық ақпараттың сенімділігі қамтамасыз етіледі. Сонымен қатар, стратегиялық жоспарлаудың бюджеттеу процестерімен байланысы арттырылып, белгіленген мақсаттарға жету үшін мемлекеттік органдардың жауапкершілігі күшейтіледі. Бұл шаралардың барлығы ұлттық мемлекеттік жоспарлау жүйесін түбегейлі қайта жүктеуді қажет етеді.
- ▶ Бұл ретте Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттік құру қолданыстағы мемлекеттік органдардың функциялары мен штат бірліктерін беру есебінен, яғни жаңа штат бірліктерін құрмай жүргізу жоспарланып отыр.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Президент мемлекеттік қызметкерлер санының қысқаратынын айтып, сосын жаңа мемлекеттік орган құрып жатыр?

Біріншіден, бұл Агенттік аясы тар міндеттері бар өте жинақы мемлекеттік орган ретінде құрылады. Екіншіден, министрліктерден функциялардың бір бөлігін Агенттікке беруге байланысты олармен бірге штат бірліктері де берілетін болады. Яғни, Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттіктің құрылуы шенеуніктердің жалпы санына айтарлықтай әсер етпейді.

- Бұрын осындай мемлекеттік орган жұмыс істеді (СЖЖРА), ол қаншалықты тиімді болды?

СЖЖРА «Қазақстан-2030» елдің даму стратегиясын әзірлеу мен іске асыруда шешуші рөл атқарды. Кейіннен Агенттік СЖА болып қайта құрылды (1999) және өкілеттіктер экономика және бюджеттік жоспарлау министрлігіне беріле отырып (2002) таратылды.

СТАТИСТИКА КОМИТЕТІН ҮКІМЕТ ҚҰРАМЫНАН ШЫҒАРУ

Тез өзгеріп жатқан ахуалға шынайы баға беру үшін Статистика комитеті Агенттік құрамына беріледі.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР

- ▶ Мемлекеттік органдар жұмысының нәтижелілігі, мемлекеттік бағдарламаларды іске асыруды бағалау ресми статистика деректеріне негізделеді. Үкімет өзі жұмысты жоспарлап, статистика жасауы «мүдделер қақтығысын» тудырады.
- ▶ Пандемия анық емес немесе бұрмаланған деректер мемлекеттік саясаттың қалыптасуы мен бағалануына ғана емес, сонымен бірге қоғамға елдегі жағдай туралы дұрыс емес дабылдар бере алатындығын нақты көрсетті.
- ▶ Бұл жағдайда Статистика комитетін Үкіметтің ықпалынан шығаруға басты назар аудару қажет.

МЕМЛЕКЕТТІК ЖОСПАРЛАУ ЖҮЙЕСІНІҢ РЕФОРМАСЫ: МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАЛАРДАН ҰЛТТЫҚ ЖОСПАРЛАРҒА

Дәстүрге сай, мемлекеттік жоспарлау жүйесінде жоспарлау, орындау және бағалау қызметін негізінен мемлекеттік аппарат атқарады. Бұл – дұрыс емес.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР

- ▶ Мемлекеттік жоспарлау жүйесі өзінің құрылған кезеңінде елдің ұзақ мерзімді дамуын басқарудың озық құралы ретінде ойластырылған. Оның негізінде болжамды даму идеясы жатыр – стратегиялар 10-30 жылға әзірленді, ал оларды іске асыру қысқа мерзімді егжей-тегжейлі құралдар (мемлекеттік органдардың стратегиялық жоспарлары) арқылы айқындалуға тиіс болды. Алайда, әлемдегі жоғары белгісіздік жағдайында көптеген елдер мен корпорациялар бұл тәсілден алшақтап, сценарийлерді, тәуекелдерді және тұрақты бейімделуді ескере отырып, икемді басқаруға назар аударады.
- ▶ Сондай-ақ, барлық реформаларға қарамастан, Қазақстанның мемлекеттік басқаруы әлі күнге дейін кеңестік жүйенің құрылымдары мен процестері бойынша жұмыс істеп келеді деген сын да бар. Мемлекеттік жоспарлау жүйесі сонымен қатар кейбір белгілерді мұра етті: жұмысты ресімдеу, нәтижелерді бағалау емес, есеп беру негізінде басқару, бақылаудың жазалау сипаты және т.б.
- ▶ Ұлттық жобалардың форматы мақсатты индикаторлары көп көлемді мемлекеттік бағдарламалардан нақты іс-шаралар жоспарларына қарай ауысуды көздейді. Бұл формат жеке сектор мен қоғамды мемлекеттік саясатты қалыптастыруға, мемлекеттік жоспарлау жүйесінің жұмысына кеңінен тартуға мүмкіндік береді, оның маңыздылығын Президент бірнеше рет атап өтті.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Қазіргі уақытта мемлекеттік бағдарламалар нәтижелерін бағалау қалай жүргізілуде?

Бағдарламаларды бағалауды мемлекеттік жоспарлау жөніндегі уәкілетті орган ретінде Ұлттық экономика министрлігі және Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті жүргізеді.

Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті тиімділіктің мемлекеттік аудитін және өзге де

сараптамалық-талдау іс-шараларын жүргізу шеңберінде мемлекеттік бағдарламалардың іске асырылуын бағалауды жүзеге асырады.

- Мемлекеттік бағдарламаларды кім әзірлейді?

Мемлекеттік бағдарламаларды тиісті мемлекеттік орган әзірлейді және мемлекеттік жоспарлау жөніндегі уәкілетті органмен (ҚР ҰЭМ) келісіледі. Мемлекеттік бағдарламаларды Қазақстан Республикасы Президентінің келісімі бойынша Қазақстан Республикасының Үкіметі бекітеді.

- Неліктен «жаман» мемлекеттік бағдарламалардан бас тартуға болмайды?

Үкімет бірнеше рет мемлекеттік бағдарламаларға тексеру жүргізді. Ең ауқымды тексерулердің бірі 2013 жылы өтті. Ол кезде 50 бағдарлама (6 мемлекеттік және 44 салалық) іске асырылып жатты, соның ішінде 46 бағдарламаға түгендеу жүргізілді. Нәтижесінде бағдарламаларға түзету және оңтайландыру жасалды; 9 мемлекеттік және 12 салалық бағдарлама қалды.

2018 жылғы бағдарламаларды тексеру мемлекеттік бағдарламаларды бекіту өкілеттіктерін Президенттен Үкіметке беру аясында өтті. МӘБ-дан барлық үкіметтік бағдарламалар алынып тасталды, олардың бір бөлігі түзетілді және 14 мемлекеттік бағдарлама қалды.

МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТ ЖҮЙЕСІН РЕТКЕ КЕЛТІРУ

Мемлекеттік қызмет жүйесін ретке келтіріп, қайта құру керек. Пандемия кезінде мемлекеттік қызметшілердің басым бөлігінің қашықтан жұмыс істеу режиміне көшуі мемлекеттік аппаратты қысқарту керектігін және бұған толық мүмкіндік бар екендігін көрсетті.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Шенеуніктердің бір бөлігін қысқарту жалақыны көтеруге және мемлекеттік қызметкерлерді нәтижелі жұмыс істеуге ынталандыруға мүмкіндік береді.

- ▶ Президент өз Жолдауында «мемлекеттік қызмет қол жетпейтін жабық кастаға айналмауы тиіс» деп атап өтті. Бұл өте маңызды сигнал. Бір жағынан, қашықтағы режимдегі жұмыс өзіндік тәжірибеге айналды және кейбір қызметкерлерді мемлекеттік органдардың өнімділігіне нұқсан келтірместен қысқартуға болатындығын көрсетті. Президенттік кадрлық резервті қалыптастыру тәжірибесі мемлекетке жұмыс істеуге дайын көптеген мамандар бар екенін көрсетті. Ашық, бәсекеге қабілетті мемлекеттік қызмет қажет.
- ▶ Ағымдағы жылы **10%-ға**, ал 2021 жылы тағы **15%-ға** қысқарту жоспарлануда, екі жылда жалпы қысқарту **25%-ды** құрайды. Үнемделген қаражат ең тиімді қызметкерлердің еңбек ақы төлемін арттыруға бағытталады.
- ▶ 2020 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша мемлекеттік қызметшілердің штаттық саны 97 403 бірлікті құрады, оның ішінде саяси қызметкерлер – 715, «А» корпусы – 84, «Б» корпусы – 96 604.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Президент мемлекеттік қызметшілердің қысқаруы туралы айтып, жаңа мемлекеттік органдар құра ма?

Төтенше жағдайлар министрлігін қайта құру туралы мәселе мемлекеттік қызметшілердің ағымдағы санына әсер етпейді. Қазіргі Төтенше жағдайлар комитеті ІІМ құрамынан шығарылады және министрлік мәртебесі беріледі.

Осыған ұқсас, Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттік пен Бәсекелестікті қорғау және дамыту жөніндегі агенттікті құруды қолданыстағы мемлекеттік органдардың функциялары мен штат бірліктерін беру есебінен, яғни жаңа штат бірліктерін құрмай жүргізу жоспарланып отыр.

Президенттің мемлекеттік қызметшілер санын қысқартуға ұмтылысы және сол Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттікті құру сияқты шаралары «ықшам және кәсіби мемлекеттік аппараттың» бір көзқарасынан туындайды. Бұл көзқарас елді дамыту жөніндегі алғашқы құжаттарда – Тұңғыш

Президент – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан -2030» стратегиясы және одан кейінгі Жолдауларында тұжырымдалған. Мұнда ешқандай қайшылық жоқ.

Барынша нақты функционалы бар неғұрлым бөлшек және тәуелсіз мемлекеттік органдарды құру – бұл да мемлекеттік аппараттың ықшамдылығы. Көптеген функциялар мен бөлімшелер басқару мен үйлестіруде қосымша ресурстарды – көп келісімдері, көп мүдделері, көп вице-министрлері және т.б. қажет етеді. Сондықтан мемлекеттік қызметшілердің санын бірте-бірте қысқартумен қатар мемлекеттік органдарда функционалдық ретке келтіру – бұл кешенді шешім. Реформаның сапалы бағыты: нақты функциялары және жауапкершілігі бар, бірақ бюрократиясы мен қызметкерлері аз бөлімдер.

- Мемлекеттік аппарат қаншалықты ұлғайған?

Мемлекеттік аппараттың «ұлғайғанын» мемлекеттік қызметшілердің саны бойынша ғана бағалауға болмайды. Мемлекеттік органдардың барлық штат бірліктері министрліктер мен ведомстволарға жүктелген функциялар негізінде бөлінеді.

Яғни, егер «үлкен» мемлекет идеясынан – реттеу көлемі жағынан да, функциялар жиынтығы жағынан да, экономикаға қатысу жағынан да бас тартпай, «ықшам» мемлекеттік аппарат құру мүмкін емес. Ықшамдылық шенеуніктердің санынан емес, мемлекеттік аппаратты өз мойнына алатын функционалдан туындайды.

- Жалақыны көтеру мемлекеттік қызметтің сапасын арттыра ма?

Шенеуніктердің қандай да көлемін қысқарту маңызды өзгерістерге әкелмейді. Сондықтан Жолдауда олардың санын қысқартумен бірге мемлекеттік сектордағы еңбекақыны көтеру керектігі айтылған. Жалақының өсуі неғұрлым ынталы, неғұрлым құзыретті адамдарды тартады. Ол «сапа» - сапалы басқару шешімдері, сапалы мемлекеттік саясат пен қызметтер.

2021 жылғы 1 шілдеден бастап мемлекеттік қызметшілерді кәсібилендіру, нәтижеге байланыстыра отырып, еңбекті әділ бағалау бойынша факторлық-балдық шәкіл енгізіледі, бұл мемлекеттік қызметшілердің жауапкершілігі мен құлшынысын арттырады.

Шәкіл қазірдің өзінде ҚР Мемлекеттік қызмет істері, Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің, Әділет

министрлігінің, Маңғыстау, Атырау, Қарағанды, Павлодар облыстарының, республикалық маңызы бар қалалар әкімдіктерінің бағалауында қолданылады. Агенттіктің мәліметінше, факторлық-балдық шәкіл енгізілгенге дейін Әділет министрлігі кадрларының ағымдағы деңгейі - 4,6%, кейін - 0,6% құрады.

Сонымен қатар, еңбекақы төлеудің жаңа тетіктерінің тәсілдерін жетілдіру жұмыстары жүргізілуде.

Атап айтқанда, лауазымдарды функционалдық блоктар бойынша, оның ішінде нақты лауазымның функционалына байланыстыра отырып бөлу тәртібі қайта қаралатын болады. Бұл тәсіл қызметкерлерді бір құрылымдық бөлімшенің ішінде функционалдық блоктарға (негізгі, жәрдемдесуші, көмекші) саралауға мүмкіндік береді. Бұдан басқа, лауазымдық жалақы мөлшерін анықтау кезінде еңбек өтілін есептеу жөніндегі тәсілдерді қайта қарау жоспарланып отыр.

КВАЗИМЕМЛЕКЕТТІК КОМПАНИЯЛАРДЫ БАСҚАРУ

Елімізде ондаған ұлттық компания, он мыңдаған мемлекеттік кәсіпорын бар. Бұл ретте ірі квазимемлекеттік мекемелер акционерлік қоғам ретінде жұмыс жүргізеді, яғни олардың мақсаты – пайда табу. Егер мемлекеттік қызметтердің бір бөлігі оларға берілсе, мұндай компаниялардың жұмысы азаматтарға және экономикаға нақты қызмет көрсетуге арналып, қосымша сипатқа ие болуы тиіс.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Соңғы жылдары квазимемлекеттік ұйымдар бойынша елеулі қоғамдық пікірталас басталды. Нәтижесінде есеп комитеті квазимемлекеттік сектор компанияларының активтерін басқару тиімділігіне аудит жүргізді.
- ▶ Президент квазимемлекеттік секторды басқаруды реформалаудың маңызды өлшемшарты ретінде бюрократиядан арылу мен қоғамдық игілікті атады, сондай-ақ квазимемлекеттік компаниялардағы корпоративтік басқаруды, оның ішінде меншіктің тиісті ұйымдық нысандарын анықтау арқылы жақсарту туралы тапсырма берді (мысалы, «қоғамдық құқық ұйымы» ұғымын енгізу және т.б.).

- ▶ Квазимемлекеттік сектор компанияларын біріктіру және оңтайландыру арқылы босатылған қаражатты даму жобаларына немесе мемлекетке дивидендтер ретінде бюджетке бағыттауға мүмкіндік береді.
- ▶ Бұған дейін Үкімет мемлекеттік кәсіпорындар қызметінің 100-ден астам түрін қысқарту бойынша жұмыс жүргізген болатын, бұл қолданыстағы тізбенің 30%-ға жуығы. Ол жеткілікті дамыған жеке ұйымдар бар жерлерде мемлекеттік кәсіпорындардың экономикалық белсенділігін төмендетуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, бұл шара мемлекеттік сектор ұйымдары үшін бейінді емес қызметтің мүмкіндіктерін шектейді.

ЖАУАПТЫ ХАТШЫЛАР ИНСТИТУТЫН ТАРАТУ

Негізгі жауапкершілік бір адамға, яғни Президент тағайындайтын министрге жүктелуі тиіс. Сондықтан жауапты хатшылар институтын тарату керек.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Жауапты хатшылар институты таратылған кезде міндеттер министрліктер аппараттарының басшыларына жүктеледі. Ведомство іске асыратын бағдарламалар үшін министр жауапты болады. Тапсырмаларды іске асыру мақсатында ағымдағы жылдың соңына дейін мемлекеттік қызмет туралы заңнамаға тиісті түзетулер топтамасы қабылданатын болады.
- ▶ Жауапты хатшы лауазымы 2007 жылы саяси және әкімшілік мемлекеттік қызметті өзара межеллеу мақсатындағы әкімшілік реформа нәтижесінде енгізілді.
- ▶ Министрдің қызметіне саяси блок пен стратегиялық жоспарлау мәселелерін шешу кірді. Ағымдағы аппараттық-кадрлық қызметті жауапты хатшы жүзеге асырды.
- ▶ Пандемия кезіндегі қоғамдық-саяси жағдай министрліктерден уақытылы шешім қабылдауда ұтқырлық пен жеделдікті талап етті.

ҚҰҚЫҚТЫҚ САЯСАТ: БАСҚАРУШЫЛЫҚ ШЕШІМДЕРДІ ҚАБЫЛДАУДА РЕГЛАМЕНТТЕУ ЖӘНЕ ИКЕМДІЛІК АРАСЫНДАҒЫ ТЕҢГЕРІМ

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Мемлекет басшысы атап өткендей, атқарушы билік қызметін шамадан тыс заңнамалық реттеу орын алып отыр, бұл мемлекеттік аппараттың тиімді жұмыс істеуі үшін қиындық болып табылады. Министрлер мен әкімдердің өкілеттіктері заңдар мен қаулылардың егжей-тегжейлі нормаларымен шектелген. Бұл мемлекеттік аппараттың жұмысын тежеп қана қоймай, Парламенттің де жұмысын қиындатады.
- ▶ «Осыған байланысты құқықтық саясат тұжырымдамасы шеңберінде егжей-тегжейлі құқықтық регламенттеу мен басқарушылық шешімдерді қабылдау икемділігі арасындағы теңгерімді қамтамасыз ету бөлігінде заңнаманы өзгертуге бағытталған ережелер көзделетін болады
- ▶ Үкімет заңдарды жетілдіру және тексеру бойынша жұмыс жүргізуде. Реформалардың мақсаты – азаматтардың кең ауқымды тобын Үкіметпен өзара әрекеттестікке тарту, норма шығару сапасын арттыру жөніндегі нормативтік-құқықтық актілердің жобаларын әзірлеу кезінде тепе-тең диалог құру, әлемдік озық тәжірибені есепке алу және енгізу.
- ▶ Халықаралық тәжірибе қазақстандық заң шығару практикасына енгізілді: бизнес-қауымдастықтардың, «Атамекен» ҰКП қатысуы, «Ашық НҚА» порталының жұмыс істеуі.
- ▶ Заңнамадағы жиі өзгерістер түпкілікті субъектілерге – халыққа ықпал етіп, бұл заңнамалық реттеудің тұрақсыздығына әкеледі. Мұнда тек заңнамалық ғана емес, ұйымдастырушылық сипаттағы өзгерістер қажет.

2. ЖАҢА ЖАҒДАЙДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ

Жолдауда елдің жаңа экономикалық бағытының жеті қағидаты атап өтілді. Осы бағытты іске асыру ел экономикасының бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған нақты іс-қимылдар жоспарын қамтиды.

Әртараптандырылған және технологиялық экономика құруға баса назар аударылады.

7 қағидаттары

1. Тауарлар мен міндеттерді әділ бөлу.
2. Жеке кәсіпкерліктің жетекші рөлі.
3. Адал бәсекелестік, кәсіпкерлердің жаңа буыны үшін нарықтарды ашу.
4. Өнімділіктің өсуі, экономиканың құрделілігі мен технологиялылығының артуы.
5. Адами капиталды дамыту, білім берудің жаңа түріне инвестиция салу.
6. Экономиканы «Көгалдандыру», қоршаған ортаны қорғау.
7. Мемлекеттің негізделген шешімдер қабылдауы және олар үшін қоғам алдындағы жауапкершілігі.

ӨНЕРКӘСІПТІК ӘЛЕУЕТТІ ТОЛЫҚ ПАЙДАЛАНУ

Қазақстанның алдында тұрған маңызды міндет – өнеркәсіптік әлеуетімізді толық пайдалану. <...> Сапалық тұрғыдан мүлде жаңа ұлттық индустрияны дамыту үшін жаңғыртылған заңнамалық негіз қажет. <...> Өнеркәсіпке қолдау көрсетудің нақты шараларын да жетілдіру керек

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Қазақстан бірқатар стратегиялық мақсаттарға қол жеткізу үшін экономикалық және өнеркәсіптік құрылымды жаңғыртуды талап етеді: ұлттық экономиканың стратегиялық өзіне-өзі қамтамасыз етуін қолдау; онда өңдеуші өнеркәсіптің, әсіресе оның қосымша құн өндіретін салаларының рөлін арттыру; шикізат секторының маңыздылығын және экономиканың сыртқы конъюнктураға тәуелділігін төмендету; тұрақты жоғары ақы төленетін жұмыс орындарын құру.

- ▶ Өңдеуші өнеркәсіпті дамытудың нақты бағыттары нақтыланды, ол – қара және түсті металлургияда, мұнай химиясында, автомобиль және машина жасауда, құрылыс материалдарын, тамақ өнімдерін өндіруде жаңа бөліністерді дамыту. Бұл шикізат базасы, логистикалық артықшылықтар, жинақталған тәжірибе, серіктестер мен технологиялық база түріндегі Қазақстанның объективті даму алғышарттары бар салалар.
- ▶ Өңдеуші өнеркәсіпті табысты дамыту үшін өңдеуші өнеркәсіпті дамытудың негізгі қағидаттарын, мақсаттары мен міндеттерін айқындайтын «Өнеркәсіптік саясат туралы» жеке заңды қоса алғанда, жаңартылған заңнамалық база, сондай-ақ өңдеуші өнеркәсіптің озық салаларын қолдаудың дамыған жүйесінің кешенді және тұтас негізін құруға мүмкіндік беретін өзге де заңдар мен заңға тәуелді актілерді жаңғырту талап етіледі.
- ▶ Нақты міндет қойылды ол - өңдеу өнеркәсібіндегі өндіріс көлемін бес жылда кемінде 1,5 есеге ұлғайту.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Экономиканы әртараптандыру туралы 20 жылдан бері айтылып келеді, бірақ ештеңе өзгерген жоқ па?

Иә, әртараптандыру процесі қиын, оны мойындау керек. Бірақ бұл фактіні мойындау осы бағытта күш салудың қажеті жоқ дегенді білдірмейді, бұл стратегиялық басымдық болды және болып қала береді. Бұдан басқа, мұнай бағасының ұзақ уақыт бойы төмендеуі жағдайында экономиканы дамытудың басқа нұсқасы жоқ, өңдеуші салалардың озық өсуі есебінен оны жаңғырту мен әртараптандырудың баламасы жоқ. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, әртараптандыру кез келген экономика үшін ондаған жылдарды қажет ететін күрделі үдеріс. Сонымен қатар, объективті факторлар бар (мысалы, теңізге шығу мүмкіндігінің болмауы, көптеген бағыттар бойынша басымдыққа ие ірі елдерге көрші орналасу), соның салдарынан отандық экономика өзінің қазіргі сипаттарына ие.

Индустриялық дамудың алдыңғы бағдарламаларын орындау тәжірибесі олардың белгілі бір нәтиже бергені туралы айтуға мүмкіндік береді. Өңдеуші өнеркәсіптің жекелеген салаларында,

оның ішінде соңғы он жыл ішінде қосылған құнның жоғары деңгейі бар (2010 жылдан бастап 2019 жылға дейін) заттай көріністегі өндірістің өте жоғары өсімі (тоннамен, данамен және т.б., мұнда бағаның өсу факторы жұмыс істемейді) байқалды. Тамақ өнеркәсібі, сондай-ақ экономика үшін жаңа машина жасау салалары жоғары серпінді (жүк автомобильдерінің өндірісі 8,3 есе, жеңіл автомобильдердің өндірісі – 13,9 есе өсті) көрсетті.

- Көптеген бағдарламалар болды, бірақ олар нәтиже бермеді, бұл шаралар да ештеңе бермейді ме?

Біріншіден, 2019 жылдың қорытындысы бойынша ЖІӨ-дегі өңдеуші өнеркәсіптің үлесі (11,4%) он жыл ішінде барынша жоғары және соңғы бес жылда – 10,1-ден 11,4%-ға дейін айтарлықтай өсті. Екіншіден, алдыңғы он жылда мұнай бағасы мен мұнай өндіру көлемінің өсуі аясында өңдеу өнеркәсібінің озық қарқынмен өсуі өте қиын болды. Бүгінгі жағдайда өңдеуші өнеркәсіпті дамыту үшін жаңа мүмкіндіктер ашылуда. Үшіншіден, өткен бағдарламалардың тиімділігі жеткіліксіз болғандықтан, Мемлекет басшысы оларды дайындау мен іске асыру тәсілін өзгертуді ұсынды – көрсеткіштері мен индикаторлары көп мемлекеттік бағдарламалардың орнына үдерістен нәтиже басым қысқа мерзімдік Ұлттық жобалар форматына көшу ұсынылды.

ИНВЕСТИЦИЯ ТARTУ

Мемлекет пен инвесторлар арасындағы уағдаластықтарды бекіту үшін - стратегиялық инвестициялық келісім жасалады.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Қазақстан экономика құрылымында қажетті өзгерістерді жүзеге асыру және оны жаңғырту үшін шетелдік және отандық инвесторлардан, әсіресе алдыңғы қатарлы салаларға инвестицияларды ұлғайтуды талап етеді.
- ▶ Ірі стратегиялық жобаларға салынған инвестицияларға инвесторларды қызықтыру үшін инвесторлар үшін қазіргіден гөрі тартымды жағдай жасауға бағытталған нормативтік базада елеулі өзгерістер қажет.

- ▶ Осындай жағдайлар жасаудың жаңа тәсілдері ұсынылды, атап айтқанда, түрлі сипаттағы жеңілдіктердің кең ауқымды кешенін - заттай гранттар, жеңілдікті қаржыландыру, ішінара кепілдік беру, экспорттық қолдау тетіктері, мемлекеттік және квазимемлекеттік тапсырыс берушілер тарапынан өнімді кепілді сатып алу топтамасын ұсыну. Топтамалық тәсіл Стратегиялық жобаларды іске асыру кезінде өтінімдерді ресімдемей және әрқайсысы бойынша жеке-жеке көптеген ұзақ рәсімдерден өтпей, оларды бірден алуға мүмкіндік береді. Бұл ретте жеңілдіктер мен ынталандырулар деңгейі инвестициялар көлеміне байланысты болады.
- ▶ Осы саладағы тағы бір жаңалық – инвесторлармен шарттардың жаңа түрінің басым жобаларын – стратегиялық инвестициялық келісімдерді жасасу, оның басты ерекшелігі – жобаны іске асырудың бүкіл мерзіміне Шарт талаптарын белгілеу. Инвесторлар нормативтік базаның өзгеруінен қорғалады, басынан бастап жоба бойынша ойын ережелері оны іске асырудың соңына дейін белгілі болады. Сондай-ақ, мемлекет инвестордың міндеттемелері бойынша нақты деректерге ие болады, оны ол өз бизнесінің өзгеретін жағдайларына қарамастан орындауы тиіс.
- ▶ Үкімет стратегиялық келісімдерге кіретін жобалар пулын 2021 жылдың сәуіріне дейін қалыптастырады.

ИНВЕСТИЦИЯЛАРДЫ ЫНТАЛАНДЫРУ

Стратегиялық инвестициялық келісімдер

- Заңнамалық шарттардың тұрақтылығын қамтамасыз ету (Кәсіпкерлік кодексіне, Салық кодексіне және ЕЭА туралы заңға өзгерістер)

Стратегиялық жобалар пулы

- Инвестицияларды тарту мәселелері жөніндегі үйлестіру кеңесінің қарауы және бекітуі
- Жобаларды тиімді іске асыру үшін әрбір ірі инвесторға жеке көзқарас

АХҚО әлеуетін пайдалану

- АХҚО инфрақұрылымы (АІХ биржасы, финтех хаб, жасыл қаржы)
- Инвестициялық келісімдерде ағылшын құқығын және төрелік ескертпені пайдалану
- Преференциялық салық және көші-қон режимі

Негізгі капиталға инвестициялар:
2025 жылға қарай ЖІӨ-ге 30% ға дейін

ТШИ жалпы ағынын 2025 жылға
қарай \$30 млрд дейін ұлғайту

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Бізде бәрі шетелдіктерге тиесілі, енді олар одан да көп бергісі келеді, тіпті жеңілдік шарттарымен де?

Бұл жаңашылдықтарда шетелдік және қазақстандық инвесторлар арасында ешқандай айырмашылық жоқ, барлығы бірдей жағдайда, сондықтан қазақстандық бизнес өздері қарастыратын барлық жеңілдіктерді ала алады. Шетелдік бизнес қазір негізінен шикізат салаларында шоғырланған, ал жаңа тәсілдердің міндеті – өңдеу өнеркәсібіндегі ірі жобаларға, озық өндірістерге инвестициялар тарту. Қазақстанда тиісті технологиялар мен тәжірибе жоқ, сондықтан шетелдік инвесторлар тартылады.

- «Стратегиялық инвесторлар» артықшылықты жағдайға ие болады және жеңілдік мәртебесін пайдалана отырып, заңнаманы сақтамай ойына келгендерін жасай ма?

Стратегиялық шарт инвесторлар үшін жеңілдіктер мен жобаны іске асыру шарттарының тұрақты режимін ғана емес, сондай-ақ жобаның бүкіл кезеңінде инвесторлардың Қазақстан алдындағы осындай қатаң және бекітілген міндеттемелерін де көздейтін болады, сондықтан инвесторлар қазақстандық тарап ұсынатын шарттарды ұстанады және оларды сақтайтын болады.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ КӘСІПКЕРЛЕРДІҢ ҰЛТТЫҚ КОМПАНИЯЛАРДЫҢ САТЫП АЛУЛАРЫНА ҚОЛ ЖЕТІМДІГІ

Өнеркәсіптің дамуына реттелетін сатып алу жүйесі тікелей әсер етеді. Оның көлемі 15 триллион теңгеге жуық немесе жалпы ішкі өнімнің бестен бір бөлігін құрайды. Үкімет пен әкімдердің міндеті – осы әлеуетті барынша пайдалану.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Өңдеуші өнеркәсіп кәсіпорындарының қазақстандық шикізатқа қолайлы баға бойынша толық қол жеткізуін қамтамасыз ету қажет.
- ▶ Бұл міндетті шешу үшін Үкімет жыл соңына дейін реттеуші тетіктерді әзірлейді.

- ▶ Мемлекет үшін де, квазимемлекеттік сектор (ұлттық компаниялар) үшін де сатып алулар өте өзекті мәселе болып табылады, олардың көлемі шамамен 15 триллион теңге, бұл ЖІӨ-нің бесінші бөлігіне баламалы. Бұл сатып алулар қазақстандық өңдеуші өндірістерді дамытуға ынталандыру ретінде барынша пайдаланылуы тиіс.
- ▶ Егер мемлекеттік органдардың сатып алулары дұрыс арнада болса, онда ұлттық компаниялардың сатып алулары бұрынғысынша ашық болмайды және экономика мен қазақстандық өндірушілердің игілігі үшін толық көлемде жұмыс істемейді. Бұл ережені жою үшін квазимемлекеттік сектордың сатып алуларын реттейтін жаңа заң әзірленетін болады.
- ▶ Барлық сатып алулар бірыңғай сатып алу терезесі арқылы жүзеге асырылады, бұл ашықтықты қамтамасыз етеді және оларға қазақстандық кәсіпорындардың кең ауқымына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл ретте импортты Қазақстанда өндірілген өз өнімдері ретінде ұсынатын жалған өндірушілердің сатып алуларға қатысуына жол бермеу бойынша жұмыс белсенді жүргізілетін болады.
- ▶ Үкімет «Квазимемлекеттік сектордың жекелеген субъектілерін сатып алу туралы» Заң жобасын әзірледі, оның нормалары квазимемлекеттік сектордың жекелеген субъектілерін сатып алу жүйесінің жұмыс істеуі үшін құқықтық негіз құруға бағытталған, бұл кәсіпкерлер үшін осындай сатып алуға қатысқан кезде ашық және әділ жарыспалылық жағдайларын жасауға мүмкіндік береді.

ЗАҢ ЖОБАСЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТЕДІ

Сатып алу үшін пайдаланылатын ақшаны тиімді жұмсау

Сыбайлас жемқорлық көріністеріне жол бермеу

Қатысушылардың жауапкершілігі

Әділ бәсекелестік

Процеске қатысу мүмкіндіктері

Отандық өндірушілерге және жұмыс берушілерге қолдау көрсету

Барлық реттелетін сатып алуларды бір терезе арқылы жүргізу үшін 2019 жылы қолданыстағы сатып алу сайттарының негізінде «**Сатып алулардың бірыңғай терезесі**» (<https://www.eoz.kz/>) порталы құрылды. Бір терезенің операторы ретінде «Атамекен» ҰҚП тағайындалды. Портал еліміздің квазимемлекеттік сектор субъектілері өткізетін тендерлерін іздестіруді жүзеге асырады және оларға қатысуын қамтамасыз етеді.

НЕГІЗГІ СҰРАҚ:

- Мемлекеттік сатып алуларға ештеңе жасау мүмкін емес – олар онда қанша тәртіп орнатуға тырысса да, ештеңе көмектеспей ме?

Шешім қабылдаудағы субъективтілікті алып тастау және сатып алудың ашықтығын, сондай-ақ оларға барлық әлеуетті қатысушылардың қол жетімділігін қамтамасыз ету арқылы жағдайды өзгертуге болады. Сатып алудың бірыңғай терезесін енгізу сатып алу туралы ақпаратқа да, процедуралардың өзіне де тең қол жетімділікті қамтамасыз етеді, бұл бәсекелестікті арттырады. Бүгінгі таңда жоспарлаудан бастап төлемге дейінгі барлық процедуралар толығымен цифрландырылған және барлығына қол жетімді. Бұл сонымен қатар оның барлық кезеңдерінде процесті бақылауды күшейтуге мүмкіндік берді.

АҚША-НЕСИЕ САЯСАТЫ

Ақша-несие саясатының ынталандырушылық рөлін де күшейту қажет.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Ақша-несие саясатының ынталандырушы рөлін күшейту қажет, ол инфляцияны бақылаумен шектелмеуі керек, сонымен бірге экономикалық өсуді жеделдетуге белсенді ықпал етеді.
- ▶ Қазір экономиканы несиелеуге балама ретінде Ұлттық банктің валюталық операциялары мен борыштық құралдары әрекет етеді, бұл жағдайды өзгерту қажет – банктер өз операцияларын қаржы нарықтарынан нақты секторға қайта бағдарлауы тиіс.

- ▶ Банктер беретін несиелерде теңгерімсіздік проблемасы бар, олардың едәуір бөлігі экономиканы дамытуға емес, тұтынушылық несиелеуге жұмсалады. Бұл экономикалық өсуге ықпал етіп қана қоймай, тұтынушылар үшін және, сайып келгенде, әлеуметтік тұрақтылық үшін қауіп төндіреді. Қаржы реттеуіштерінің нормативтік құралдарымен тұтынушылық несие беруді тежеу қажет.
- ▶ Қоғамның жүргізіліп жатқан ақша-несие саясатына сенімін арттыру қажет, ол үшін Ұлттық Банктің құрылымында Ақша-несие саясаты жөніндегі комитет құрылады, оның құрамына тәуелсіз мүшелер де кіреді.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Теңге құлдырауда және егер мұнай арзандаса алдағы уақытта да құлдырай береді, ақша саясатындағы өзгерістер оған әсер ете ме?

Теңге бағамы мұнайға ғана емес, көптеген факторларға байланысты. Жаңа ақша-несие саясатының міндеті осы бағамға алып тастауға болатын қосымша субъективті факторларды әсер етпеуі болып табылады. Бұл Президент айтқан факторлар – алыпсатарлық операциялар, экспорттаушылардың елге валюталық түсімін қайтармауы. Егер бұл факторлар теңге бағамына қысым жасауды тоқтатса, ол тіпті қолайсыз сыртқы жағдайларда да тұрақты болады.

- Көптеген жағдайы жоқ адамдар үшін тұтынушылық несиелеу – бұл қажетті заттарды сатып алудың жалғыз мүмкіндігі, оны неге шектеу керек?

Бұл жерде, ең алдымен, банктер мен микрокредиттік ұйымдардың жауапкершілігін арттыру туралы сөз болып отыр. Көбіне олар жалған/толық емес ақпараттарға жүгіне отырып, өздерінің несиелік құралдарын пайдалануға итермелейді, сонымен бірге кепілдендірілмеген тұтынушылық несиелер ұсынылған кезде тиімді пайыздық мөлшерлемелер көтеріледі (белгіленген шектен жоғары), алушының төлем қабілеттілігі тексерілмейді.

ӘДІЛ ЖӘНЕ ТҮСІНІКТІ САЛЫҚ САЯСАТЫ

Егер ұлттық табысты әділ берудің маңыздылығы туралы айтар болсақ, барша азаматтарға дәл сондай ұғынықты болатын салық саясатын әзірлеуіміз керек.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Салық саясаты азаматтар үшін түсінікті және әділ болуы керек.
- ▶ Салық міндеттемелерін орындау процесін жеңілдету, атап айтқанда, салықтар мен алымдардың санын азайту қажет.
- ▶ Экономиканы әртараптандыру және бюджетті толықтыру мақсатында салық ставкаларын саралау қарастырылуда.
- ▶ Коронавирустан зардап шеккен салаларда шағын және орта бизнес үшін айналымнан бөлшек салық енгізу.
- ▶ Халықаралық салық салу нормаларын қолдану шетелдік инвестициялар ағынын және Қазақстанға пайданы қайта инвестициялауды ынталандыруы тиіс.

НЕГІЗГІ СҰРАҚ:

- Айналымнан бөлшек салық дегеніміз не және ол карантиннен зардап шеккен бизнеске қалай көмектеседі?

Әзірге бұл салық ойластыру сатысында. Бөлшек салық – бұл айналым салығы және ол карантиндік шектеулерден зардап шеккен ШОБ үшін корпоративтік табыс салығын алмастыра алады.

Мұндай тәсіл салық міндеттемелерін орындауды жеңілдетеді, әкімшілік жүктемені азайтады және көлеңкеден шығуға көмектеседі.

ЖАҢА БЮДЖЕТТІК САЯСАТ ЖӘНЕ ЕСЕП КОМИТЕТІНІҢ ЖҰМЫСЫН КҮШЕЙТУ

Бюджетті жоспарлаудың жаңа жүйесі ұлттық басымдықтарды қамтамасыз етіп, ұлттық жоспарлау жүйесінің құрамдас бөлігіне айналуы керек.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Жаңа бюджеттік саясатты қалыптастыру міндеті тұр, оның негізгі сипаты жауапкершілік, ұтымдылық, үнемділік, кешенділік болады.
- ▶ Жаңа бюджет саясатының басты ерекшелігі мен басты айырмашылығы оның тұтас жоспарлау жүйесі шеңберінде ұлттық басымдықтарды қамтамасыз етуге нысаналы бағдарлануы болады. Бюджеттік жоспарлау елдің әлеуметтік-экономикалық дамуын жоспарлау басымдықтарына бағынады және тиісті қаржыландыруды бөлу арқылы оларды іске асыруға бағытталатын болады.
- ▶ Бюджеттік қаржыландыруды тек басым бағыттар мен жобалар алады, ешқандай артық қаржы мемлекет есебінен қаржыландырылмайды.
- ▶ «Кеңейтілген бюджет» енгізілетін болады, онда бюджет қаражатының өзі ғана емес, сондай-ақ бюджеттен тыс қорлардың ресурстары да ескерілетін болады.
- ▶ Мемлекеттік органдар олардың жұмысының жеделдігін арттыру және қаражатқа билік ету кезінде ұзақ бюрократиялық рәсімдерді болдырмау мақсатында бюджеттік дербестікке ие болады, сонымен бірге олардың осы қаражатқа билік ету тиімділігі үшін жауапкершілігі күшейтілетін болады.
- ▶ Есеп комитетінің рөлі мен мүмкіндіктері артуда, сондай-ақ қызметтің толық тәуелсіздігін қамтамасыз ету және мүдделер қақтығысын болдырмау мақсатында оны қаржыландыру тәртібі өзгеруде.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Сонымен, бізді 90-шы жылдардағы қиын және дағдарыстық кезеңдерде белгілі секвестрлер ретіндегі бюджеттің қысқаруы күтіп тұр ма? Экономика сол кездегідей қиын жағдайда ма?

Біз қысқарту туралы емес, жаңа бюджет саясатын құру принциптері туралы айтып отырмыз. Бұл қағидаттар мемлекеттік қаражатты қажетсіз форумдар мен конференциялар, негізсіз қымбат

автомобильдерді, жиназдарды, мемлекеттік органдар үшін өзге де тауарларды сатып алу, имидждік іс-шаралар сияқты мақсаттарға ойлаусыз және нәтижесіз жұмсауға жол бермейді. 90-шы жылдардағы секвестрлермен салыстыру орынсыз – ол кезде көптеген мақсаттарға, соның ішінде әлеуметтік мақсаттарға шығындар – бюджеттік ұйымдардың штаты қысқартылды, олардың қызметкерлері жұмыстан босатылды, білім беру, медицина, ғылым мекемелеріне қажетті жабдықтар сатып алу қаржыландырылмады. Қазір бұл туралы сөз қозғалмайды, бюджет өзінің әлеуметтік бағытын сақтайды, бірақ экономикадағы жағдай өте күрделі екенін ескере отырып, бұл бағытты қажетті деңгейде ұстап тұру барлық құқыққа қайшы шығындарды жоюды талап етеді.

Соңғы бес жылда мемлекеттік бюджет шығыстары 64,5%-ға, республикалық бюджет шығыстары 69%-ға өсті. Ағымдағы жылға дейін бюджет жеткілікті теңгерімді болып қалды – мемлекеттік бюджеттің тапшылығы бес жылдық кезең ішінде ЖІӨ-нің 1,3-тен 2,7% - на дейін ауытқып отырды, бұл әлемдік стандарттар бойынша қалыпты көрсеткіш болып табылады. Бұл ретте мемлекеттік бюджет шығыстарының басым бөлігі әлеуметтік сипатқа ие. Биылғы жылы карантиндік шектеулер мен денсаулық сақтауға арналған шығыстардың өсуі жағдайында ауқымды көмек бағдарламаларына байланысты бюджеттің әлеуметтік бағдары одан әрі күшейе түсті-бірінші жартыжылдықта мемлекеттік бюджет шығыстарындағы үш әлеуметтік баптың (білім беру, денсаулық сақтау және әлеуметтік көмек) үлесі 55%-ға дейін өсті.

- Мемлекеттік органдардың бюджеттік дербестігі олардың қаражатты теріс пайдалануының өсуіне алып келмей ме?

Бюджеттік дербестік мемлекеттік органдарға жедел өзгеріп отырған жағдайға жедел ден қою үшін қажет, бұл пандемия кезінде айқын көрінді – дәрі-дәрмектерді, қорғаныс құралдарын сатып алу жөніндегі өткір проблемаларды шұғыл шешу, қосымша ауруханалар салу қажет болды, бірақ бюджет қаражатын жұмсаудың қолданыстағы ережелері бұл процестерді тежеді, жекелеген ведомстволар деңгейінде шешімдер қабылдау мүмкін болмады, өйткені олар көптеген келісулерді қажет

етті. Мұндай жағдайлар болашақта да болуы мүмкін, сондықтан мемлекеттік органдарға бюджет қаражатын өз бетінше және тез басқару құқығын беру қажет. Ал олардың жұмсалыуына бақылау күшейтілетін болады, оның ішінде Есеп комитетінің – Үкіметтен тәуелсіз органның рөлі артады, ол барлық мемлекеттік органдардың қызметіне аудит жүргізу бойынша кең өкілеттіліктерге ие.

ПАЙДАСЫЗ ШЫҒЫНДАР МЕН АРТЫҚ ЕНШІЛЕС КОМПАНИЯЛАРДЫ ҚЫСҚАРТУ («Бәйтерек» ҰБХ» АҚ мен «Қазагро «ҰБХ» АҚ біріктіру жолымен бірыңғай даму институтын құру)»

Квзимемлекеттік секторда әкімшілік-басқару жұмысымен айналысатын қызметкерлердің санын, пайдасыз шығындарды және басы артық еншілес компанияларды қысқарту жұмыстары жалғасын табуға тиіс. «Бәйтерек» және «ҚазАгро» холдингтерінің рөліне арнайы тоқталғым келеді. Бұл компаниялар индустрияландыру және агроөнеркәсіптік кешенді дамыту ісіне елеулі үлес қосып, бұрын бір-бірімен байланыссыз болған қаржы институттарының қызметін ретке келтірді. Ал қазір біз мүлде жаңа жағдайда тұрмыз. Институционалдық құрылымды өзгерту-уақыт талабы. Сондықтан осы екі ұйымды біріктіріп, қаржылық мүмкіндіктері анағұрлым зор даму институтын құрған жөн.

Қ.К. Тоқаев

📢 НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Бірыңғай қаржы операторын құру үшін 7 заңнамалық актіге өзгерістер енгізу жоспарлануда. Осыдан кейін **2021 жылғы наурызда Біріккен холдинг құру туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің Қаулысы әзірлененіп**, қабылданады, ол портфельдерді біріктіруді бастау үшін екі Холдингтің корпоративтік шешімдерін қабылдауына мүмкіндік береді.
- ▶ Жалпы, бір ұйым шеңберінде ауыл шаруашылығымен жұмыс істеудің жинақталған салалық тәжірибесін сақтау мақсатында агроөнеркәсіптік кешеннің маңыздылығын түсіне отырып, сондай-ақ ауыл шаруашылығы саласының стратегиялық маңыздылығын ескере отырып, бірлескен Холдинг

құрылымында агроөнеркәсіптік кешен операторларының **міндеті мен функционалы сақталатын** болады.

- ▶ Біріктіру нәтижесінде бизнесті қолдаудың тұтас және бірыңғай платформасы құрылады, қайталануды болдырмау есебінен функциялар оңтайландырылады, бизнесті қолдаудың қайталанатын бағдарламалары алынып тасталады, корпоративтік басқарудың бірыңғай стандарттары қолданылатын болады. Бұдан басқа, әкімшілік шығыстар 16-20 млрд. теңгеге оңтайландырылады, қызметкерлердің штат саны 4177 бірліктің орнына 2700-ге дейін қысқарады.
- ▶ **Портфельді компанияларды екі есе қысқарту** үшін Бәйте-рек холдингінің еншілес компанияларының санын **11-ден 6** бірлікке дейін қысқарту бойынша шаралар қабылдануда.

ХАЛЫҚТЫҢ ЖҰМЫС ОРЫНДАРЫН ЖӘНЕ ТАБЫСЫН САҚТАУ

Шағын және орта бизнес күрделі кезеңді бастан өткеруде. Шын мәнінде, пандемияның зардабы осы салаға ауыр тиді. Шағын және орта бизнеске қосымша көмек ретінде экономиканың зардап шеккен салаларындағы кәсіпкерлердің қазіргі барлық несиелерінің 6%-ға дейінгі жылдық мөлшерлемесі бойынша мемлекеттік субсидия беруді тапсырамын. <...> Қазіргідей жағдайда жұмыс орындарын және халықтың табысын сақтау – басты басымдық.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Мемлекет басшысы жыл басынан бастап шағын және орта бизнесті қолдаудың жүйелі шараларына бастамашылық етті: салықтық ынталандыру, несиелер, жалдау және коммуналдық төлемдер бойынша төлемдерді кейінге қалдыру, мемлекеттік сатып алу рәсімдері және қолжетімді жеңілдікті қаржыландыру.
- ▶ Дағдарысқа қарсы қабылданған шаралардың ауқымды топтамасы коронавирус пандемиясының ШОБ субъектілерінің қызметіне тигізетін қысымын төмендетуге мүмкіндік береді. Ағымдағы жылы пайыздық мөлшерлемені 6%-ға дей-

ін төмендетумен субсидиялау қолжетімді болады, ол үшін Бизнесінің жол картасы-2025 мемлекеттік бағдарламасына түзетулер енгізіледі. Сонымен қатар, экономиканың зардап шеккен салаларында бұрын алынған ШОБ несиелері субсидияланады.

- ▶ «Бизнесінің жол картасы-2025», «Қарапайым заттар экономикасы» мемлекеттік бағдарламасының және мемлекеттік қолдаудың басқа да құралдарының жаңа бағыты шеңберінде шаралар кешенін іске асыру 2025 жылға қарай ЖІӨ-дегі ШОБ үлесін 35%-ға дейін, ал секторда жұмыспен қамтылғандар санын 4 миллион адамға дейін ұлғайтуға мүмкіндік береді.
- ▶ Кәсіпкерлік бойынша білім беруді арттыру шеңберінде мектептерден жоғары оқу орындарына дейін білім берудің барлық деңгейлерінде «Кәсіпкерлік негіздері» пәнін енгізу жоспарлануда. Пәннің мазмұны еңбек нарығының сұраныстарын ескере отырып жетілдіріледі.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Мемлекеттің ШОБ-ті қолдауы бизнестің аз ғана бөлігін қамтиды, бұл кәсіпкерлер арасында теңсіздікке әкеледі?

Иә, көптеген шаралар коронавирустық пандемиядан қатты зардап шеккен субъектілерді қолдауға бағытталған. Соған қарамастан, Үкімет дағдарысқа қарсы шаралардың 2 ірі топтамасын іске асырды. Олардың қатарында қызмет саласына қарамастан, барлық ШОБ субъектілерін қолдауға бағытталған шаралар бар. Осылайша, үкімет ШОБ секторын қолдау үшін бірқатар жедел экономикалық шаралар қабылдады: 2020 жылдың соңына дейін орта бизнесті тексеру санын қысқарту; ШОБ және агроөнеркәсіптік кешеннің жекелеген санаттары үшін салықтық ынталандыру; мемлекеттік бағдарламалар шеңберінде жеке кәсіпкерлік субъектілеріне жеңілдетілген несие беру көлемін ұлғайту. Осылайша, ШОБ субъектілерін жеңілдетілген несиелеу бағдарламасы аясында айналым капиталын толықтыруға ШОБ субъектілері-қарыз алушылардың жалпы санынан 387 миллиард теңге сомасына

3 308 қарыз берілді. Қалған қарыз алушылар «Қарапайым заттар экономикасы» және «Бизнестің жол картасы – 2025» бағдарламаларымен қамтылған. Шағын және орта бизнесті қолдаудың қосымша шаралары ағымдағы жылдың шілдесінде қаржылық жағдайды қалпына келтіру және банктік қарыз және микронесие шарттары бойынша мерзімі өткен берешектің алдын алу үшін қабылданды.

- Көптеген азаматтар мен кәсіпорындар төлемдерді тоқтата тұру және банктік несиелер бойынша төлемдерді кейінге қалдырылуға қатысты келісімге қол жеткізе алмады. Мұның бәрі алдау ма?

Жеке тұлғалар мен бизнестің қарыздары бойынша төлемдерді 90 күнге кейінге қалдыру мүмкіндігі болды, ол өтініш берілген күнге қарамастан 2020 жылғы 16 наурыздан 15 маусымға дейін қолданыста болды. Осы уақыт ішінде 1,8 миллион адам 268,2 миллиард теңге сомасына немесе барлық қарыз алушы – жеке тұлғалардан 33,8%-ы, 164,8 миллиард теңге сомасына 12 455 ШОБ субъектісі немесе қарыз алушылардың жалпы санынан 41,5%-ға кейінге қалдырылды. Ағымдағы жылдың 16 маусымынан 1 қыркүйегіне дейін 25 миллиард теңге сомасына 3,3 мыңнан астам қарызды кейінге қалдыру мақұлданды, 669 қарыз алушыға несиелерді қайта қаржыландыру ұсынылды.

- Банктерден басқа көптеген азаматтар шағын несиелік ұйымдарға, ломбардтарға жүгінеді, осындай несиелер мен қарыздарды реттеу қандай шаралар қабылдануда?

Әр түрлі өмірлік жағдайлар болатыны түсінікті, мемлекет несиелік ұйымдардың қызметін неғұрлым нақты реттеуді жүргізуге ниетті. Бұл олардың жауапкершілігін арттыру және несиелер мен қарыздар бойынша шекті мөлшерлемелерді төмендету үшін жасалады.

Қазақстан Республикасы Президентінің тапсырмасы бойынша Қаржы нарығын дамыту және Ұлттық Банк мынадай шараларды қабылдайды:

- ағымдағы жылғы 1 қаңтардан бастап кредиттік серіктестіктер, ломбардтар және онлайн-кредиттеу компаниялары Агенттіктің реттеу периметріне енгізілді;

- 2020 жылы капиталға қойылатын талаптар өсті, ломбардтардың басшыларына қойылатын біліктілік талаптары және үй-жайларына қойылатын техникалық талаптар белгіленді;
- барлық банктік емес ұйымдарға есептік тіркеу жүргізілді. 3,1 мың микрокредиттеу субъектілерінің 227 микроқаржы ұйымы, 202 несиелік серіктестік және 650 ломбард есептік тіркеуден өтті;
- 2021 жылғы 1 қаңтардан бастап микроқаржы қызметіне лицензиялау (микроқаржы ұйымдары бойынша капитал және өтімділік, басшы қызметкерлер мен акционерлерге біліктілік талаптары, аудит және есеп беру) енгізілетін болады;
- ағымдағы жылғы 30 наурыз бен 31 тамыз аралығында 1 348 банктік емес ұйымға тексеру жүргізілді: 144 ұйымға қатысты 162 миллион теңгеге айыппұл салынды және 122 жазбаша нұсқама шығарылды;
- халықтың борыштық жүктемесінің тәуекелдерін одан әрі төмендету үшін Агенттік халыққа несие беру үшін несиелік ұйымдардың жауапкершілігін арттыру бойынша шаралар қабылдайтын болады;
- несие беру ұйымдары проблемалық қарыздары бар қарыз алушыларды қайта құрылымдау және оңалту бойынша уақтылы шаралар қабылдау және несие беру кезінде қарыз алушыларды барабар бағалау несие алу қабілеттілігін тексеру үшін талаптар белгіленеді;
- несие бойынша сыйақы мөлшерлемелерінің шекті мәндерін саралау бойынша шаралар әзірленетін болады.

АНЫҚТАМА:

- 2020 жылдың 1 шілдесіндегі жағдай бойынша ЕДБ-де 3,9 триллион теңге сомасына 30 мыңға жуық ШОБ субъектісінің несиесі бар. Оның ішінде 11 мыңға жуық шағын және орта бизнес субъектілері кәсіпкерлікті қолдаудың мемлекеттік бағдарламаларының жеңілдікті шарттарымен несие алды.
- ШОБ-экономиканың маңызды секторы, ол 3,3 миллион адамды жұмыспен қамтамасыз етеді, бұл барлық жұмыспен қамтылған халықтың 37%-ын құрайды.

АНЫҚТАМА:

- Пандемия кезінде көптеген субъектілер банкрот болу шегіне жетті. Мемлекеттің жүйелі қолдаусыз көптеген шағын кәсіпорындар мен ұйымдар коронавирус туындаған дағдарысты жеңе алмайды. 1,4 миллион адам жұмыспен қамтылған қызмет көрсету, қоғамдық тамақтандыру және сауда саласы – экономикада жұмыспен қамтылғандардың шамамен 15%-ы аса қиын жағдайды бастан кешуде.
- KPMG компаниясының сауалнамасына сәйкес 2020 жылдың шілдесінде шамамен 300 мың кәсіпкерлік субъектісі қызметін тоқтатты, 1,6 миллионнан астам адам ақысы төленбейтін демалысқа жіберілді, әрбір төртінші кәсіпкердің табысы толығымен жоқ, кәсіпкерлердің 12% - ында бизнесті жабу және қызметкерлерді қысқарту ықтималдығы жоғары.

БИЗНЕС-АХУАЛДЫ ЖАҚСARTY

Бұл саланы реформалау керек, өйткені реттеу жүйесі әлі де болса қолайсыз, тіпті жазалаушы сипатынан арыла алмай отыр. Реттеушілік саясаттың негізгі қағидаттарын өзгерту қажет. Мемлекеттік реттеуге азаматтардың денсаулығын және экологияны қорғау үшін ғана жол беріледі.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Бизнес-ахуалды жақсарту жөніндегі шаралар кешеніне тәуекелдерді басқару жүйелерін автоматтандыру кіреді.
- ▶ Үкімет барлық тексерулерді профилактикалық бақылау форматына барынша көшіруді жоспарлап отыр. Олардың көпшілігін ақпараттандыру мен диагностикаға аударуға болады.
- ▶ Бизнес-климатты жақсартудағы маңызды бағыт Кәсіпкерлік кодексіне бекітіп бизнестің реттеушілік апелляция институтын енгізу.
- ▶ Бизнеске реттеуші және қадағалау жүктемесін қысқарту мемлекеттің іскерлік және инвестициялық ахуалына оң әсер етеді.

- ▶ Шамадан тыс реттеу компаниялардың бәсекеге қабілеттілікке қол жеткізу үшін өз қызметінің ауқымын ұлғайту қабілетін шектейді және олардың өнімділікті арттыру, әлемдік нарықтарға шығу және шетелдік инвестицияларды тарту мүмкіндігін төмендетеді.
- ▶ Мемлекет басшысы «идеядан нәтижеге дейін мақсатты қолдауды қамтамасыз ету үшін орта шикізаттық емес кәсіпорындарға бағытталған экспорттық акселерация бағдарламасын іске қосуды» тапсырды.

АНЫҚТАМА:

2019 жылдың қорытындысы бойынша сыртқы сауда айналымы 97,8 миллиард долларды құрады. 2018 жылмен салыстырғанда (94,8 млрд) 3 млрд долларға өсім көрсетті. Экспорт 2019 жылы 5%-ға төмендеп, 2018 жылмен салыстырғанда (61,1 млрд.) 58,1 миллиардты құрады.

2019 жылы өңдеуші өнеркәсіп тауарларының экспорты 3,8%-ға қысқарды және 15,1 миллиардқа (2018 жылы – 15,7 млрд.) жетті.

Қазақстанның тауар айналымы 2020 жылғы қаңтар-маусымда 42,5 миллиард болды. Бұл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 7,9% - ға төмен (46,2 млрд.). 2020 жылғы қаңтар-маусымда Қазақстаннан шығатын экспорт 9,2%-ға төмендеп, 26 миллиардты құрады.

2020 жылғы қаңтар-маусымда өңделген өнім экспорты 7 миллиард болды.

Шикізаттық емес экспортты ілгерілету бойынша бірнеше қолдау институттары жұмыс істейді және шикізаттық емес секторды ілгерілетуге баса назар аударылған бірқатар мемлекеттік бағдарламалар әзірленді. Отандық экспорттаушыларды қолдау үшін KazakhExport компаниясы жұмыс істейді, ол экспорттаушылардың несиелерін сақтандыруды жүзеге асырады және келтірілген шығындар сомасының 80%-ына дейін коммерциялық және саяси тәуекелдерді жабады.

Экспорттаушыларға екі даму институты да көмектеседі: QazIndustry қазақстандық өнімді жылжыту шығындарының бір бөлігін өтеу бойынша қолдау көрсетеді, ал QazTrade экспортқа бағдарланған кәсіпорындар үшін консультациялық-талдау қызметтерін ұсынады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚ:

- Кәсіпкерлерге реттеуші апелляция институтын енгізу нақты не береді?

Бұл орталық және жергілікті атқарушы органдардың актілерін кәсіпкерлер мен бизнес-қауымдастықтардың шағымы бойынша апелляциялық тәртіппен жоюға немесе тоқтата тұруға мүмкіндік беретін тетік. Бұл институтты енгізу кәсіпкерлердің құқықтарын шенеуніктер тарапынан заңсыз әрекеттерден қорғауды қамтамасыз етеді.

БӘСЕКЕЛЕСТІКТІ ҚОРҒАУ ЖӘНЕ ДАМУ АГЕНТТІГІН ҚҰРУ

Бәсекелік саясаттың маңызы арта түсті. Бәсекелі ортаны айтарлықтай түрлендіріп, әр кәсіпкер үшін шын мәнінде тең мүмкіндік қалыптастыру қажет.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Мемлекет басшысы бәсекелестік еркіндігін басымдыққа қояды. Ол бәсекелестікке қарсы көріністер іс жүзінде елдің барлық тауар нарықтарында сақталатынын, ал ел экономикасының базалық салаларында нарықтық билік пен монополиялаудың шоғырлануының сыни деңгейіне қол жеткізілгенін әділ атап өтті.
- ▶ Көптеген нарықтарда нарықтық биліктің өте жоғары шоғырлануы олардағы бәсекелестікті дамыту мәселелеріне көбірек назар аударуды талап етеді.
- ▶ Ел Президентіне тікелей бағынатын Бәсекелестікті қорғау және дамыту жөніндегі агенттік құру-шынайы қажеттілік.
- ▶ Үкімет монополистердің жұмысын ретке келтіру, нарыққа жаңа кәсіпкерлердің кіруі үшін әкімшілік және экономикалық кедергілерді жою жөнінде нақты шаралар қабылдайтын болады, бұл ретте биржалық сауданы дамытуға, биржалар жұмысының ашықтығын қамтамасыз етуге ерекше

назар аударылатын болады, жекешелендіру процестері жандандырылатын болады.

- ▶ Нарыққа кіруді жеңілдету үшін лицензиялар мен рұқсаттарды барынша қысқарту бойынша жұмыс жүргізілетін болады.
- ▶ Бұл ретте Бәсекелестікті қорғау және дамыту жөніндегі агенттікті құруды қолданыстағы мемлекеттік органдардың функциялары мен штат бірліктерін беру есебінен, яғни жаңа штат бірліктерін құрмай жүргізу жоспарланып отыр.

АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ

Ауылшаруашылығын дамытпай, бәсекеге қабілетті экономика құру мүмкін емес. Бұл салада шешімін таппай келе жатқан өзекті мәселелер бар. Атап айтқанда, жұрттың жерге қол жеткізе алмауы, ұзақ мерзімге берілетін «арзан несиенің» болмауы, кәсіби мамандардың тапшылығы. Келесі жылы ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді пайдалану мәселесі бойынша Жер кодексінің кейбір нормаларына қатысты енгізілген мораторий күшін жояды. Үкімет ауыл шаруашылығы жерлерін толыққанды экономикалық айналымға енгізудің өзге әдіс-тәсілдерін әзірлеуге тиіс.

Қ.К. Тоқаев

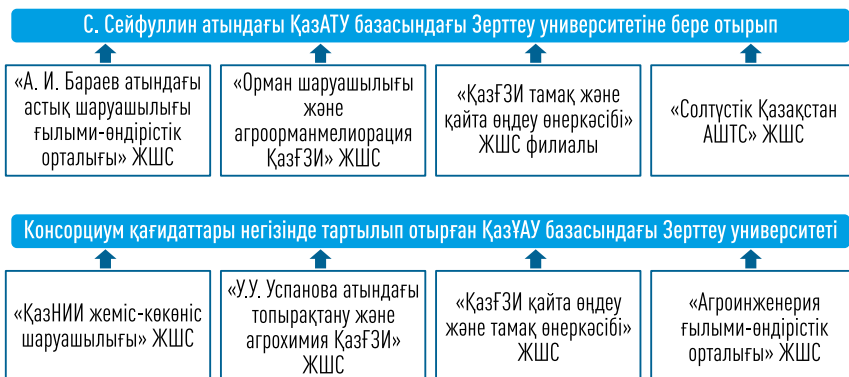
📢 НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Қазақстан жері шетелдік резиденттерге сатылмайды. Бұл мәселе мораторий алынғаннан кейін де қаралмайды – бұл түпкілікті және қайтарымсыз шешім.
- ▶ Дамыған ауыл шаруашылығын қамтамасыз ету үшін стратегиялық мақсаттар айқындалды – бұл ірі экожүйелерді қалыптастыру, қойма және көлік инфрақұрылымын дамыту, еңбек өнімділігін арттыру, жүйелік проблемаларды шешу.
- ▶ Өндіріс пен қайта өңдеу бойынша нақты экожүйелер анықталған, оларға назар аудару қажет (ет, жеміс-жидек, көкөніс, қант, сүт өнімдері, дәнді және майлы дақылдар). Балық аулау саласының маңыздылығы атап өтілді. Осы экожүйелерді дамыту үшін негізгі алғышарттар-бұл дайын өнімді өндіру үшін шикізат базасының болуы.

- ▶ Ауыл шаруашылығының сапалы өсуі үшін жүйелі проблемаларды шешу қажет: білікті кадрлардың жетіспеушілігі, агрономия саласының төмен интеграциясы, қосалқы шаруашылықтардың бытыраңқылығы, суарудың технологиялық ескірген жүйелері.
- ▶ АӨК-дегі ірі жобаларды дамыту қосылған құн тізбегін құруға мүмкіндік береді және тауар нарықтарында ұлттық және халықаралық деңгейде ілгерілеуде елеулі рөл атқарады.
- ▶ Үкіметке ауыл шаруашылығы жерлерін айналымға тартудың, инвестициялар тартудың және ауыл шаруашылығы саласын білікті кадрлармен қамтамасыз етудің жаңа тетіктерін әзірлеу тапсырылды. Осындай жағдайлар мен құрылған тетіктерді жасамай, осы салада өркениетті еңбек нарығын қалыптастыру, оны одан әрі тұрақты дамыту мүмкін емес.
- ▶ Аграрлық ғылымды дамыту бойынша С.Сейфуллин атындағы ҚазАТУ базасының Зерттеу жоғары оқу орнында және ҚазҰАУ базасындағы Зерттеу университетінде пилоттық жоба іске қосылды.

АГРАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДЫ ДАМУ

Пилоттық жоба

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Шетелдік резиденттерге қазақстандық жерлерді жалға алу құқығы беріле ме және бұл жалға берілетін жерлерді монополиялауға алып келмей ме?

Қазақстандық ауыл шаруашылығы жерлерін жалға беру тұтастай алғанда жер қорын тиімді және ұтымды басқаруға ықпал етеді және осы саладағы кәсіпкерлік белсенділікке ынталандырушы әсер етеді, табыстылықты және фермерлердің мүмкіндіктерін арттырады. Бұл мәселеде тұжырымдамалардың өзгеруі болмауы керек екенін түсіну қажет. Жалға беру-бұл жерді уақытша пайдалану, бұл оның ұлттық немесе мемлекет меншігінің өзгеруін білдірмейді. Жерді жалға беру құқығымен уақытша пайдалануға беру көптеген елдерде кең таралған тәжірибе. Мысалы, Нидерландыда жерді жалға беру институты коммерциялық фермалардың өміршеңдігін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, еліміз осындай қызметті реттейді және жердің бір қолда шамадан тыс шоғырлануына жол бермейді.

- Өткен жылы пайдаланылмайтын ауыл шаруашылығы жерлерін алып қою туралы хабарланды. Бұл жұмыс қалай алға жылжуда?

Қазақстан өңірлерінде жерді қайтару бойынша белсенді жұмыс жүргізілуде. Мысалы, СҚО-ға 73 мың гектар жер қайтарылды. Жалпы, 2019 жылы мемлекет сот арқылы 1,2 миллион гектар пайдаланылмай жатқан жерді қайтарып алды. Бұл бағыттағы жұмыс жалғасатын болады. Пайдаланылмайтын жерлерге салық ставкалары көтерілді. Бұл пайдаланылмайтын жайылымдық жерлерді иеленуді тиімсіз етеді.

АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІН ДАМУТҮ ЖӨНІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ЖОБА ЖӘНЕ ОНЫҢ НЕГІЗГІ МІНДЕТТЕРІ

Агрөнеркәсіп кешенін дамыту жөніндегі қолданыстағы мемлекеттік бағдарлама келесі жылы аяқталады. Үкіметке бизнес өкілдерімен бірлесіп, Агрөнеркәсіп кешенін дамыту жөніндегі жаңа ұлттық жобаны әзірлеуге кірісуді тапсырамын.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Ұлттық жоба жүйелі проблемаларды шешуге және стратегиялық мақсаттарға қол жеткізуге бағытталуы тиіс: кадрлардың жетіспеушілігі, аграрлық ғылымды ауыл шаруашылығы бизнесімен интеграциялау, суарудың жаңа жүйелерін енгізу.
- ▶ Ұлттық жобаның негізгі міндеттері: еңбек өнімділігін 2,5 есеге арттыру, әлеуметтік маңызы бар тауарлармен өзін-өзі қамтамасыз ету, ауыл тұрғындарының табысын тұрақты арттыру, экспортты 2 есеге ұлғайту.
- ▶ АӨК дамыту жөніндегі ұлттық жобаны іске асыруға дайындық мақсатында нормативтік-құқықтық база қамтамасыз етіледі, жаңа технологиялар мен инновацияларды енгізу үшін, оның ішінде су ресурстарын ұтымды пайдалану үшін экономикалық ынталандырулар енгізіледі. Бұдан басқа, ауыл шаруашылығына инвестициялар тарту үшін жағдайлар жасалатын болады.
- ▶ Ұлттық жобаны әзірлеу бизнес-қоғамдастықпен тығыз кооперацияда жүзеге асырылатын болады. Бұл «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасын одан әрі іске асырудың дәлелі: экономиканың осындай маңызды секторын дамыту кезінде бизнес пікірі мемлекет үшін өте маңызды.

НЕГІЗГІ СҰРАҚ:

- Мұндай тәсілді жүзеге асыру және олардың тиімділігі көбінесе басқа елдерде, мысалы, Ресей Федерациясында күмән тудырады. Біздің елдегі жағдайды осындай тәсіл өзгерте ме?

Ұлттық жобаны іске асыру тетігі мемлекеттік бағдарламаны іске асыру тетігінен өзгеше. Біріншіден, жоғарыда айтылғандай, тиімді іске асыру және одан әрі реттеу үшін нормативтік-құқықтық база ұлттық басымдықтар мен мақсаттарға сәйкес келтірілуі керек. Екіншіден, ауыл шаруашылығы саласындағы нақты проблемалар белгіленген, оларды шешпей саланы дамыту мүмкін емес. Үшіншіден, негізгі міндеттердің бірі табысты арттыру және халықты маңызды азық-түлік тауарларымен өзін-өзі қамтамасыз ету болуы тиіс. Сонымен қатар, қосалқы шаруашылықтарды тар-

ту фермерлердің қажеттіліктеріне жедел жауап беруге мүмкіндік береді және дұрыс құрылған коммуникация жергілікті жерлерде мониторинг жүргізуге мүмкіндік береді.

АӨК ЭКОЖҮЙЕ: ВЕРТИКАЛЬДІ ЖӘНЕ ГОРИЗОНТАЛЬДІ КООПЕРАЦИЯ

Вертикальді кооперация аясында жеке қосалқы шаруашылықтың әлеуетін пайдаланған абзал. <...> Біз горизонтальді кооперацияның әлеуетін де естен шығармауымыз қажет. Онсыз өнеркәсіп кешенінде қарқынды даму болмайды.

Қ.К. Тоқаев

📢) НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Жеке қосалқы шаруашылықтар АӨК дамытуда маңызды рөл атқаратын болады. Ауыл шаруашылығы саласының ірі ойыншыларының басқа салалардың кәсіпорындарымен кооперациясын қоса алғанда, экономикалық агенттердің өзара тиімді ынтымақтастығына қол жеткізуге назар аудару қажет. Бұл шаруашылықаралық кәсіпорындарды құру мақсатында ресурстарды біріктіру үшін қажет. Түпкілікті нәтиже өнімді өндіру мен сатудың едәуір артуы және сәйкесінше ауыл халқының кірістерінің артуы болуы керек.
- ▶ Горизонтальді кооперация ауыл шаруашылығын дамытудың қозғаушы күші болады. Тиімді логистикалық тізбекті құру және ұсынысты қамтамасыз ету үшін салааралық кооперацияны дамыту қажет.
- ▶ Көлік және қойма инфрақұрылымы ауылшаруашылық өнімдерінің қол жетімділігін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Оның дамуынсыз вертикальді немесе горизонтальді кооперацияға негізделген экожүйелер жұмыс істемейді. Бұл жоғары қосылған құны бар өндіріс тізбегін құрудың маңызды элементтерінің бірі. Вертикальді және горизонтальді кооперацияның құрылған Көлік және қойма инфрақұрылымымен бірге бір мезгілде жұмыс істеуі перспективада аз тасымалданатын немесе тез бұзылатын өнімді өндіретін сала бағыттарында тиімді және тығыз экономикалық байланыс құруға қабілетті.

АНЫҚТАМА:

Қазақстанның ауыл шаруашылығы ұсақ тауарлы болып қалуда. Ұсақ тауарлылық проблемасын шешу фермерлерді бірігуге ынталандырудан көрінеді. Фермалар бірігіп, өз шығындарын қысқартуы мүмкін. Алайда, қазіргі уақытта АӨК-дегі кооперация идеясы нашар іске асырылуда. Құқықтық базаның (2015 жылы «Ауыл шаруашылығы кооперативтері туралы» ҚР жаңа заңының қабылдануы), мемлекеттің қаржылық-несиелік қолдауының (субсидиялар, инвестициялық субсидиялар, жеңілдікті несие беру және салық салу) болуына қарамастан, ауыл шаруашылығы кооперативтері әлі тиісті таратылып, дамымаған. Негізгі себеп - кооперацияның негізгі қағидаты – кооперативке кіру еріктілігі іске асырылмайды.

СУАРУ ЖҮЙЕСІ – СУ ҚАУІПСІЗДІГІ МӘСЕЛЕСІ

Технологиялық тұрғыдан ескірген суару жүйесі үлкен кедергі келтіріп отыр. Судың 40%-ы далаға кетіп жатыр. Су жетіспейтін Қазақстан үшін мұндай көрсеткіштерге жол бермеу керек.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Су ресурстарын ұтымды пайдалану мәселесі ауыл шаруашылығын одан әрі дамытудағы күн тәртібіндегі басты мәселелердің бірі болады. Сонымен қатар, су қауіпсіздігі мен экология мәселесі жанама түрде көтеріледі.
- ▶ Ауыл шаруашылығын одан әрі дамыту бағыттарының бірі суарудың инновациялық жүйелерін енгізу болады. Мысалы, тамшылатып суару, аэропоника және гидропоника. Осы мәселедегі нормативтік-құқықтық база сәйкестендірілетін болады. ҚР Ауыл шаруашылығы министрі С.Омаровтың айтуынша, бүгінгі таңда су тұтынуды азайту және ылғал-ресурс үнемдеу технологиясына көшуге ынталандыру үшін заманауи суару жүйелерінің құны 50%-ға субсидияланады, бұл суды тұтыну мен ысырапты бірнеше есе азайтуға мүмкіндік береді.

АНЫҚТАМА:

Қазақстандағы су ресурстарының негізгі көлемін орташа жылдық көлемі шамамен 100 км³ жер үсті сулары қамтамасыз етеді. Бұл ретте олардың 56%-ы жергілікті су ресурстарының болуы есебінен, 44%-ы Қытайдан, Өзбекстаннан, РФ мен Қырғызстаннан трансшекаралық өзендердің ағысы есебінен қалыптасады. Ауыл шаруашылығындағы шығынның жоғары деңгейі тиімсіз ирригациялық жүйелер есебінен орын алуда. Суармалы алқаптардың ұлғаюы суды ұтымды пайдалануды дамыту қажеттілігімен тығыз байланысты. Ауыл шаруашылығында су үнемдеу жүйелерін пайдалану есебінен суармалы жерлердің деңгейі кемінде 7%-ды құрайды.

ЕЛІМІЗДІҢ ТРАНЗИТТІК ӘЛЕУЕТІН АРТТЫРУ ЖӘНЕ «НҰРЛЫ ЖОЛ» БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ЕКІНШІ КЕЗЕҢІ

...«Нұрлы жол» бағдарламасының екінші кезеңі еліміздің көлік-транзит секторының жетекші рөлін бекемдеуге арналуы керек. Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігі тың инфрақұрылымдық жобаларды жүзеге асыру, жаңа мемлекеттер мен компанияларды тарту, қызмет көрсету сапасын жақсарту және транзиттік бағдарлардағы жылдамдықты арттыру есебінен өсуге тиіс.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Жолдауда көлік-логистика кешенін дамыту туралы мәселенің өзектілігі атап өтіледі. Орталық Азия өңірінде Қазақстанның транзиттік әлеуетін төмендететін балама жобалар пайда болды. Сондықтан «Нұрлы жол» бағдарламасының екінші кезеңі еліміздің көлік-транзит секторының жетекші рөлін бекітуге бағытталатын болады.
- ▶ «Нұрлы жол» бағдарламасы бойынша Республикалық маңызы бар 3 мың км автожол, Нұр-Сұлтан – Қарағанды, Алматы – Талдықорған, Көкшетау – Петропавл, Ақтау – Бейнеу, Орал – Каменка учаскелері, Қордай асуын айналып өту, Бейнеу – Ақжігіт – Өзбекстан шекарасы сәтті салынып, қайта жаңартылды.

- ▶ Нақты міндет қойылды – 2025 жылға дейін 24 мың шақырым жолды, яғни барлық республикалық жолдарды қайта жаңарту және жол сервисімен қамтамасыз ету.
- ▶ Бүгінгі таңда жол сервисінің 1 838 нысаны бар, олардың тек 52%-ы ғана ұлттық стандартқа сәйкес келеді. «Нұрлы жол» бағдарламасына сәйкес 2025 жылға дейін жол сервисінің барлық нысандары Ұлттық стандартқа толық сәйкес келгенге дейін жоспарланған.
- ▶ Темір жол саласында Достық – Мойынты учаскесін жаңғырту (құны – 213,3 млрд теңге), Алматы станциясын айналып өтетін желінің құрылысы (құны – 80,5 миллиард теңге), Арыс – Қазалы учаскесінде екінші жолдардың құрылысы (құны – 285 миллиард теңге), Дарбаза – Мақтарал желісінің құрылысы (құны – 180 миллиард теңге) салынады, сонымен қатар басқа да жобаларды іске асыру мүмкіндігі қарастырылады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Бұл салық төлеушілер есебінен тағы бір мега жоба болып табыла ма және «Нұрлы жол» мемлекеттік бағдарламасы қарапайым азаматтардың өміріне қалай әсер етеді?

Иә, жоба өте ауқымды, бірақ мемлекеттің ресурстары оның сәтті жүзеге асырылуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Үкімет автомобиль және темір жол магистральдары кешенін, логистикалық және көлік инфрақұрылымының кең желісін, оның ішінде жаңа әуежайларды, теңіз және өзен тасымалы объектілерін салудың бес жылдық жоспарын әзірледі.

2025 жылға дейін оны қаржыландырудың жалпы көлемі 6,5 триллион теңге, оның басым бөлігін республикалық бюджет қаражаты құрайды. Көлік коммуникациялары стратегиялық сала болғандықтан, оны дамыту әрқашан мемлекеттік саясаттың басымдығында болады.

Алайда, «Нұрлы жол» бағдарламасы бойынша қаржыландырудың мемлекеттік-жеке меншік әріптестік пен жеке инвестициялар, сондай-ақ компаниялардың қаражаты сияқты басқа да

нысандары белсенді енгізілуде. Жиынтығында олар бағдарламаның барлық сомасының үштен бірін құрайды.

Ең бастысы, еліміздің азаматтары жаңа заманауи жолдарды, вокзалдар мен порттарды, жаңартылған қоғамдық көлікті пайдаланатын болады. Бағдарлама қазірдің өзінде 559,3 мың жұмыс орнын, оның ішінде тұрақты – 93,9 мың және уақытша – 465,4 мың жұмыс орнын қамтамасыз етеді, ал «Нұрлы жол» екінші кезеңін іске асыру қосымша 551 мың жұмыс орнын, оның ішінде 48,5 мың тұрақты және 502,2 мың уақытша жұмыс орнын құруға мүмкіндік береді.

2020-2025 жылдарға арналған «Нұрлы жол» инфрақұрылымдық даму бағдарламасына сәйкес халыққа қолайлы және қолжетімді көлік инфрақұрылымын құру бойынша 112 инфрақұрылымдық жобаны, оның ішінде:

- 10 мың км автожол салу және қайта жаңарту, сондай-ақ республикалық желінің 11 мың км жолын күрделі және орташа жөндеу. Жақсы және қанағаттанарлық жағдайдағы республикалық маңызы бар автожолдардың үлесі 100%-ға дейін жеткізіледі, ал I және II техникалық санаттағы жолдардың ұзақтығы 60%-ға дейін ұлғаяды;

- облыстық және аудандық маңызы бар 27 мың км-ден астам жолдарды жөндеу және жақсы және қанағаттанарлық жағдайдағы үлесті 95%-ға дейін жеткізу.

- Орталық Азия аймағында қандай басқа көлік-коммуникациялық жобалар бар?

Еуропа мен Азияның ауқымды нарықтары тұрақты сауда-экономикалық өзара әрекеттестікті қажет етеді. Орталық Азия, тағдырдың қалауымен, олардың арасында. Осыған байланысты біздің өңір арқылы бірқатар ауқымды жер үсті дәліздері қалыптасуда. ТРАСЕКА, Солтүстік-Оңтүстік, «Бір белдеу-бір жол» сияқты ірі жобаларды атауға болады. Халықаралық транзиттен түскен пайда жүздеген миллиард долларға есептеледі.

Қазақстан және басқа да Азия елдері қазіргі заманғы «Жібек жолының» қалыптасуына қатысу үшін белсенді түрде жарысады. Бірақ бұл тек аймақ шеңберімен шектелмейді. Ресей де, Қытай

да, оңтүстік және Оңтүстік-Шығыс Азия, Оңтүстік Кавказ және Таяу Шығыс елдері де транзиттік әлеуетін кеңейту үшін күресуде.

Біздің еліміздің қолайлы геосаяси орналасуы енді осы саладағы көшбасшылыққа қол жеткізудің жалғыз өлшемшарты бола алмайды. Халықаралық тасымалдаушыларға неғұрлым бәсекеге қабілетті, қауіпсіз, сапалы және қолайлы жағдайларды қамтамасыз ете алатын тиімді мемлекет пен тұрақты қоғам қажет.

ЭКОНОМИКАНЫ ӘРТАРАПТАНДЫРУ

Орта мерзімді перспективада экономиканың өсуі барған сайын «жасылға» айналуға тиіс. Сондықтан терең әртараптандыруға негіз қалау керек.

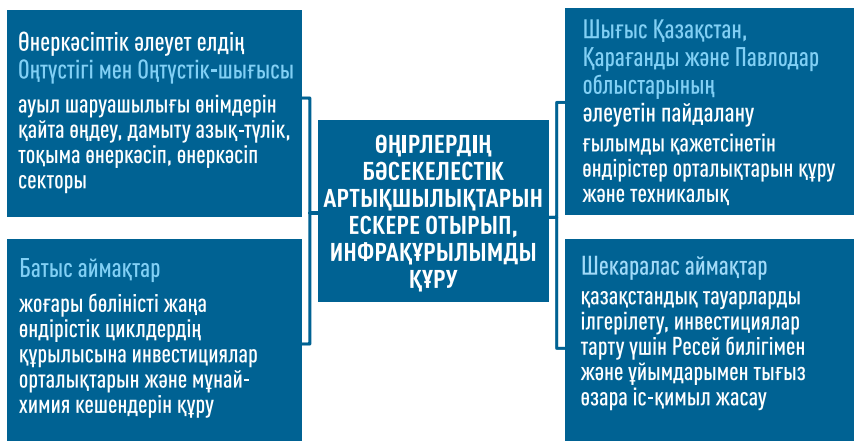
Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Дүниежүзілік Банктің есебінде Қазақстанда жасыл технологияларды енгізу нәтижелері бойынша болжамдар берілген. Атап айтқанда, жасыл экономиканы енгізу Қазақстан экономикасының энергия тиімділігін 40-60%-ға арттыруға және су тұтынуды 50%-ға қысқартуға мүмкіндік береді.
- ▶ Мемлекет басшысы атап өткендей «орта мерзімді перспективада экономиканың өсуі барған сайын «жасыл» болуы тиіс. Сондықтан терең әртараптандыруға негіз қалау керек. Үкіметке ғылыми қоғаммен және жеке сектормен ынтымақтастықта «жасыл өсу» бойынша ұсыныстар топтамасын әзірлеуді тапсырамын.
- ▶ Париж климаттық келісімін орындау бойынша міндеттемелерге сәйкес экономиканы терең әртараптандыру қажет. ҚР экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі Қазақстанның 2050 жылға дейінгі төмен көміртекті даму тұжырымдамасын әзірлеуге кірісті. Модельдеу нәтижелерінің негізінде экономикалық және әлеуметтік тұрғыдан оңтайлы шаралар әзірленетін болады. Тұжырымдаманы бекіту бойынша жұмысты 2021 жылдың I жартыжылдығында аяқтау жоспарлануда.

3. ТЕҢГЕРІМДІ АУМАҚТЫҚ ДАМУ

Қазақстан өңірлерінің теңгерімді дамуы азаматтық қоғамды шоғырландырумен қатар бүкіл мемлекеттің тұтас және тұрақты жай-күйі үшін қажет.

Аумақтық дамудың жаңа тәсілдері:

- Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспарына және Елді аумақтық-кеңістікте дамытудың 2030 жылға дейінгі болжамды схемасына өзгерістер енгізу;
- Аумақтарды дамытудың 5 жылдық өңірлік бағдарламаларын түзету.

ЕЛДІҢ ОҢТҮСТІГІ МЕН ОҢТҮСТІК-ШЫҒЫСЫНЫҢ ӨНЕРКӘСІПТІК ӘЛЕУЕТІ

...Аумақтық даму жолында әр өңірдің бәсекелі артықшылығын ескеру қажет. Еліміздің оңтүстігі мен оңтүстік-шығыс аймағының өнеркәсіптік әлеуетін барынша пайдалану керек. Осы өңірлерде еліміздің еңбек ресурсының жартысы шоғырланған. Сапалы жұмыс орындары бұл аймақтарды дамыту үшін өте өзекті.

Қ.К. Тоқаев

📣) НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Қолда бар еңбек ресурстарының едәуір бөлігі елдің оңтүстік аймақтарында шоғырланған. Бұл аймақтардың мамандануы

негізінен еңбек өнімділігінің төмендігімен сипатталатын сауда және ауылшаруашылық бағытқа ие. Бұл ретте сауда секторында өзін-өзі жұмыспен қамтыған еңбек ресурстарының басым бөлігі шоғырланған, оны экономиканың неғұрлым өнімді секторларына қайта бағыттауға болады және бағыттау қажет. Ол үшін Оңтүстікті ауқымды индустрияландыру қажет.

- ▶ Индустрияландыру қосылған құны жоғары өнім өндіретін және салыстырмалы бәсекелестік артықшылықтары бар салаларды дамытуды көздейді. Осыған байланысты, тамақ, тоқыма өнеркәсібі сияқты салаларды дамыту оңтүстікте индустрияландырудың драйвері бола алады.
- ▶ «Қарапайым заттар экономикасы» сияқты бағдарламаларды іске асыру кезінде ИИДМБ Қазақстан Республикасының барлық өңірлерінде индустрияландыруды теңгерімді дамыту мақсатында өңірлік аспектіні де ескеретін болады. Мұндай тәсіл өңірлердің «мамандануын», атап айтқанда «аграрлық» оңтүстік өңірлерді дамудың жаңа векторларына қайта құруға мүмкіндік береді.
- ▶ Индустриялық аймақтар (ИА) мен ЕЭА өңірлердің өнеркәсіптік әлеуетін кеңейтудің негізгі тетігі болуы тиіс. Қазіргі уақытта ИА-ның тиімді жұмыс істеуі үшін тексеру жүргізу, табысты аймақтарды кеңейту және шығынды аймақтарды жабу қажет. Оңтүстіктің халқы тығыз орналасқан аймақтарында шағын ИА қалыптастыру мағынасы бар.
- ▶ Жалпы, өңірлік дамудың жаңа тәсілі өсу нүктелерін, әрбір өңірдің, ауданның бәсекелестік артықшылықтарын анықтауға, жаңа өндірістерді дамыту және жаңа жұмыс орындарының пайда болуы үшін жағдай жасауға негізделген.

АНЫҚТАМА:

2019 жылғы деректер бойынша үш оңтүстік облыстың (Алматы, Жамбыл және Түркістан облыстары) үлесіне елдің барлық өзін-өзі жұмыспен қамтығандарының шамамен 40%-ы тиесілі. Негізгі себеп өнеркәсіптік әлеуеттің жоғалуы және аталған салалардағы жаңа өндірістердің нашар дамуы болып табылады. Сонымен қатар, соңғы жылдары өнеркәсіп пен құрылыста өзін-өзі жұмыспен қамтығандар санының өсуі байқалады, бұл халықтың жаңа Еңбек дағдыларын игергенін көрсетеді.

Ірі металлургиялық кәсіпорындар орналасқан өңірлерді дамытуға қатысты тың көзқарас керек. Бұл, ең алдымен, Шығыс Қазақстан, Қарағанды және Павлодар облыстарына қатысты. Осы өңірлер жоғары технологиялы, ғылымды қажет ететін өндірістің және техникалық қызмет көрсетудің орталығы бола алады. Қазақстанның батыс өңірлері мұнай-химия кешендерін салып, жоғары деңгейдегі қайта өңдеу ісінің жаңа өндірістік циклдарын құру үшін инвестиция тартатын орталыққа айналуы тиіс. Әсіресе, моноқалаларымызды дамыту ісіне «тың серпін» беру аса маңызды. Бұл ретте қала құрушы кәсіпорындарға зор жауапкершілік жүктеледі.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Мемлекет басшысы экономиканың мұнай және шикізаттық емес секторларын дамыту траекториясы бойынша мемлекеттің өнеркәсіптік саясатын іске асыруға бейілділігін сақтайды.
- ▶ Елдің индустриялық аймақтарында әлеуеті қосылған құны жоғары өнім шығару орталығы болуға мүмкіндік беретін ірі өнеркәсіптік кәсіпорындар жұмыс істейді. Мәселен, бәсеке-лестік артықшылыққа ие және қазіргі уақытта инвесторлар үшін тартымды болып табылатын пайдалы қазбаларды терең өңдеу, металлургия, химия және мұнай химиясы, машина жасау салаларының әлеуетін пайдалану және кеңейту қажет.

МОНОҚАЛАЛАРДЫ ДАМУ

Әсіресе, моноқалаларымызды дамыту ісіне тың серпін беру аса маңызды. Бұл ретте, қала құраушы кәсіпорындарға зор жауапкершілік жүктеледі.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Қазақстанның 87 қаласының 27-і моноқалалар. Моноқалалардың проблемалары олардың экономикасын әртараптандырудың төмен дәрежесімен, халықты жұмыспен қамтудың қала құраушы кәсіпорынның даму перспективаларына жоғары тәуелділігімен, шикізат қорының сарқылуымен (мысалы, Жаңаөзен, Арқалық қалалары) байланысты.

- ▶ Моноқалалардың тұрақтылығына негізгі қауіп – жұмыссыздық және нәтижесіз өзін-өзі жұмыспен қамту. Қазақстанның моноқалаларында 1,5 миллион адам немесе елдің жалпы қала халқының 16%-ы шоғырланған – бұл әлеуеті тиімді қолдануды талап ететін еңбек ресурстарының едәуір бөлігі.
- ▶ Қазіргі уақытта функционалдық қалалық ауданға (ФҚА) кіретін моно - және шағын қалалар дамудың экономикалық әлеуетіне ие. Сондықтан ФҚА құрамына кірмейтін үлкен моноқалаларға ерекше назар аудару қажет. Мұндай моноқалаларға инвестициялық ресурстарды іздеуде, өзінің экономикалық даму бағдарламаларын әзірлеуде және болашақ перспективаларды көруде көмек қажет.
- ▶ Қазақстанның көптеген моно және шағын қалалары үшін әлеуметтік және инженерлік инфрақұрылым мәселелері әлі де өзекті болып отыр. Алайда, бұл мәселеде қаланың болашақ перспективаларын және жаңа инфрақұрылымдық объектілерді салуды ұзақ мерзімді кезеңге перспективалы елді мекендерде жүзеге асыру қажет. Моно және шағын қалаларға қатысты ағымдағы проблемалардың өткірлігін және 5, 10, 20 жыл көкжиегіндегі даму әлеуетін бағалауды ескере отырып, оларды дамыту басымдықтарын жіктеу бойынша жұмыс жүргізілетін болады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚ:

- Соңғы 10 жылда елімізде моноқалалар мәселесі шешілген жоқ. Жаңа бағдарлама не бере алады?

«Моноқалаларды дамытудың 2012-2020 жылдарға арналған бағдарламасын» іске асыру жаңа жұмыс орындарын құру бойынша өзінің негізгі мақсаттарына қол жеткізбегенін мойындау керек. Осылайша, осы елді мекендерде ШОБ-ты дамытуды ынталандырудың қабылданған шараларына қарамастан, нарықтың шектеулілігі мен тұтынушылық сұраныстың салдарынан кәсіпкерліктің өсу қарқыны өте төмен болып қалуда. Дегенмен, көптеген моноқалаларда инфрақұрылымды қалпына келтіру бойынша үлкен жұмыс жүргізілді. Мәселен, Өңірлерді дамыту бағдарлама-

сының арқасында моноқалаларда сумен жабдықтау желілерінің тозуы 10%-ға, ал электр желілерінің тозуы 12%-ға төмендеді. Моноқалалардың экономикасын әртараптандыру мақсатында 48 бөлікті жоба іске асырылды, оның ішінде 32 кәсіпорын тұрақты жұмыс істейді.

ШЕКАРАЛАС АУМАҚТАРДЫ ДАМУ

Қазақстан мен Ресейдің шекаралас аумақтарында 30 миллионға жуық адам тұрады. Миллионнан астам тұрғыны бар бірнеше қала орналасқан. Отандық тауарларды сату және инвестиция тарту үшін Ресей билігінің өкілдерімен және мекемелерімен тығыз қарым-қатынас орнату – еліміздің шекара маңын дамытудың аса маңызды факторы.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Ресей Қазақстанның негізгі сауда серіктестері арасында бірінші орынды сақтап отыр. Жыл сайын қазақстандық сыртқы сауда көлемінің 18-21% Ресей бағытында жүреді. 2019 жылы елдер арасындағы тауар айналымы 6,2%-ға, 19,7 миллиардқа өсті. Есепті кезеңде Ресейден Қазақстанға экспорт 6,3%-ға, 14,1 миллиард., импорт - 6,1%-ға, 5,6 миллиардқа көбейді.
- ▶ Қазақстанда шетелдік қатысуы бар әрбір үшінші кәсіпорын ресейлік бизнеспен бірлесіп құрылған, 2019 жылы олардың саны 10,7 мыңға дейін өсті (жұмыс істеп тұрғандары – 7,2 мың).
- ▶ Сапалы жұмыс орындарын құру үшін ЕАЭО ашық нарығының артықшылықтары мен шекаралас аймақтардың географиялық әлеуетін пайдалану керек. Мәселен, Ресей Федерациясымен шекаралас қазақстандық өңірлерде ресейлік миллионер қалалардың жеткізу тізбегіне интеграциялануы мүмкін өндірістерді дамыту екі үлкен міндетті шешеді: қазақстандық тауарларды Ресей нарығына жылжыту және шекара маңындағы аумақтардағы халықтың табысын арттыру.
- ▶ Ресейлік инвесторларды тарту үшін қолда бар ЕЭА және ҚР ИА әлеуетін кеңейту қажет. Ресейлік кәсіпорындармен кооперация бойынша жол карталарын әзірлеу екі елдің

шекаралас өңірлерінің өзара іс-қимылын кеңейтуге ықпал ететін болады. Сондай-ақ шекара маңындағы ауылдық елді мекендердің әлеуетін кеңейту қажет.

- ▶ Шекаралық өзара іс-қимылды мақсатты түрде кеңейту интеграциялық процестерді саналы түрде қалыптастыруға ықпал ететін болады, өңірлерге экономикалық және әлеуметтік байланыстарды кеңейту, экономика мен әлеуметтік саланың әртүрлі салаларында неғұрлым озық тәжірибе мысалдарын енгізу мүмкіндіктерін толық көлемде пайдалануға, бірлескен проблемаларды шешудің өз мүмкіндіктерін күшейтуге мүмкіндік береді.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Ресей тарапымен ықпалдастық ұлттық экономиканың Ресейге тәуелділігін күшейтпей ме?

Қазақстанның ЕО елдерінде ірі сауда серіктестері бола отырып, әртараптандырылған сауда-экономикалық байланыстары бар. Ресейдің ҚР Сыртқы сауда айналымындағы үлесі шамамен 18-20% құрайды. Ресейден кейін Қытай ірі сауда серіктесі болып табылады. Ресей біздің елімізге салынған инвестициялар көлемі бойынша басқа елдерден төмен, сонымен қатар ресейлік компаниялардың ұлттық экономикаға сезімтал секторлардағы үлесі төмен.

Елдер арасындағы сауда-экономикалық қатынастарда ішкі процестерді қайта қарау, икемділікті арттыру, диджитализацияға баса назар аудару және жұмыста толыққанды онлайн-құраушыны дамыту жоспарлануда. Ресей мен Қазақстан арасындағы электрондық коммерция саласындағы табысты өзара іс-қимылдың жарқын мысалы ресейлік «Вайлдберриз» компаниясының, ЕАЭО елдерінің аумағындағы ірі онлайн-ретейлердің, сондай-ақ Ресейдің жетекші АТ-компанияларының бірінің болуы болып табылады. Қазіргі уақытта 40000-нан астам жеткізушілер «Вайлдберриз» компаниясымен табысты жұмыс істейді, олардың 20000-ға жуығы шағын және орта бизнес өкілдеріне тиесілі.

«АУЫЛ – ЕЛ БЕСІГІ» БАҒДАРЛАМАСЫ

Ауылдың әлеуетін толық пайдалану – стратегиялық маңызы бар мәселе. Ауылдағы мейлінше өзекті мәселелерді шешуге арналған «Ауыл – ел бесігі» бағдарламасын жүзеге асыру жалғасын болады.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Бағдарлама ауыл тұрғындарының өмір сүру сапасын жақсартуға және ауылдық елді мекендердің әлеуметтік инфрақұрылымын жаңғыртуға бағытталған. Жеті жыл ішінде (2020-2026 жж.) ауылдардың әлеуметтік-инженерлік инфрақұрылымын жаңғырту жүргізіледі, бұл ауыл экономикасын дамытуға серпін береді. Ауылдарды жаңғырту өңірлік стандарттар жүйесіне сәйкес жүзеге асырылатын болады.
- ▶ Аймақтық стандарттар – бұл әлеуметтік игіліктер мен мемлекеттік қызметтердің қол жетімділігі, сондай-ақ адамдардың өмірі үшін қажетті инфрақұрылыммен қамтамасыз етілуі бойынша нақты критерийлердің тізбесін қамтитын азаматтардың өмір сүру сапасының көрсеткіштері.
- ▶ 2019 жылдан бастап ауылдық аумақтарды дамытуда жаңа кластерлік тәсіл іске асырылуда, онда ауылдық елді мекендер жеке-жеке емес, оқшауланған кластерлер (тірек ауылдан 10-15 км радиуста) шеңберінде қаралатын болады. Тірек ауылдар – даму тұрғысынан неғұрлым перспективалы ауылдық елді мекендер, олар ауылдық аумақтарды дамытудың экономикалық орталықтарына, сондай-ақ ауыл халқын тарту орталықтарына айналады. Әрбір тірек ауыл үшін онда тұратын халықтың ерекшелігі мен қажеттіліктерін ескере отырып, кешенді дамудың мастер-жоспары әзірленетін болады.
- ▶ Ауылдардың әлеуметтік-инженерлік инфрақұрылымын жақсарту ірі қалалар бағытындағы көші-қон ағындарын теңдестіреді. Елімізде 6,5 мың ауылдың ішінде даму әлеуеті бар 3 477-ден астам ауылды біріктіретін 1150 кластер (яғни, 1150 – тірек ауылдар, 2327-спутниктік және шекара маңы) анықталған.

- ▶ Ауылдарды ірілендіру нәтижесінде 2027 жылға қарай тірек ауылдық елді мекендерде ауыл халқының шамамен 90%-ы тұрады деп күтілуде. Басқарылатын урбанизация ауылдарды жаңғыртуға және халықтың өмір сүру сапасын арттыруға мүмкіндік береді.
- ▶ 2025 жылға дейін жобамен халық саны 6,1 миллион адам немесе барлық ауыл халқының 80% (1,8 мың АЕМ) елді мекендер қамтылатын болады. Бастапқы кезеңде 2019 жылдан бастап 52 аудан орталығы жаңғыртылады, бұл 700 мыңға жуық адамның немесе ауыл халқының 9%-ының өмір сүру сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Бір АЕМ-ге қаржыландыру көлемі орта есеппен 670 млн. теңгені құрайды.

4. АЗАМАТТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ӘЛ-АУҚАТЫ – БАСТЫ БАСЫМДЫҚ

МЕМЛЕКЕТТІҢ ТҰРҒЫН ҮЙ САЯСАТЫ

Азаматтардың өмір сүру сапасының негізгі құрамдас бөліктерінің бірі тұрғын үй жағдайлары болып табылады. Жалпы, қазіргі **уақытта 2 миллионнан астам азамат жеке баспанаға мұқтаж**, бұл барлық халықтың 11%-ын құрайды.

Тұрғын үй саясаты мынадай іс-шаралар кешенін қамтиды: жалға берілетін тұрғын үй беру, жалдау ақысын субсидиялау, жылжымайтын мүлік сатып алуға Зейнетақы жинақтарын пайдалану, әлеуметтік жеке үйлер салу, «5-10-25» арнайы тұрғын үй бағдарламасын енгізу сияқты қолдау тетіктерін енгізу.

Жаңа тетіктер: кезекте тұрғандарға тұрғын үйді жалға алуға мемлекеттік бюджеттен субсидия бөлу. Осы шараны іске асыру мақсатында ҚР ИИДМ жеке жалға берілетін тұрғын үй қорын құруды жариялады. Осылайша, қаражат жаңа әлеуметтік тұрғын үй құрылысына ғана емес, сонымен қатар жалдау ақысын субсидиялауға да бағытталатын болады. Осының арқасында халықтың тұрғын үй проблемалары жедел шешілетін болады және азаматтардың өмір сүру сапасы өсетін болады.

«Отбасы банк» заң жобасы аясында ҚР ИИДМ салық заңнамасына, тұрғын үй заңнамасына және «Нұрлы жер» мемлекеттік бағдарламасына өзгерістер енгізуді ұсынады.

«Нұрлы жер» бағдарламасы шеңберінде жеке құрылыс салуды дамытуды одан әрі ынталандыру үшін азаматтарға жеке құрылыс салуға бөлінетін 40 мың жер учаскесіне коммуникация жүргізілетін болады. Елімізде шамамен 6,3 мың ауыл бар, **олардың 3,5 мыңының болашағы бар.**

АЗАМАТТАРДЫҢ БЖЗҚ ЗЕЙНЕТАҚЫ ЖИНАҒЫНЫҢ БІР БӨЛІГІН ПАЙДАЛАНУЫ

2021 жылдың өзінде Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының 700 мың салымшысы өз жинағының бір бөлігін тұрғын үй алуға, емделуге жұмсай алады немесе басқарушы компаниялардың иелігіне береді. Үкіметке Ұлттық банкпен бірлесіп, осы жылдың соңына дейін барлық қажетті нормативтік-құқықтық актілерді қабылдап, дайындық жұмыстарын жүргізуді тапсырамын.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Президенттік бастаманың екі негізгі мақсаты бар екенін атап өткен жөн. Біріншісі – өз жинақтарының бір бөлігін басқаруға мүмкіндік беру арқылы зейнетақы жүйесіне деген сенімділікті арттыру. Екіншісі – адамдарды қор жинауға және болашағын жоспарлауға ынталандыру.
- ▶ 2020 жылғы 1 тамыздағы жағдай бойынша жалпы сомасы 12,1 триллион теңгеге жеке зейнетақы шоттарының саны 11,7 миллион теңгені құрады. 2019 жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда шоттар саны 11%-ға өсті.
- ▶ 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Жолдауға сәйкес 2021 жылдың өзінде БЖЗҚ-ның 700 мыңнан астам салымшы өз жинақтарының бір бөлігін тұрғын үй сатып алу, емделу, қаржы компанияларына басқаруға беру сияқты мақсаттарға пайдалануға мүмкіндік алады. Олардың арасында:
 - «жеткіліктілік шегінен» асатын зейнетақы жинақтары бар **530 мыңға жуық** жұмыс істейтін азаматтар»,
 - зейнетақы жоғалған кіріс (бұрын алған жалақы) мөлшерінің кемінде 40%-ын құрайтын **178 мыңнан астам зейнеткер**;
 - сақтандыру компаниясымен зейнетақы аннуитеті шартын жасасқан **13 мыңнан астам адам**.
- ▶ Бұл бастама құрылыс материалдарына, құрылыс-жөндеу жұмыстары мен қызметтерге, ЖТҚ үшін жерді сатып алу-сатуға және т. б. сұранысты арттыру есебінен елдегі тұрғын үй-құрылыс нарығын ынталандырудың қосымша шарасы болады.

- ▶ БЖЗҚ-ға жұртшылық назарының артуы БЖЗҚ қызметінің тиімділігі мен ашықтығын арттыруға ықпал етеді.
- ▶ Пайдаланылатын қаржы құралдарының тізбесін кеңейтуге және зейнетақы активтерінің кірістілігін арттыруға салымшыларға өздерінің зейнетақы жинақтарының бір бөлігін инвестициялық басқаруға беру үшін жеке қаржы компаниясын таңдау құқығын беру қызмет етеді.
- ▶ Тұрғын үй жағдайын жақсарту, емдеу және қаржы компанияларының басқаруына беру мақсатында зейнетақы шоттарының қаражатын ішінара пайдалану азаматтардан теңгерімді шешім мен өз өмірін саналы қаржылық жоспарлауды талап етеді.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- БЖЗҚ-да зейнетақы жинақтарын қандай мақсаттарға пайдалануға болады?

Тұрғын үй жағдайларын жақсарту үшін зейнетақы жинақтарының бір бөлігін пайдалану тұрғын үй (бастапқы және қайталама нарықта) немесе жер учаскесін сатып алу, ипотекалық қарыздарды қайта қаржыландыру немесе өтеуді (кез-келген екінші деңгейдегі банкте, кез келген бағдарлама бойынша) көздейді. Зейнетақы жинақтарын пайдалана отырып сатып алынған тұрғын үй 5 жыл өткеннен кейін ғана сатылуы мүмкін.

Зейнетақы жинақтарының бір бөлігін емдеу төлеміне пайдалану үшін салымшы Денсаулық сақтау басқармалары (облыстар, республикалық маңызы бар қалалар) жанынан арнайы құрылған комиссияларға жүгінеді. Медициналық көмек көрсету қажеттілігі туралы комиссияның қорытындысын алып, емделуден өту үшін клиниканы таңдағаннан кейін салымшы емделуге ақы төлеу үшін төленген зейнетақы жинақтарын мақсатты пайдалану жөніндегі уәкілетті операторға өтініммен жүгінеді (ҚР Үкіметі айқындайтын болады).

Салымшы зейнетақы жинақтарын басқаруға беру үшін жеке қаржы компаниясын таңдауды БЖЗҚ-ға өтініш беру арқылы жүзеге асырады.

- Зейнетақы жинақтарын қай жастан бастап пайдалануға болады және зейнетақы жинақтарын мерзімінен бұрын алу үшін жеткіліктілік шегі қандай болады?

Зейнетақы жинақтарын «жеткіліктілік шегінен» асатын сомаға ғана алуға болады.

«Жеткіліктілік шегі» ретінде белгілі бір жастағы салымшы үшін қажетті зейнетақы жинақтарының ең төменгі сомасы қарастырылады, ол БЖЗҚ-ға өз табысының 10%-ын тұрақты түрде салған зейнетақы жарналарын (ең төменгі жалақыдан төмен емес) ескере отырып, 82 жасқа дейінгі ең төменгі жалақы мөлшерінен төмен емес зейнетақы төлемдері.

Зейнетақы жинақтарының «жеткіліктілік шегін» айқындау әдістемесі ҚР Үкіметі деңгейінде айқындалады, ал шектің өзі елдегі әлеуметтік-экономикалық және демографиялық жағдайлардың өзгеруін ескере отырып қайта қаралатын болады.

ҚР ЕХӘҚМ есептеулері бойынша зейнетақы жинақтарын мерзімінен бұрын алу үшін «жеткіліктілік шегі» салымшының жасына байланысты, яғни 20 жастан жоғары және 2,5 миллионнан 5,5 миллион теңгеге дейінгі соманы құрайды. Мысалы,

30 жас	2 млн 518 мың теңге
35 жас	2 млн 961 мың теңге
40 жас	3 млн 437 мың теңге
45 жас	3 млн 947 мың теңге
50 жас	4 млн 495 мың теңге
55 жас	5 млн 084 мың теңге
59 жастан жоғары	5 млн 586 мың теңге

- 2021 жылы зейнетақы жинақтарын ішінара алу құқығы берілетін БЖЗҚ-ның алғашқы 700 мың салымшысының қатарына кім кіреді?

Алғашқы 700 мың салымшының қатарына қазірдің өзінде жоғарыда көрсетілген шарттарға сәйкес келетін келесі тұлғалар кіреді:

- өздерінің зейнетақы шоттарында «жеткіліктілік шегінен» асатын азаматтар бар, ол шамамен жұмыс істейтін 530 мың азамат;

- зейнетақысы жұмсалған табысының (бұрын алған еңбекақы төлемдерінен) кемінде 40%-ын құрайтын зейнеткерлер, олар 178 мың адам;

- сақтандыру компаниясымен зейнетақы аннуитеті шартын жасасқан 13 мыңнан астам адам.

- Зейнетақы жинақтарын ішінара пайдаланудың егжей-тегжейлі ережелерімен қашан танысуға болады?

Барлық қажетті заңға түзетулер 2020 жылдың соңына дейін қабылданатын болады.

Сонымен қатар зейнетақы жинақтарын төлеу есебінен тұрғын үй жағдайларын жақсарту тәртібі анықталады болады, оны Қазақстан Республикасы Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі бекітеді. Бұл ретте «бір терезе» қағидаты бойынша тұрғын үй жағдайларын жақсартуға төленген зейнетақы жинақтарын мақсатты пайдалану жөніндегі уәкілетті оператор жаңадан құрылатын «Отбасы Банкі» болады.

Азаматтарды зейнетақы жинақтарын төлеу есебінен медициналық көмек алуға жіберу ережесін Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігі айқындайтын болады.

Зейнетақы активтерін сенімгерлік басқаруға беру ережесін Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі айқындайды.

БЖЗҚ салымшылары өздерінің зейнетақы жинақтарын пайдаланудың жаңа мүмкіндіктері

2020 ж.

Қажетті нормативтік-құқықтық актілерді қабылдау

Дайындық реформасын жүргізу

2021 ж.

БЖЗҚ 700 мың салымшы жинақтарының бір бөлігін пайдалана алады

Тұрғын үй жағдайын жақсарту

Емделуді төлеу

Қаржы компанияларын басқаруға беру

ҚР Үкіметі + ҚР Ұлттық Банкі

- Зейнетақы жинақтары табысы тұрғын үй мәселелерін өз бетінше шешуге жеткіліксіз азаматтарға қалай алуға болады?

Зейнетақы жинақтары табысы тұрғын үй мәселелерін өз бетінше шешу шешуі үшін жеткіліксіз азаматтарды әлеуметтік қолдау мақсатында «5-10-25» бағдарламасы іске асырылуда. 2020 жылы Бағдарламаны іске асыруға 390 миллиард теңге бөлінді. Сонымен қатар, Үкімет пен әкімдіктерге әлеуметтік жеке үйлер, оның ішінде мемлекеттік-жеке меншік әріптестік арқылы учаскелерді коммуникациялармен қамтамасыз етуді жеделдету тапсырылды.

«5-10-25» ТҰРҒЫН ҮЙ БАҒДАРЛАМАСЫ

Биылдан бастап «5-10-25» бағдарламасы жүзеге асырылуда. Оған 390 миллиард теңге бөлінді. Үкімет осы бағдарламаның жүзеге асырылу барысын үнемі қадағалап отыруы керек.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Ел азаматтарының бір бөлігінің тұрғын үй мәселелерін өз бетінше шешуге мүмкіндігі жоқ. Бұл табыстың төмен деңгейімен, біліктіліктің болмауымен, тұрғылықты жерінен жұмыс таба алмауымен, науқастарға, егде жастағы отбасы мүшелеріне қамқорлық жасау қажеттілігімен, балаларының болуымен және осы себепті толық күн жұмыс істей алмауымен

байланысты болуы мүмкін. Көбінесе тұрғын үйді өз бетінше сатып алудың мүмкін еместігі проблемасы мүмкіндігі шектеулі азаматтарға әсер етеді. Мұндай азаматтардың санаттары жұмыссыздық, тұрғын үйдің болмауы, кедейлік сияқты мәселелерге жатады. Халықтың осындай топтарын қолдауға Ел Президенті Қ.Қ.Тоқаевтың жаңа бағдарламасы – халықтың әлеуметтік осал топтарының тұрғын үй проблемасын шешу жөніндегі бағдарламасы бағытталатын болады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Жергілікті атқарушы органдарда тұрғын үй алуға кезекте тұрғандардың саны қанша?

ҚР Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігінің ақпараты бойынша 2020 жылдың 1 қаңтарына жергілікті атқарушы органдарда (ЖАО) 540 мыңнан астам кезекте тұрғандар есепте тұр.

- Бағдарламаға қатысу үшін азаматтарды іріктеу қалай жүргізіледі?

«5-10-20» бағдарламасын іске асырудың бірінші кезеңінде пәтерлер 1986 жылдан бастап 2010 жылға дейін жергілікті атқарушы органдарда (әкімдіктерде) есепте тұрған азаматтар арасында бөлінетін болады.

Іріктеу азаматтардың санаттары бойынша емес, нақты табыстар бойынша жүргізілетін болады:

- Бағдарламаға ең төменгі күнкөріс деңгейінің 3,1 еселік шамасына дейінгі табысы бар азаматтар қатыса алады

(2020 жылғы 1 сәуірден бастап – айына 32 668 теңге). 2020 жылы отбасының бір мүшесіне шаққандағы табыс мөлшері 101 270 теңгеден аспауы тиіс.

- Егер отбасының табысы аз болса (отбасының әрбір мүшесіне бір күн көріс минимумына дейін), мұндай отбасылар жалға берілетін тұрғын үй сатып алу бағдарламасына қатыса алады.

Бағдарламаны іске асыру Үкімет жұмысының стратегиялық бағыттарының бірі болып табылады

Бағдарлама әкімдіктерде тұрғын үйге мұқтаж есебінде тұрған азаматтар үшін әзірленген

Бағдарламаға отбасының әрбір мүшесіне **3,1** ең төменгі күнкөріс деңгейіне дейін табысы бар азаматтар қатыса алады

Тұрғын үй бағдарламасын іске асыруға **390** миллиард теңге бөлінді

Бағдарлама мынадай шарттар бойынша кредит беруді көздейді:

қарыз бойынша мөлшерлеме **5%**-ды құрайды

бастапқы жарна - **10%**-дан бастап

кредит беру мерзімі - **20** жылға дейін

- Бүгінгі таңда тұрғын үй қорының жағдайы қандай?

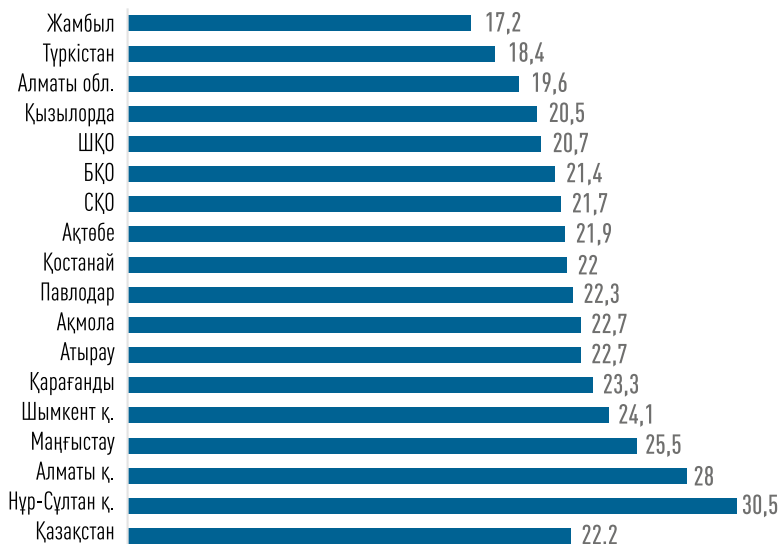
2019 жылдың соңында елдегі тұрғын үй қоры 364,3 млн. шаршы метрді құрады, бұл 2018 жылғы көрсеткіштен 2,2%-ға артық (356,4 млн. шаршы метр), 2019 жылы пайдалануға берілген тұрғын үй көлемі 13,1 млн. шаршы метрді құрады.

Осылайша, тұрғын үймен қамтамасыз ету бір жыл ішінде 1,4%-ға, тұрғын үй қоры бір жыл ішінде 1,6%-ға өседі: елдегі бір азаматқа 22,2 шаршы метрден келеді.

Бұл ретте БҰҰ стандарттары бойынша тұрғын үймен қамтамасыз ету деңгейі бір адамға 30 шаршы метрді құрайды. «Тұрғын үймен қамтамасыз ету деңгейін БҰҰ стандарттарына дейін жеткізу үшін - бір адамға 30 шаршы метр, құрылыс белсенділігі бір тұрғынға жылына шамамен бір шаршы метрді құрауы тиіс», - деп есептейді сарапшылар.

2019 жылы ҚР-дағы бір тұрғынға тұрғын үймен қамтамасыз ету (ш.м)

Дерекқоз: ҚР ҰЗМ ҚС

2020 жылғы қаңтарда ҚР-да құрылыс жұмыстарының көлемі 73,9 миллиард теңгені құрады – бұл 2019 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 13,7%-ға артық.

2019 жылдың қорытындысы бойынша республика бойынша құрылыс жұмыстарының ең көп көлемін жеке құрылыс ұйымдары – 88,3%, 11,5% – шетелдік ұйымдар және барлығы 0,2% – мемлекеттік ұйымдар орындады.

Жалпы, қазіргі уақытта 2 миллионнан астам азамат жеке тұрғын үйге мұқтаж – бұл барлық халықтың 11%-ы.

БАСПАНА АЛУҒА КЕЗЕКТЕ ТҰРҒАН АДАМДАР ҮШІН ЖАЛДАУ АҚЫСЫН СУБСИДИЯЛАУ

Қаражатты тек үй құрылысына ғана емес, жалдау ақысын субсидиялауға да бөлген жөн. Оның ауқымы осы шараның арқасында алғашқы жылдың өзінде-ақ 10 есеге өсіп, жүз мыңнан астам отбасына нақты көмек көрсетіледі. Бұл жұмысты реттеуді Тұрғын үй құрылыс жинақ банкі негізінде құрылатын «Отбасы банкіне тапсырдым».

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Осы шараны іске асыру мақсатында ҚР ИИДМ жеке жалға берілетін тұрғын үй қорын құруды жариялады. Тұрғын үйді жалға алу шығындарын субсидиялау қажеттілігі қазіргі уақытта әкімдіктердің кезекте тұрған азаматтар үшін жалға берілетін тұрғын үй салуымен негізделген. Алайда, бюджеттік және сатып алу рәсімдеріне байланысты бұл қосымша уақытты қажет етеді. Сондықтан қолданыстағы тетіктерге өзгерістер енгізу қажеттілігі туындады. Осылайша, қаражат жаңа әлеуметтік тұрғын үй құрылысына ғана емес, сонымен қатар жалдау ақысын субсидиялауға да бағытталатын болады. Осының арқасында халықтың тұрғын үй проблемалары жедел шешілетін болады және азаматтардың өмір сүру сапасы өсетін болады.
- ▶ Пандемияның республикалық бюджетке түсетін жүктеменің артуына ықпал еткен экономикалық салдарына қарамастан, мемлекет халық алдындағы өзінің әлеуметтік міндеттемелерін орындайды. Тұрғын үй алуға кезекте тұрған азаматтарға әлеуметтік қолдау көрсетіледі. Олардың қатарына халықтың әлеуметтік осал топтары, көп балалы аналар, апатты үйлердің тұрғындары, мүгедектер және т. б. кіреді.
- ▶ «Нұрлы жер» бағдарламасы шеңберінде тұрғын үй алуға кезекте тұрған азаматтардың жалдау ақысын субсидиялау тетігі жалға берілетін тұрғын үй нарығын неғұрлым пәрменді реттеуге, оны көлеңкеден шығаруға ықпал етеді.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Мемлекет тарапынан осы қолдау шараларын кім ала алады?

«Нұрлы жер» бағдарламасында кезекте тұрғандардың тұрғын үй мәселелерін жедел шешу үшін жеке тұрғын үй қорынан жалдау ақысын субсидиялау тетігі көзделетін болады. «Нұрлы жер» бағдарламасы шеңберінде жалдау ақысын субсидиялауға жергілікті атқарушы органдардың кезекте тұрған, отбасы мүшесіне шаққандағы табысы 1 ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен азаматтар қол жеткізе алады. Бүгінде Тұрғын үй кезегінде 540 мыңнан астам қазақстандық бар.

- Субсидия мөлшері қандай болады?

Қазақстан Республикасы Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігінің деректері бойынша субсидия мөлшері жалдау ақысының 80%-ын құрайды. Ол үшін «Нұрлы жер» аясында қарастырылған қаражатты жалға берілетін тұрғын үй құрылысына (шамамен 90 млрд.теңге) қайта бағыттау ұсынылады.

80%

дейін субсидиялау ұсынылады жеке тұрғын үй қорындағы жалдау төлемдерінен

90 млрд. тг

жыл сайын тұрғын үй шығындарын субсидиялауға бөлінетін болады

Қазақстандықтар «Мұқтаж» мәртебесін растау кезінде мерзімін ұзарту мүмкіндігімен

5 жылға

дейін субсидияланған тұрғын үйді жалға ала алады

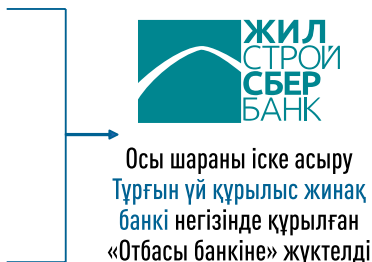
Жалдаудың ең жоғары құны 1 ш.м. үшін 2000 теңгеден аспайды (эконом-класты тұрғын үйдің көлемі 40-80 ш.м. дейін). Тұрғын үйді жалға алу құны 80 000 теңге болған жағдайда 1 ең төменгі күнкөріс деңгейінен (31 183 теңге) төмен табысы бар жергілікті атқарушы органда кезекте тұрған шамамен 20%-дан, яғни шамамен 16 000 теңге төлейтін болады.

- Осы мемлекеттік қолдау шарасын жылына қанша отбасы пайдалана алады?

Президент тапсырмасын іске асырудың бірінші жылында 100 мыңға жуық отбасы қолдауға ие болады. Тетікті іске асыруды «Қазақстанның тұрғын үй құрылыс жинақ банкі» АҚ базасында құрылатын «Отбасы банкі» жүзеге асыратын болады.

Тұрғын үйді жалға алу шығындарын **субсидиялау** арқылы тұрғын үй проблемаларын шешудегі **мемлекеттің**

- ✓ Субсидиялар – мемлекеттік бюджет есебінен берілетін төлемдер
- ✓ Субсидиялар тұрғын үй алуға кезекте тұрған азаматтарға беріледі
- ✓ Бірінші жылы осы шарамен қамту **10** есе артады
- ✓ **100 мыңнан** астам жанұя нақты көмек алады

«АҢСАҒАН СӘБИ» АРНАЙЫ БАҒДАРЛАМАСЫ

Өкінішке қарай, Қазақстанда әрбір алтыншы отбасы бала сүйе алмай отыр. Сауалнама көрсеткендей, отандастарымыздың 20 пайызға жуығы мұны ажырасуға негіз болатын елеулі себеп деп санайды..... Үкіметке 2021 жылдан бастап «Аңсаған сәби» арналы бағдарламасын жүзеге асыруды тапсырамын. ЭПҰ бағдарламалары бойынша бөлінетін квота санын 7 мыңға дейін, яғни 7 есе көбейту қажет.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Отбасылық-демографиялық саясат саласындағы маңызды жетістіктер ретінде Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның пайда болуын атап өтуге болады. 2018 жылы «ҚР-ның 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары» қабылданды. Отбасылардың осал санаттарын әлеуметтік қолдау моделі құрылды. 2019 жылы атаулы әлеуметтік көмекті (АӘК) есептеу және төлеу рәсімі өзгертілді.

- ▶ Экстракорпоралдық ұрықтандыру бағдарламаларын мемлекеттік қаржыландыру көлемін 7 есе ұлғайту қазақстандық отбасылардың одан да көп санына ата-ана болу қуанышын сезінуге мүмкіндік береді. Бұл ажырасулардың, сондай-ақ үйдегі зорлық-зомбылық жағдайларының азаюына ықпал етуі мүмкін.
- ▶ Эпидемиологиялық зерттеулердің нәтижелері бойынша әр түрлі елдердегі некедегі бедеулік деңгейі 8%-дан 29%-ға дейін. Біздің елімізде бұл көрсеткіш 16%-ға жетеді. Олардың 15%-ы емделеді немесе IVF бағдарламасын пайдаланады, 5%-ы өмірінің соңына дейін баласыз қалады. Бедеулік маңызды медициналық-әлеуметтік проблема болып табылады, өйткені ол туудың төмендеуіне, ажырасулар санының көбеюіне әкеледі, отбасындағы жанжал жағдайларына, адамның әлеуметтік белсенділігі мен жұмысының төмендеуіне әкеледі. ЭПҰ бағдарламаларына мемлекет қаржыландыратын квоталар санының артуы баласыз жұптар санының азаюына ықпал етеді, осылайша қоғамдағы көптеген басқа әлеуметтік маңызды проблемаларды шешуге ықпал етеді.
- ▶ ЭПҰ медициналық туризмнің ең танымал бағыттарының бірі болып саналады. Жыл сайын қазақстандық клиникалар орындайтын 8000 бағдарламаның 800-1200-ін шетелдіктер (Германия, Италия, Оңтүстік Корея және т.б.) тапсырыс береді. ЭПҰ бағдарламаларын мемлекеттік қаржыландыруды ұлғайту ЭПҰ сияқты медициналық туризмнің перспективалы түрін дамытуға ықпал етеді.
- ▶ 2010 жылдан бастап ҚР-да ЭПҰ бағдарламасы тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлеміне (ТМККК) енгізілді және 2010-2019 жылдар кезеңінде циклдар саны 100-ден 900 циклге дейін өсті.
- ▶ Бүгінгі таңда бедеулікпен есепте 9467 әйел тұр. 2015-2020 жылдары 4338 ЭҰБ бағдарламасы өткізілді. 2020 жылға 943 826 мың теңге сомасына 1105 ЭҰБ қызметі қарастырылған.

- ▶ Алға қойылған міндеттер шеңберінде елдің жетекші мамандары-репродуктологтар мен эмбриологтардан жұмыс тобын құра отырып, қосалқы репродуктивтік технологиялар бойынша нормативтік-құқықтық актілерді өзектендіру жолымен ДПҰ жүргізуге айғақтарды қайта қарау жоспарлануда.
- ▶ Сондай-ақ, бюджет қаражатын ұтымды пайдалану және түпкілікті нәтижені жақсарту үшін ел клиникаларының ЭКО бағдарламасын орындау тиімділігіне талдау жүргізу қажет.
- ▶ ҚР-да ЭПҰ қызметін жеткізушілер еліміздің 7 өңірінен 15 медициналық ұйым болып табылады. Қазақстанда 26 ЭПҰ орталығы жұмыс істейді, оның ішінде 21-і жеке меншік.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Бұл қолдау шараларына кім ие бола алады??

Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы Кодекске сәйкес қазақстандықтар: бедеулікті емдеуге, оның ішінде қазіргі заманғы МДТ-ны қолдана отырып емдеуге; жыныстық жасушаларды, ұрпақты болу органдарының тіндерін донорлыққа және сақтауға; суррогат ана болуға құқылы. Тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлеміне (ТМККК) дәрігерлер кеңесі, клиникалық және биохимиялық талдаулар, кіші жамбас ағзаларының УДЗ, жатыр түтіктерінің рентген өтімділігі, гистероскопия (жатыр патологиясы кезіндегі операциялар), ЭПҰ, ИКСИ кіреді. Тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемі (ТМККК) шеңберінде ДТҰ жүргізуге қалыпты соматикалық, эндокриндік мәртебесі, оның ішінде қалыпты овариалдық резерві бар ұрпақты болу жасындағы пациенттер жіберіледі. Квота тек екі негіз бойынша бөлінеді – фаллопиялық түтіктердің өтімсіздігі (болмауы) немесе спермограмманың өте төмен көрсеткіштері.

- Қазақстанда экстракорпоралдық ұрықтандырудың бір бағдарламасын қаржыландыру мемлекет үшін орташа есеппен қанша тұрады?

ЭПҰ-ның бір процедурасы бюджетке 854 мың теңгені құрайды. 2020 жылы тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемі шеңберінде ЭПҰ бағдарламасына кезекте 9 467 бедеу жұп

бар, олардың көпшілігінде мұндай ақша жоқ. ЭПҰ бағдарламаларын мемлекеттік қаржыландыруды жылына 7000 бірлікке дейін ұлғайту in vitro ұрықтандыру рәсіміне кезекте тұрған жұптардың шамамен 74%-ын қамтуға мүмкіндік береді.

- ЭПҰ бағдарламаларын қаржыландыру қаншалықты тиімді?

Қазақстанда «пробиркадан» шыққан алғашқы бала 1996 жылы дүниеге келген. ЭПҰ бағдарламасына квоталарды мемлекет 2010 жылдан бастап бөліп келеді. Сол кезде мемлекет жылына ЭПҰ-ның 100 бағдарламасын қаржыландырды. Бүгінгі күнге дейін ЭПҰ бағдарламаларының арқасында 16 мыңнан астам бала дүниеге келді. Қазақстандық репродуктивті денсаулық қауымдастығының мәліметтері бойынша жылына 2000 «пробиркадан» бала туады, оның 300-і квота бойынша. Бала туу фактісі бойынша ДПҰ бағдарламасының тиімділігі 28-ден 35%-ға дейін ауытқиды. Еуропалық 26 елдің орташа саны 36,5% құрайды.

ӘЛЕУМЕТТІК САЯСАТТЫҢ ЖАҢА ПАРАДИГМАСЫ

Жалпы, бізге әлеуметтік саясаттың жаңа парадигмасы керек. <...> Үкіметке еліміздің Әлеуметтік кодексін әзірлеу жұмысын бастауды тапсырамын.

Қ.К. Тоқаев

📢) НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Әлеуметтік кодексті (Әлеуметтік қамтамасыз ету кодексі) әзірлеу - бұл өте үлкен және маңызды жұмыс, оны іске асыру әлеуметтік қамсыздандыру саласындағы заңды жеңілдетуге және сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Мұндай кодекстер басқа елдерде де бар. Мысалы, Францияда, Германияда бар.

🗋) НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Әлеуметтік кодекс не үшін қажет?

Әлеуметтік кодекс әлеуметтік қамсыздандыру саласындағы нормативтік құқықтық актілерді жүйелеу үшін қажет. Бүгінгі таңда Қазақстанда халықты әлеуметтік қамсыздандыру шараларының

кең спектрі көрсетіледі. Әлеуметтік қамсыздандыру саласындағы қатынастар көптеген заңнамалық актілермен реттеледі – **17 заң**, 100-ден астам заңға тәуелді актілер. Әлеуметтік қамсыздандыру саласындағы төлемдер мөлшерін есептеудің негізі әртүрлі көрсеткіштер болып табылады: ЕТЖ, АЕК, ПМ. Біртекті қоғамдық қатынастар әртүрлі заңнамалық актілермен реттеледі.

1-мысал: асыраушысынан айырылуына байланысты қоғамдық қатынастар қаржыландыру көзіне байланысты бірнеше заңнамалық актілерді реттеу нысаны болып табылады:

1) «Міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы» 2019 жылғы 26 желтоқсандағы ҚР Заңына сәйкес әлеуметтік аударымдар есебінен асыраушысынан айырылған жағдайда әлеуметтік төлем жүзеге асырылады. Егер асыраушы үшін мұндай аударымдар жасалмаса немесе белгіленген уақыт кезеңінен аз жүргізілсе, онда оның асырауындағы адамдар бұл әлеуметтік төлемді алмайды;

2) «Қазақстан Республикасында мүгедектігі бойынша және асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша Мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылар туралы» 1997 жылғы 16 маусымдағы ҚР Заңына сәйкес бюджет қаражаты есебінен осыған ұқсас жәрдемақы алуға болады. Алайда, бұл қызметті көрсету өтініш беру сипатында болады. Осыған байланысты, оны алу үшін азаматтар жоғарыда көрсетілгеннен басқа осы нормативтік құқықтық актінің бар екендігі туралы білуге тиіс.

2-мысал: мүгедектерді әлеуметтік қорғау саласындағы қоғамдық қатынастар. Бұл жағдайда бірнеше заңнамалық актілер де бар:

1) мүгедектерді әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етудің, олардың тыныс-тіршілігі мен қоғамға кірігуі үшін тең мүмкіндіктер жасаудың құқықтық, экономикалық және ұйымдастырушылық шарттары «ҚР мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» 2005 жылғы 13 сәуірдегі ҚР Заңымен айқындалған;

2) Мүгедектігі бойынша жәрдемақы тағайындауға байланысты мәселелер «Қазақстан Республикасында мүгедектігі бойынша және асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша Мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылар туралы» 1997 жылғы 16 маусымдағы ҚР Заңымен реттеледі.

Әлеуметтік кодекстің тұжырымдамасын (Әлеуметтік қамсыздандыру кодексі) 2021 жылдың II тоқсанының соңына дейін әзірлеу жоспарлануда.

Әлеуметтік төлемдерді цифрландыру үшін шаралар қабылдау керек. Осыған орай азаматтың «әлеуметтік цифрлы әмиянын» енгізу керек.

<...>

Біз зейнетақы мен жәрдемақы тағайындаған кезде халықтың буда-буда қағаз толтырып, сансыз есікті тоздыруға мәжбүр болып жүргенін көріп отырмыз. Мұның бәрін толықтай цифрландыру керек. Адамдар емес, мәліметтер «зыр жүгіруге тиіс».

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Электрондық үкімет инфрақұрылымы шеңберінде азаматтың әлеуметтік цифрлық әмиянын енгізу бенефициарларға мемлекеттік жәрдемақылар мен өзге де әлеуметтік төлемдерді қашықтық форматта алуға мүмкіндік береді.
- ▶ Зейнетақы мен жәрдемақы тағайындау процестерін цифрландыру азаматтар мемлекеттік қызметтерді алуға өтініш білдірген кезде оларға қолайлы жағдай жасайды, сондай-ақ зейнетақы мен жәрдемақы тағайындау үшін қажетті құжаттарды жинамайды.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Азаматтың сандық әмияны дегеніміз не және ол қандай артықшылықтар береді?

Әлеуметтік әмиян-азаматтардың әлеуметтік көмек алуына және халыққа әлеуметтік маңызы бар тауарларды, жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді көрсететін кәсіпкерлік субъектілерінің ақшалай қаражатының ашықтығы мен мақсатты пайдаланылу тетіктеріне арналған мамандандырылған инфрақұрылым.

Бүгінгі таңда республикалық бюджеттен жалпы сомасы жылына 3,4 триллион теңгеден асатын әлеуметтік төлемдердің 39 түрі жүзеге асырылуда. Барлық төлемдер екінші деңгейдегі банктер арқылы алушылардың шоттарына түсіру арқылы жүзеге асырылады.

2020 жылдың соңына дейінгі мерзімде ҚР СИМ ЖСН базасында цифрлық «әлеуметтік әмиянды» іске асыруды пысықтайтын болады.

Әлеуметтік әмиян мемлекеттің әлеуметтік көмегіне мұқтаж азаматтардың әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағыттауға, сондай-ақ цифрлық бақылауды қамтамасыз етуге, әлеуметтік қолдау қаражатын отандық тауар өндірушілерге жеткізудің тиімді тетігін құруға мүмкіндік береді.

- Зейнетақы мен жәрдемақы тағайындау кезінде қандай құжаттар цифрландырылады?

Мемлекет басшысы зейнетақы мен жәрдемақы тағайындауға байланысты мемлекеттік қызметтерді алу кезінде азаматтарға қолайлы жағдай жасау мақсатында осы үдерістерді цифрлауды тапсырды. Бүгінгі күні зейнетақы мен жәрдемақы тағайындау кезінде құжаттардың әртүрлі түрлері талап етіледі, олардың бір бөлігі электрондық түрде келіп түседі. Бұл ретте, әлі цифрландыруға тиіс құжаттар бар.

Осылайша, Мемлекет басшысы қойған міндет шеңберінде мемлекеттік органдар зейнетақы мен жәрдемақы тағайындау кезінде қажетті құжаттарды цифрландыру мәселелерін пысықтайтын болады (еңбек кітапшасы, әскери билет, соғыс қимылдарына қатысқаны туралы әскери комиссариаттың анықтамасы, әскери қызметшінің қаза тапқаны немесе қайтыс болғаны туралы құжат, білімі туралы құжат (диплом), оқу орнынан анықтамасыз, балаға қорғаншылық (қамқоршылық) белгілеуді растайтын құжат немесе бала асырап алу туралы мәліметтер, туу туралы куәлік (2008 жылға дейін), неке қию туралы, некені бұзу туралы (2008 жылға дейін), мұрағат мекемелерінің анықтамалары, банк шотының нөмірі туралы құжат, оңалту және т.б.).

2020 жылғы 1 қыркүйектегі жағдай бойынша Еңбекминінің 41 мемлекеттік қызметінің 34-і электрондық форматқа ауыстырылды (83%), оның ішінде 14 қызмет проактивті форматқа көшірілді.

5. ҚОЛ ЖЕТІМДІ ӘРІ САПАЛЫ БІЛІМ

Барлық білім беруді сапалы және қолжетімді болуын қамтамасыз ету – таяу жылдардағы мемлекеттік саясаттың негізгі басымдықтарының бірі. Өмірдің барлық кезеңдерінде, ерте балалық шақтан кәрілікке дейін, адам тек оқуға ғана емес, сонымен бірге жан-жақты дамуға да қол жеткізе алуы керек.

БІРЫҢҒАЙ БІРІКТІРІЛГЕН БІЛІМ БЕРУ ПЛАТФОРМАСЫН ӘЗІРЛЕУ

Толыққанды оқу үрдісі үшін қажетті барлық функциялары бар бірыңғай онлайн білім беру платформасын шұғыл әзірлеу қажет.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Бірыңғай біріктірілген білім беру онлайн-платформасы елдегі барлық қолжетімді білім беру қызметтері мен контентін, сондай-ақ онлайн-стриминг элементтерін (нақты уақыт режимінде мұғалімдік бақылау) қамтитын болады. Платформа әсіресе ауылдық және шағын жинақталған мектептер үшін өзекті болады, онда пән мұғалімдерінің жетіспеушілігі байқалады, мұғалімдерге әдістемелік әзірлемелер мен дидактикалық материалдарды іздеуді жеңілдетеді.
- ▶ Бірыңғай біріктірілген білім беру онлайн-платформасын әзірлеу – бұл үлкен аудиторияны қамтуға және қашықтықтан оқытуға көшуді тәртіпке келтіруге мүмкіндік беретін қашықтықтан оқытуды ұйымдастырудың орталықтандырылған тәсілі.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Бірыңғай біріктірілген білім беру онлайн-платформасын әзірлеу қажеттілігі немен байланысты?

Жаңа 2020-2021 оқу жылында 3,2 миллионнан астам оқушы қашықтықтан оқыту форматына көшті. Бүгінгі таңда негізінен теледидарлық сабақтар мен мамандандырылған білім беру Интернет-платформалары қолданылады. Оқушылармен кері байланыс «Күнделік», «Mektep.edu.kz» және «Bilimal.kz», сондай-ақ

«Google Classroom», мессенджерлер, электрондық пошта және пошта қызметі арқылы. Барлық телесабақтар жазбада қолжетімді, бұл қажет болған жағдайда бейнесабакты қайта қарауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылармен байланыс арналарының барлығында онлайн-стриминг элементтері жоқ. Сонымен қатар, оқу процесінің сапасы Интернет-байланыстың сапасына және интернет-қосымшалардың жұмысына тәуелді болып қалады, олардың көпшілігі отандық болып табылмайды. Бірыңғай біріктірілген интернет-платформа оқушылармен байланыс арналарын біріздендіруге, оқу процесіне ағындық элементтерін енгізуге және балаларға оқуға қол жеткізудің тең жағдайларын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Мұғалім оқушының барлық әрекеттерін көре алады-ол қандай сұрақтарға жауап бермеді, не өткізіп алды немесе түсінбеді. Сонымен қатар, мұғалім платформаның өзінде студентке бейне қоңырау арқылы қосылып, игерілмеген тақырыпты жеке түсіндіре алады.

- Интернет-байланысқа қолжетімділік жоқ ауылдық елді мекендердегі балалардың Бірыңғай біріктірілген білім беру онлайн-платформасына қол жеткізу қалай қамтамасыз етіледі?

Мемлекет басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауының цифрландыру бөлігінде айтылған тапсырмаларына сәйкес қазақстандықтарды сапалы интернетпен қамтамасыз ету бойынша екі жоба іске асырылуда: ауылдық елді мекендерде талшықты-оптикалық байланыс желілерін салу және Интернетке мобильді кең жолақты қол жеткізу, олар ағымдағы жылдың соңына дейін аяқталатын болады. Бұл 250-ден астам тұрғыны бар барлық ауылдарды сапалы интернетпен қамтуды қамтамасыз етеді.

2025 ЖЫЛҒА ҚАРАЙ 6 ЖАСҚА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ 100-ПАЙЫЗ МЕКЕТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУМЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

Біз балалардың мектепке дейінгі жан-жақты даму мәселесін шешуіміз керек. 2025 жылға қарай 6 жасқа дейінгі балаларды 100 пайыз қамтамасыз етуді тапсырамын.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ ЮНЕСКО-ның бағалауы бойынша 2007 жылы 30 ел міндетті мектепке дейінгі білім берудің кемінде 1 жыл болуын заңнамалық бекітті, 2015 жылы олардың саны 40-қа дейін өсті. 2000-2016 жылдардағы деректерді талдау бастауыш мектепке түсуден бір жыл бұрын әлемдегі он баланың жетеуі мектепке дейінгі мекемеге баратынын көрсетті. 2015 жылы қабылданған ТДМ-де барлық елдер 2030 жылға қарай бастауыш білім алуға дайын болу үшін барлық кіші жастағы балаларға сапалы мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуға қол жеткізуді қамтамасыз етуге келісті (4 ТДМ). Қазақстан 3-6 жастағы балаларға жалпыға бірдей мектепке дейінгі білім беруге жақындады. Мектепке дейінгі білім беру саласындағы мемлекеттік бастамаларды табысты іске асыру 3-6 жастағы балаларды 95% қамтуға мүмкіндік берді. Жалпы, Қазақстан 1-6 жас аралығындағы балаларды қамту көрсеткішіне сенімді жақындап келеді.
- ▶ Қазақстан 3-6 жастағы балаларды мектепке дейінгі біліммен (95,2%) жалпы қамту коэффициенті жоғары елдер қатарына жатады, бұл МЖӘ тетігін сәтті енгізу және жеке меншік мектепке дейінгі ұйымдар желісін дамыту (36,3%) арқасында мүмкін болды. Қазіргі уақытта мектепке дейінгі білім беру жүйесі сапалы көрсеткіштерге назар аударуға тырысады, сондықтан қаржыландырудың ваучерлік жүйесі енгізілуде.
- ▶ Мемлекеттік балабақшалардың жаппай құрылысы балаларды мектепке дейінгі біліммен толық қамту мәселесін шешпейтінін түсіну маңызды. Сондықтан жеке бизнесті тарту, қаржыландырудың ваучерлік тетігін қоса алғанда, қолдаудың жаңа нысандарын табу қажет. Білім беру ваучерлік қаржыландыру деп аталатын жағдайда ақша білім беру ұйымын емес, баланы қадағалайды. Яғни, ата-ана балаға кез-келген мемлекеттік немесе жеке білім беру ұйымын таңдай алады, ал білім беру қызметтерін оған мемлекет

бөлген ваучер төлей алады. Бұл жүйе салауатты бәсекелестікті дамытуға, сапаның өсуіне және сапалы білімге, атап айтқанда табысы төмен адамдарға қол жетімділікті кеңейтуге бағытталған.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Бүгінгі таңда 6 жасқа дейінгі балалардың қанша саны мектепке дейінгі біліммен қамтылған?

ҚР БҒМ Ұлттық білім беру дерекқорының деректері бойынша 2018-2019 оқу жылында 1 жастан 6 жасқа дейінгі балаларды мектепке дейінгі біліммен қамту Қазақстанда 77,06%-ды құрады. Бұл ретте өңірлер бөлінісінде қамту көрсеткіштерінің айтарлықтай сәйкессіздігі байқалды. Қамтудың ең төмен көрсеткіштері Алматы қаласында – 44 (60,6%) байқалды. Ағымдағы оқу жылында республикада 10 719 мектепке дейінгі ұйым жұмыс істейді, оның 4 450-і жеке меншік. ҚР БҒМ мәліметінше, барлығы 906 800 бала немесе 78,7% мектепке дейінгі біліммен қамтылған. Бұл ретте олардың 40,6%-ы жекеменшік мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына барады.

- Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарын қаржыландырудың ваучерлік жүйесінің мәні неде?

Мектепке дейінгі ұйымдарды қаржыландырудың ваучерлік жүйесі меншік нысанына қарамастан мектепке дейінгі ұйымды ұстау мақсатында 1 балаға мемлекет есебінен ақшалай қаражат бөлуді көздейді. Ваучерлік қаржыландыру кезінде қаржы білім беру ұйымына емес, балаға бағытталады. Яғни, ата-ана балаға кез-келген білім беру ұйымын, оның ішінде жеке ұйымды таңдауға құқылы, ал ондағы оқытуды мемлекет оған бөлетін ваучер арқылы төлеуге балады. Мұндай жүйе Еуропаның көптеген елдерінде, АҚШ-та, Гонконгта табысы төмен табысты адамдар үшін сапалы білімге қолжетімділікті кеңейту тетігі болып табылады.

ӨМІР БОЙЫ ОҚУ (ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУ) ТҰЖЫРЫМДАМАСЫН ӨЗІРЛЕУ

Азаматтардың сауаттылығы мен цифрлы біліктілігін арттыру мақсатында Үкіметке Үздіксіз білім беру тұжырымдамасын әзірлеуді тапсырамын. Бұл құжатта бейресми білім берудің баламалы нұсқаларын көптеп енгізу, өз бетінше оқу нәтижелерін мойындау, кәсіби дағдыларды сертификаттау мәселелерін қарастыру қажет.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Бейресми оқытуды тану қоғам мен жалпы экономиканың дамуы үшін өте маңызды, өйткені ол жұмыссыздық деңгейін төмендетуге ықпал етеді, біліктілік алуға тең қол жеткізуді қамтамасыз етеді, ресми білімі жоқ немесе бастауыш білімін аяқтамаған ересектер мен жастар үшін функционалдық сауаттылықты және үздіксіз білім беруді қамтамасыз етеді, кәсіби қоғамдастықтардың қызметін дамытуға ықпал етеді, сондай-ақ еңбек нарығындағы сұраныс пен ұсыныс дағдыларының сәйкессіздігін жоюда оң рөл атқарады.
- ▶ Елдегі бейресми білім беру нәтижелерін валидациялау жүйесін әзірлеу халықтың бейресми білімге тартылу деңгейін арттыруға – қаржылық жоспарлау дағдыларын, цифрлық, тілдік және өзге де дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Айтпақшы, Финляндияда бейресми білім беру нәтижелерін тану жүйесі соңғы жиырма жыл бойы бар және халықтың 25-тен 64 жасқа дейінгі бейресми оқуға тартылу деңгейі 61%-ға жетеді.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Бейресми білім берудің мәні неде және оның нәтижелерін сертификаттау халықтың цифрлық дағдыларын дамытуға қалай ықпал етуі мүмкін?

ЮНЕСКО-ның халықаралық жіктемесіне сәйкес білім беру ресми, бейресми (еркін) және ақпараттық (өздігінен білім алу) болып бөлінеді. Бейресми білім ресми білімге балама немесе қосымша бола алады және қарқынды оқу бағдарламалары, тренингтер, онлайн курстар және т.б. түрінде жүзеге асырылады.

Қазіргі әлем цифрлық, серпінді өзгеретін және ақпараттық болып келеді. Адам өмір сүретін орта өзгереді, ол күрделі мобильді сандық құрылғылармен, гаджеттермен қаныққан. Адам қолданатын технологиялар мен құралдар өзгеріп, жетілдірілуде, олар электронды және ақпараттық болғандықтан үлкен тиімділікке ие болады. Жұмыс әдістері мен кәсіби қызмет әдістері жетілдірілуде, бұл адамнан сандық әлемге тән жаңа нақты құзіреттіліктерді алуды талап етеді. Адамның цифрлық сауаттылығын оның функционалдық сауаттылығын және оның кәсіби дамуын растау мүмкіндігі ретінде тәуелсіз сертификаттаудың болуы халықты өзінің цифрлық дағдыларын дамытуда ынталандырудың тиімді құралы болып табылады.

- Қазақстандықтар цифрлық сауаттылықтың қандай деңгейіне ие?

Ересектердің құзыреттілігін бағалаудың халықаралық зерттеуіне сәйкес (PIAAC) Қазақстандағы ересек халықтың кемінде 1%-ы жоғары технологиялық ортадағы міндеттерді шешу бойынша дағдылардың ең жоғары деңгейіне жетеді, бұл ЭЫДҰ бойынша орташа көрсеткіштен әлдеқайда төмен (шамамен 5%). Сонымен қатар, жас топтары арасында айтарлықтай сандық алшақтық бар. 25 жастан 34 жасқа дейінгі ересектердің тек 18%-ы ЭЫДҰ елдеріндегі орташа есеппен 43%-бен салыстырғанда дамыған цифрлық дағдыларды меңгерудің жоғары көрсеткіштеріне қол жеткізеді.

МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ЕҢБЕКАҚЫСЫН КӨТЕРУ

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Орта білім беру жүйесіндегі негізгі буын мұғалім болып табылады, сондықтан педагогтар жалақысының төмен болуы проблемасы өте өзекті, 2021 жылдың басынан бастап осы мақсаттарға қосымша 1,2 трлн теңге бөле отырып, келесі үші жылда 25%-ға ұлғаятын болады. ҚР Білім және ғылым министрлігі жалақыны арттыру бойынша тиісті есептерді дайындады және 2023 жылға дейін қаржыландыру шеңберінде ҚР Қаржы министрлігіне енгізілді.

- ▶ 2020-2021 оқу жылының қыркүйегінен бастап сынып жетекшілігі үшін қосымша ақы және дәптерлерді тексергені үшін қосымша ақы екі есе арттырылды, ал магистр дәрежесі үшін мұғалім 27 мың теңге мөлшерінде жеке ай сайынғы қосымша ақы алады.

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН АРТТЫРУ

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Президент, сондай-ақ әлсіз ЖОО мәселесін толығымен шешуді тапсырды. 2019 жылы Президент Қ.К.Тоқаев ҚР Үкіметіне дипломдарды «басып шығарумен» айналысатын оқу орындарын жабу туралы тапсырма берді. Бүгінде студенттер саны 646 мыңнан астам адамды құрайды, олар еліміздің 125 жоғары оқу орнында оқиды. Бүгінгі таңда 5 ЖОО оңтайландырылды, 23 ЖОО лицензияның 56 қосымшасын қайтарды.

646 мың

бүгінгі күнге студенттер саны

- елдің **129** ЖОО-да білім алуда
- қазіргі уақытқа **5** ЖОО оңтайландырылды
- **25** жоғары оқу орнына лицензияның **60** қосымшасы қайтарылды
- жыл соңына дейін тағы **24** ЖОО тексеріледі

- ▶ Жоғары оқу орындарының еңбек нарығында түлектердің қазіргі еңбек нарығына қажеттілігін қамтамасыз ету мақсатында жоғары оқу орындары кәсіптік стандарттарды ескере отырып, білім беру бағдарламаларын жаңартты және «Атамекен» ҰКП рейтингісімен сараланды, сондай-ақ 3 мыңға жуық жаңа білім беру бағдарламалары әзірленді.
- ▶ 2021 жылғы ақпанға дейін өңірлік университеттердің ғылыми қызметі бөлігінде ірі бизнес тарапынан «қамқорлыққа» қабылдау мәселесі пысықталатын болады.
- ▶ ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі ҚР Білім және ғылым министрлігімен бірлесіп, өмір бойы оқу нәтижелерінің жетістіктерін есепке алу және тану жүйесі арқылы кәсіби дағдыларды (құзыреттерді) сертификаттау моделін құру бойынша жұмыс жүргізетін болады.

ҒЫЛЫМДЫ ДАМУ

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Ғалымдар жер қойнауын пайдаланушылардың өткен жылдың қорытындылары бойынша жер қойнауын пайдаланушының өндіруге жұмсаған шығындарының 1%-ын аудару, ғылым мен технологияларды дамыту жөніндегі норманы жеткілікті түрде тиімді іске асыру туралы мәселені баяғыда көтерген болатын. Енді бұл қаражат жалпыұлттық ғылыми басымдықтарға сүйене отырып, ашық бөлінетін болады.
- ▶ Ғылыми кадрлардың көбею проблемасына байланысты ғылыми салаға жас ғалымдардың келуін қамтамасыз ету үшін «Жас ғалым» жобасы бойынша 1000 зерттеу грантын бөлу ұйымдастырылады.
- ▶ Жыл сайын 500 ғалымның жетекші ғылыми орталықтарда ғылыми тағылымдамадан өту бастамасы біздің ғалымдарымызға шетелдік ғалымдармен ынтымақтастық арқылы бірлескен зерттеулер жүргізуге мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде олардың тиімділігін арттырады.
- ▶ 2021 жылдың сәуіріне қарай ҚР Білім және ғылым министрлігі елдің ғылыми-технологиялық дамуы жөніндегі ұлттық жобаны әзірлеуді жоспарлап отыр, онда ғылым мен өндірістің интеграциясы, тәуекелді ғылыми жобаларды дамыту үшін бизнесті тарту, зерттеулерді ілгерілетудің экожүйесін қалыптастыру, ғылыми-инновациялық жобаларды коммерцияландыру, сондай-ақ ұлттық деңгейдегі проблемаларды шешу үшін ғылымның мүмкіндіктерін пайдалану көзделетін болады.
- ▶ Оның негізгі ережелерін дайындау кезінде ғылыми жұртшылықпен кең консультациялар жүргізіледі, халықаралық тәжірибе ескерілетін болады.

6. ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ЖҮЙЕСІН ДАМУ

МЕДИЦИНА ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ЖАЛАҚЫСЫН АРТТЫРУ

Бюджетті таяудағы нақтылау кезінде екінші жартыжылдықта медицина қызметкерлерін ынталандыратын қосымша төлем үшін 150 миллиард теңге бөлуді тапсырамын. Мұны біз қазіргі дағдарыс кезінде қолға алып жатырмыз, енді оны жүйелі түрде жүзеге асыруымыз керек. 2023 жылға қарай дәрігерлердің жалақысы экономикадағы орташа жалақыдан екі есе артық болады.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Қиын эпидемиологиялық жағдай кезінде пандемиямен күресте тікелей «алдыңғы» сапта жүрген денсаулық сақтау жүйесінің қызметкерлері болды. Олар COVID-19 науқастарымен тікелей байланысып, денсаулығына және өміріне қауіп төндіреді, өз отбасыларымен өзара әрекеттесуді шектейді. Мұндай тәуекел мен жанқиярлық еңбек тиісінше марапатталуы тиіс.
- ▶ Қазақстанда дәрігерлерді қаржылай қолдау пандемия басталғалы бері жүзеге асырылып келеді және одан әрі жалғасатын болады. Дәрігерлердің жалақысын 2023 жылға қарай экономикадағы орташа жалақыдан екі есе жоғары деңгейге дейін жеткізе отырып, **биылғы жылдан бастап кезең-кезеңімен арттыру** жөніндегі міндет шешілетін болады.
- ▶ Бұдан басқа, Мемлекет басшысының **санитарлық-эпидемиологиялық қызметті күшейту жөніндегі тапсырмасы** шеңберінде республикалық бюджет жобасында санитарлық-эпидемиологиялық қызмет **қызметкерлерінің жалақысын арттыруға жыл сайын 6,6 миллиард теңгеден** шығыстар көзделген.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Жалақыға үстеме мен жалақыны көтеру кімге тиесілі, тек емдеуші дәрігерлерге немесе коронавирустық инфекциямен күресуге қатысатын барлық қызметкерлерге ме?

ҚР Президенті жанындағы төтенше жағдай режимін қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттік комиссияның эпидемияға қарсы іс-шараларға тартылған медицина қызметкерлерінің жалақысына ай сайынғы тіркелген үстемеақыны белгілеу туралы шешімі бар. Төлемдер коронавирусты жұқтыру қаупінің үш тобы бойынша жүргізіледі: «өте жоғары қауіп» – дәрігерлер, инфекциялық стационарлардың, оның ішінде реанимация бөлімшелерінің орта және кіші медицина қызметкерлеріне 20 ең төменгі жалақы мөлшерінде үстемеақы (ЕТЖМ, 850 мың теңге). «Жоғары қауіпті» – провизорлық стационарлар мен жедел жәрдемнің дәрігерлері, орта және кіші медицина қызметкерлеріне 10 АЕК мөлшерінде үстемеақы (425 мың теңге). «Орташа қауіпті» – карантиндік стационарлардың дәрігерлері, орта және кіші медицина қызметкерлері, санитарлық дәрігерлер (мемлекеттік қызметкерлер), жедел жәрдем жүргізушілері және т.б. 5 МРЗП (212,5 мың теңге) мөлшерінде үстемеақы төлеу жүргізіледі.

2020 жылғы наурыздан тамызға дейін ынталандыру төлемдері жалпы сомасы 76,6 миллиард теңгеге үш тәуекел тобы бойынша жүргізілді.

Коронавирустық инфекцияның таралуына қарсы іс-қимылға тартылған медицина қызметкерлерін қолдау 2020 жылдың соңына дейін жүзеге асырылады

23,1 мың қызметкерлерге наурыз айында 3,9 млрд теңге сомасында төлем жүргізілді

47 мың қызметкерлерге сәуір айында 8,2 млрд теңге сомасында төлем жүргізілді

44,3 мың қызметкерлерге мамыр айында 9,3 млрд теңге сомасында төлем жүргізілді

57,2 мың қызметкерлерге маусым айында 13 млрд теңге сомасында төлем жүргізілді

82,7 мың қызметкерлерге шілде 25,4 млрд теңге сомасында төлем жүргізілді

қызметкерлерге тамызда 16,8 млрд теңге көлемінде төлем жүргізілді

Денсаулық сақтау министрі А.Цой Президенттің тапсырмасы бойынша 2023 жылға дейін дәрігерлердің ғана емес, санитарлық-эпидемиологиялық қызмет қызметкерлерінің де жалақысы екі есе арттырылатынын атап өтті. 2021-2023 жылдарға арналған

республикалық бюджет туралы заң жобасында аталған шығыстар көзделген. 247 мың медицина қызметкерлерінің жалақысын көтеруге жұмсалатын шығыстардың жалпы сомасы 2021 жылы 222,3 миллиард теңгені, 2022 жылы - 361,7 миллиард теңгені, 2023 жылы - 557,5 миллиард теңгені құрайды.

- Дәрігерлерге үстеме ақы төлеу және жалақыны көтеру үшін ақшаны қайдан алады?

Президенттің тапсырмасы бойынша үстемеақы төлеуге қаражат жақын арада бюджетті нақтылау кезінде бөлінетін болады. Сондай-ақ, «Денсаулық сақтауды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына» сәйкес «Негізгі құралдарды жаңарту бойынша медициналық ұйымдардың шығындарын өтеуге және жалақыны көтеруге арналған шығыстарды тарифтерге енгізу бөлігінде медициналық қызметтерге арналған тарифтерді қайта қарауды қамтамасыз ету» көзделіп отыр. Қаржыландыру көзі-республикалық бюджет және бюджеттен тыс қаражат.

- Неліктен Covid-19 жұқтырған барлық дәрігерлер тиісті төлемдерге қолдары жете бермейді?

1 қыркүйектегі жағдай бойынша Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қоры COVID-19 немесе вирустық пневмонияны жұқтырған жағдай бойынша 1 111 өтінім (2 млн тг) және аурудан қайтыс болған жағдайға қатысты 8 өтінім бойынша (10 млн тг) ақша қаражатын тағайындауды және төлеуді жүзеге асырды. Өңірлер бөлінісінде COVID-19 немесе вирустық пневмонияны жұқтыру жағдайына қатысты төлемдердің ең көбі Нұр-Сұлтан (176) және Алматы қаласы (128), Алматы (96), Ақмола (88) және Атырау (79) облыстарының медицина қызметкерлеріне жүргізілді.

Ауру жұқтырған дәрігерлердің тиісті үстеме ақыларды уақтылы алмауының негізгі проблемасы – өтініш беру кезінде техникалық қателіктер жіберу, атап айтқанда «банк деректемелерін дұрыс көрсетпеу».

- Үстемеақыны есептеу тәртібі қалай реттеледі?

ҚР ДСМ ресми өкілі 2020 жылғы 17 тамыздағы брифингте: «Президенттің тапсырмасы бойынша Медициналық қызметкер-

лердің үш санатына 212,5 мың теңгеден 850 мың теңгеге дейін қосымша ақы қарастырылған. Тек шілде айында коронавирустық инфекцияның таралуын болдырмау және науқастарды емдеу жөніндегі іс-шараларды жүзеге асыру кезінде ерекше жағдайлар үшін қосымша төлемдер сомасы 25 миллиардтан астам теңгені құрады. Оны 82 700 қызметкер алды. Жұмыс орнында жұқтыру кезіндегі өтемақыға келетін болсақ, өтінімдерді өңірлердегі арнайы комиссиялар қарайды. Бүгінгі таңда 2 миллион теңге көлемінде төлем жасауға 1 148 өтініш мақұлданып, 598 өтемақы төленді. Ал бұл – шамамен 1,2 млрд теңге».

- Неліктен мемлекет медицина қызметкерлерінің жалақы деңгейіне тым кеш назар аударды?

Денсаулық сақтауды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасынан: «Елбасының «Әлеуметтік қамқорлық» жаңа әлеуметтік шараларын іске асыру шеңберінде медицина қызметкерлерінің жалақысын арттыру үшін 2019 жылғы 1 маусымнан бастап денсаулық сақтау қызметкерлерінің жалақысы 30%-ға өсті. 2019 жылы мемлекеттік медициналық ұйымдардың 100%-ы шаруашылық жүргізу құқығындағы кәсіпорын нысанына ауыстырылды, бұл ұйымның мүмкіндіктері шеңберінде мемлекеттік қызметшілердің жалақысын реттейтін Үкіметтің 2015 жылғы 31 желтоқсандағы № 1193 қаулысынан жалақы мөлшерлемесін қолданбай, ұйымның еңбекақы төлеу туралы ережесі негізінде жалақыны қосымша арттыруға мүмкіндік береді».

ФАРМАЦЕПТИКА САЛАСЫН ДАМУ

Дәрі-дәрмекпен қамтамасыз ету мәселесі шешілді, бірақ отандық фармацевтика саласын аяғынан тұрғызу керек. Барлық негізгі дәрі-дәрмектер мен медициналық бұйымдар Қазақстанда өндірілуге тиіс. Бұл-ұлттық қауіпсіздік мәселесі.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Барлық базалық дәрі-дәрмектер мен медициналық бұйымдар Қазақстанда шығарылуы тиіс.

- ▶ ҚР Денсаулық сақтау министрлігі халықтың дәлелденген тиімділігі бар дәрілік препараттарға қажеттілігін ескере отырып, Қазақстанда өндірілетін базалық дәрі-дәрмектер мен медициналық бұйымдарды анықтайтын болады.
- ▶ Импортты алмастыруды қамтамасыз ету және дәрілік препараттар мен медициналық бұйымдарға қажеттілікті толықтыру үшін отандық тауар өндірушілерді мемлекеттік қолдау және ынталандыру жүзеге асырылады.
- ▶ Дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды мемлекеттік тіркеу кезінде тіркеу куәлігінің мерзімсіз қолданылу мерзімін белгілеу бойынша, дәрілік заттар мен медициналық бұйымдардың қазақстандық өндірісі үшін әкелінетін субстанциялар, шикізат және жинақтаушы материалдар үшін кедендік әкелу баждарының мөлшерлемелерін төмендету мәселелері бойынша, ТМККК және МӘМС шеңберінде дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды өңірлерді жоспарлау және қамтамасыз ету бойынша іс-шараларды көздеу жоспарлануда.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Бүгінгі таңда қазақстандық фармацевтика өнеркәсібі немен айналысады? Қазақстанда бұл салада қандай кәсіпорындар бар?

Фармацевтика өнеркәсібі – 2020 жылы өсім көрсетіп отырған санаулы салалардың бірі. Бірінші жартыжылдықта өсім 24%-ды құрады. Шілде айында фармацевтика 35%-ға өсті. Соңғы 10 жылда жеткізілім көлемі ондаған есе өсті. 2019 жылдың қорытындысы бойынша экспорт шамамен 60 млн долларды құрады. Қазақстандық фармацевтикалық нарықта үш көшбасшы бар: «Химфарм» АҚ, «Нобел АФФ» АҚ және «Абди Ибрахим Глобал Фарм» ЖШС.

Қазақстанда бірегей фармацевтикалық субстанцияларды тек қана қазақстандық өсімдік шикізатынан және олардың негізінде дайын дәрілік түрлерден өндіру тәжірибесі бар бірқатар кәсіпорындар бар. Бұл Шымкент Химия-фармацевтикалық зауыты (130 жыл бұрын құрылған және әлемдегі ең көне фармацевтика-

лық өндірістердің бірі болып табылады), Қызылорда облысы мен Орал қаласындағы фармацевтикалық зауыттар.

«НОБЕЛ» Алматы фармацевтикалық фабрикасы» компаниясы – бұл ҚР-да өндіріс пен сапаның халықаралық стандарттарына сәйкес құрылған алғашқы өндіріс. Фабрикада GMP - ге сәйкес сертификатталған 5 өндірістік цех жұмыс істейді. Өндіріс қуаты қабықпен қапталған 750 миллион таблетка мен сырты қапталған таблетканы, ұнтақтарды, 250 миллион капсуланы, 20 миллион сироп пен суспензияны, 10 миллион туб крем мен гельді құрайды. Ассортимент кең таралған және сирек кездесетін ауруларды, сондай-ақ қатерлі ісіктерді емдеуге арналған жоғары сапалы импортты алмастыратын препараттардың 250 түрінен асады.

Қазіргі уақытта «Фитохимия» холдингі әзірлеген бірегей препараттарды шығаруға бағытталған «Фирма «Қызыл май» ӨК (Алматы) және Қарағанды фармацевтикалық зауыты (ҚДК) айрықша фармацевтикалық өнімдер шығарып отыр. Зауытта дәрілік шикізатты өсіруден бастап дайын нысандарды шығаруға және олардың клиникаға дейінгі және клиникалық зерттеулерін жүргізуге дейінгі толық өндірістік циклі бар бірегей инфрақұрылым құрылды.

«Фитохимия» халықаралық ғылыми-өндірістік холдингі («Фитохимия» ХҒӨХ) өсімдік шикізатын фитохимиялық зерттеу және бірегей дәрілік препараттарды жасау саласындағы республиканың жетекші ғылыми орталықтарының бірі болып табылады. Мұнда 72-ден астам жаңа бірегей фитопрепараттар әзірленді, оңтайландырылды және өндіріске енгізілді: ісікке қарсы «Арглабин», «Салсоколлин» гепатопротекторы, паразитке қарсы «Саусалин», адаптогендік «Экдифит», «Атеролид» гиполипидемиялық құралы және т.б. Олар ҚР-да, сондай-ақ шетелде қолданылады.

- Қазақстанда фармацевтика саласын дамытуға қажетті барлық жағдай жасалған деп айтуға бола ма?

Фармацевтика саласын дамытудың мысалы ретінде консорциум нысанында 17 қазақстандық кәсіпорынды біріктіретін фарма-

цветикалық кластер құруды атап өтуге болады. Аталған кластерді дамыту үшін «жаңа фитопрепараттарды әзірлеу және олардың фармакологиялық және клиникалық зерттеулері» ғылыми-техникалық бағдарламасы іске асырылуда, онда 15 отандық және шетелдік ғылыми орталық, фармацевтикалық кәсіпорындар, сондай-ақ 5 бизнес-әріптес тартылған, олар мемлекеттік бюджеттік қаржыландыру көлемінің 25%-ына дейін бағдарламаны бірлесіп қаржыландыруды қамтамасыз етеді. Кластер ғылыми-зерттеу әзірлемелері мен инновациялық технологиялардың нәтижелерін фармацевтикалық өндіріске тиімді және ұтымды енгізуге, сондай-ақ ғылыми жетістіктерді коммерцияландыруға және білікті мамандарды даярлауға мүмкіндік береді, кластер кәсіпорындарының дайын фармацевтикалық өнімнің қосылған құнын қалыптастыруға тиімді қатысуын қамтамасыз етеді. Бұдан өзге, Индустрияландыру картасы аясында инвестиция сомасы 62,9 млрд теңге және 5 мың жаңа жұмыс орнын бар 41 жоба пайдалануға берілді.

- Қазақстанда өндірілетін және сатылатын дәрілік препараттарды бақылау қалай жүзеге асырылады?

Қазақстанда фармакологиялық өндірістерде ішкі өндірістік бақылау зертханалары бар. Барлық дайын өнім ҚР ДСМ «Дәрілік заттарды, медициналық мақсаттағы бұйымдар мен медициналық техниканы сараптау ұлттық орталығы» ШЖҚ РМК мемлекеттік зертханасында бақылаудан өтеді. Бұдан басқа, 2014 жылдан бастап республикада GMP стандарттарына сәйкес келмейтін импорттық дәрілік заттарды мемлекеттік тіркеуге тыйым салынды, ал 2018 жылдан бастап GMP шарттарынан тыс өндірілген отандық дәрілік заттарды тіркеуге тыйым салынды.

АНЫҚТАМА:

GMP стандарты (Good Manufacturing Practic – тиісті өндірістік тәжірибе) – бұл дәрілік препараттарды, ББҚ, тағамдық қоспалар мен кейбір тамақ өнімдерін өндіруге қойылатын талаптарды анықтайтын халықаралық стандарт. GMP халықаралық стандарты өндіруші компания жауап беруі керек барлық талаптарды: өндіріс цехындағы температурадан жұмысшылардың киіміне дейін қамтиды.

- Дәрілердің құны қалай реттеледі?

«Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне дәрілік заттар мен медициналық бұйымдардың айналысы мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Заңына сәйкес ҚР Денсаулық сақтау министрлігіне енді барлық дәрілік заттардың бағасын реттеу құзыреті берілді. Барлық бағалар Денсаулық сақтау саласындағы уәкілетті органдардың сайттарында жарияланады. Сондай-ақ, мобильді қосымша құрылады, онда тұтынушылар шекті көтерме және бөлшек үстеме бағаларды ескере отырып, нарықтағы барлық дәрілік заттардың түпкілікті бағаларын көре алады.

Заңда дәріхана ұйымдарында дәрілік заттардың бағасын көтергені үшін әкімшілік жауапкершілік қарастырылған. Мұндай бұзушылық жеке тұлғаларға – 70 АЕК, лауазымды тұлғаларға – 100 АЕК, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне – 130 АЕК, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – 200 АЕК, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне – 1000 АЕК мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

Бұдан басқа, жаңа заң «денсаулық сақтау технологияларын» кешенді бағалау негізінде азаматтардың жекелеген санаттарын тегін немесе жеңілдікпен амбулаториялық қамтамасыз ету үшін дәрілік препараттар мен медициналық бұйымдардың ұлттық Форумарлық тізбесін қалыптастыру тәртібін белгілейді. Осы Заңмен Қазақстанда дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды жылжытудың этикалық нормалары енгізіледі. Медициналық ұйымдарда және денсаулық сақтау саласындағы білім беру ұйымдарында дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды өндірушілер және (немесе) дистрибьюторлар өкілдерінің дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды өткізуіне тыйым салынады.

- Қазақстандық нарық айтарлықтай шектеулі. Қазақстан өндірілген медициналық препараттарды қайда импорттай алады?

2017 жылы ЕАЭО-ға мүше бірыңғай фармацевтикалық нарық жұмыс істей бастады. Ресей, Өзбекстан, Моңғолия, Беларусь, Тәжікстан, Түрікменстан қазақстандық өнімдерді жеткізу үшін

негізгі нарықтар болып табылады. 2021 жылы ЕАЭО елдерінің дәрілік препараттарын бірыңғай таңбалауды енгізу қазақстандық фармацевтикалық компаниялардың Ресей нарығында нығаюына мүмкіндік береді.

2020 жылдың қаңтар-сәуір айларында фармацевтика өнеркәсібі өнімдерінің экспорты 2019 жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда 7,4%-ға артып, 20,4 млн. АҚШ долларын құрады. Экспорт көлемінің өсуі РФ-ға жеткізілімдердің 10%-ға артуымен байланысты.

Бүгінде ішкі көздер тарапынан тұтыну есебінен саланың қарқынды өсуі байқалады. Қазақстанда шетелден дайын фармацевтикалық өнімді жеткізу мүмкіндігі шектеулі болды, ал ішкі өндіріс тоқтаған жоқ. Коронавирус факторының әсерінен Үкімет пен компаниялар арасындағы келісімдердің форматы жаңартылады: Үкімет ел ішінде өндіруге тапсырыс беретін дәрі-дәрмектердің тізімі кеңейтіледі.

- Фармацевтика саласы дамыған елдер қазірдің өзінде коронавирусқа қарсы вакцинаны жасауға кірісті. Ал бұл бағытта Қазақстан не істеді?

Қазақстан қазірдің өзінде COVID-19-ға қарсы вакцина жасалғанын мәлімдеді. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы қазақстандық коронавирусқа қарсы вакцинаны клиникалық сынақтарға жіберілгендер тізбесіне ресми түрде енгізді. Бұл тізімге әлемнің 19 елінен 33 вакцина түсті. Олардың қатарында Ұлыбритания, Қытай, Ресей, АҚШ, Германия, Жапония, Үндістан, Оңтүстік Корея, Бельгия, Швеция, Сингапур, Италия, Австралия, Тайвань, Куба, Франция, Австрия және Канада бар. Белсенділігі жойылған вирусты қазақстандық вакцина клиникалық сынақтың 1/2 кезеңінде тұр. Оны жасауды 2020 жылдың наурыз айында биологиялық қауіпсіздік проблемаларының ғылыми-зерттеу институты бастады. Сондай-ақ, Президент Қ.К. Тоқаевтың алға қойған міндеттері аясында саланы дамыту үшін жаңа желілерді құру бойынша міндеттемелер пайда болады. Бұл фармацевтикалық өнеркәсіпті дамыту тұжырымдамасын әзірлеуді талап етеді.

МЕДИЦИНАЛЫҚ ИНФРАҚҰРЫЛЫМДЫ ДАМУ

Жыл соңына дейін еліміздің аймақтарында 13 жаңа жұқпалы аурулар ауруханасы салынады. Ал 2025 жылға қарай денсаулық сақтау саласына арналған 20 заманауи көпсалалы нысан пайдалануға беріледі. Бұл, осы мақсатқа орай 1,5 триллион теңгеге жуық инвестиция тартылады деген сөз. Елбасының бастамасымен Нұр-Сұлтан және Алматы қалаларында 2 көпсалалы медициналық орталық салынады. <...> Ұлттық денсаулық сақтау саласын одан әрі дамыту жөніндегі шаралар барлық медицина мекемелерін қажетті құрал-жабдықтармен толық жарақтандыруға, науқастарға арналған орындар қорын 50%-ға жаңартуға, ескірген инфрақұрылымдарды ауыстыруға, өмір ұзақтығын болжамды 75 жасқа дейін жеткізуге мүмкіндік береді.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ 2020 жылдың соңына дейін өңірлерде 13 жұқпалы аурулар ауруханасын салу ықтимал тәуекелдерді басқаруға мүмкіндік береді. Коронавирустың екінші толқынының ықтималдығын ескере отырып, бұл шара көптеген азаматтардың денсаулығы мен өмірін сақтай алады. Қазақстан азаматтарды COVID-19-дан қорғау стратегиясын дәйекті түрде жалғастырып келеді.
- ▶ Бұдан басқа, **2025 жылға қарай ел өңірлерінде МЖӘ есебінен 20 ірі заманауи медициналық орталық** құрылатын болады. Бұл халықаралық сапа талаптарына сәйкес халыққа жоғары технологиялық медициналық көмектің барлық спектрін көрсететін көп бейінді ауруханалар, сондай-ақ төсек қорын жаңартудың 50%-ын қамтамасыз етеді. Шамамен 1,5 триллион теңге инвестициялар тартылатын болады. «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Кодекске сәйкес жобаларды іске асыру үшін «Turar Health» ұлттық операторын құру туралы Үкімет қаулысының жобасы әзірленді.
- ▶ 2021 жылғы желтоқсан айының соңына қарай Нұр-Сұлтан және Алматы қалаларында 500 төсек-орыннан тұратын екі

көп бейінді ғылыми-зерттеу орталығы салынады, бұл ғылыми-техникалық әлеуетті шоғырландыруға, сондай-ақ үздік әлемдік практиканы еліміздің өңірлеріне таратуға мүмкіндік береді.

- ▶ Жаңадан ашылған стационарлар қолда бар кадрларды қайта бөлу, мамандардың тәлімгерлігімен жеке клиникалардың, резиденттер **мен интерндердің мамандарын тарту арқылы медицина** кадрларымен жасақталатын болады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Мемлекет медициналық мекемелердің құрылысына айтарлықтай қаржы бөледі. Жұқпалы аурулар ауруханаларын салуға жұмсалған шығындар жоғары емес пе және сыбайлас жемқорлық тәуекелдері бар ма?

Қазақстанда COVID-19 ауруының шарықтау шегінде инфекциялық ауруханалардың жедел құрылысы басталды. Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларында 3 мобильді жұқпалы аурулар госпиталі салынды. Бұл ретте құрылыстың рекордтық мерзімі – ең төменгі бюджетпен 13 күнді құрады. Мысалы, Қытайда бірнеше уақытша ауруханалар салынды, содан кейін олар бөлшектелді. Интернетте белсенді түрде таратылатын осындай ауруханалардың бірінің құны 143 адамға 1000 миллион доллар немесе бір төсекке 143 мың доллар болды. Қазақстандық госпитальдің құны бір орынға 2 еседен астамға арзанға түседі - \$64 мың, Үкімет 200 орындық госпиталь құрылысына 5,5 млрд теңге бөлді. Сыбайлас жемқорлық айыптауларын болдырмау үшін құрылыс аудитіне Deloitte халықаралық компаниясы шақырылғанын атап өткен жөн.

Қазіргі заманғы жұқпалы аурулар ауруханасын салу кезінде күрделі инженерлік желілер мен коммуникацияларға, сондай-ақ қымбат тұратын медициналық жабдықтарға байланысты құрылыс-монтаждау жұмыстары мен жабдықтардың арақатынасы шамамен 35%-ды 65%-ды құрайды.

ҚР ҰЭМ Статистика комитетінің деректері бойынша 2018 жылы күтілетін өмір сүру ұзақтығы – 73,15 жасты құрады. БҰҰ-ның 2019 жылғы деректері бойынша бұл көрсеткіш 73,22 жасты құрайды.

- Әдетте, ауруханалар мен ірі медициналық орталықтар мегаполистерде салынып, аймақтар назардан тыс қалады. Қазіргі заманғы ауруханалар Республика облыстарында салынады ма?

Қазақстанда денсаулық сақтау инфрақұрылымын дамытудың 2025 жылға дейінгі Өңірлік перспективалық жоспарларына сәйкес денсаулық сақтауға инвестициялар қажеттілігі шамамен 1,5 триллион теңге. Инвестицияларға қажеттіліктің негізгі үлесі тозған 60 аурухана ұйымының орнына 20 ірі көп бейінді аурухана салу жөніндегі жобаларға тиесілі, оның ішінде келесі 6 жоба басым тәртіппен іске асырылуы тиіс:

1) ҚазҰМУ жанында Алматы қаласында 1200 төсектік біріктірілген университет ауруханасын құру (жұмыс істеп тұрған ескірген 5 ҒЗИ/ҰО орнына);

2) Алматы қаласында ҚазҰМУ жанында 500 төсектік көп бейінді аурухана салу (халықтың өсуін ескере отырып, жаңа құрылыс);

3) Қарағанды қаласында КарМУ жанында 300 төсектік көп бейінді аурухана салу (ескірген нысандардың орнына);

4) Нұр-Сұлтан қаласында 500 төсектік көп бейінді аурухана салу (жұмыс істеп тұрған және ескірген 3 нысанның орнына);

5) Петропавл қаласында 500 төсектік көп бейінді облыстық аурухана салу (жұмыс істеп тұрған және ескірген 7 Денсаулық сақтау нысанының орнына);

6) Түркістан қаласында көп бейінді 600 төсектік аурухана салу (жұмыс істеп тұрған және ескірген 3 аурухана орнына).

Басым жобалар бойынша «YDA Holding» түрік компаниясымен ынтымақтастық туралы меморандумдарға қол қойылды.

Бұдан басқа, жұқпалы аурулар ауруханаларын салуға қаражаттың бір бөлігін жұмыспен қамту жол картасын қаржыландыру шеңберінде жергілікті әкімдіктер бөлетін болады.

АЛҒАШҚЫ ДӘРІГЕРЛІК КӨМЕКТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Үкіметтің алдында алғашқы дәрігерлік көмекті ұйымдастыру тәсілдерін түбегейлі қайта қарау міндеті тұр. Бұл қызмет қалың жұртшылық, әсіресе ауыл тұрғындары үшін мейілінше жедел әрі қол жетімді болуға тиіс. Шалғайдағы өңірлерге көлік арқылы дәрігерлік қызмет көрсету ісін қайта қалпына келтіру шараларын жүзеге асырған жөн. Денсаулық сақтау ісінің тиімді моделін құру арқылы үш жыл ішінде барлық ауылдық елді мекенді фельдшерлік-акушерлік пункттермен және дәрігерлік амбулаториямен қамтамасыз ету қажет.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Пандемия халыққа алғашқы медициналық көмек ұйымын қайта қарау қажеттілігін көрсетті. Қазақстанда ауыл және қала азаматтары үшін медициналық қызмет алу сапасы мен қолжетімділігінде теңсіздік болмауы тиіс.
- ▶ Көлік медицинасы пандемия кезінде сұранысқа ие және әсіресе маңызды болып келеді. Еліміздің шалғай өңірлерінде дер кезінде медициналық көмек көрсету үшін көлік медицинасын жандандыру қажет.
- ▶ Денсаулық сақтау жүйесінің барлық деңгейлерде және барлық жерлерде толыққанды жұмыс істеуі үшін барлық ауылдық елді мекендерді 3 жыл ішінде фельдшерлік-акушерлік пункттер мен дәрігерлік амбулаториялармен қамтамасыз ету қажет.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Әдетте, алғашқы медициналық-санитарлық көмек мемлекет назарынан тыс қалады. Сонымен қатар, ауыл тұрғындары қашықтығы, нашар дамыған инфрақұрылымы, нашар материалдық базасы, күрделі климаттық жағдайлары, медицина қызметкерлерінің жетіспеушілігі және кадрлардың жоғары тұрақсыздығы салдарынан жалпы медициналық көмекті де, АМСК-ты да уақтылы алу мүмкіндігінен айырылған. АМСК қолдау және дамыту бойынша мемлекет қандай қадамдар жасауда?

Әдетте, алғашқы медициналық-санитарлық көмек мемлекет назарынан тыс қалады. Бұдан басқа, ауыл тұрғындары қашықтығы, нашар дамыған инфрақұрылымы, нашар материалдық базасы, күрделі климаттық жағдайлары, медицина қызметкерлерінің жетіспеушілігі және кадрлардың жоғары тұрақсыздығы салдарынан жалпы медициналық көмекті де, АМСК-ты да уақтылы алу мүмкіндігінен айырылған. АМСК қолдау және дамыту бойынша мемлекет қандай қадамдар жасауда.

Қазіргі уақытта елімізде медициналық көмек көрсету жүйесінің жаңа моделі анықталды, онда АМСК Денсаулық сақтау жүйесінің басты буынына айналады және мынадай шаралар қабилданатын болады:

1) скрининг, созылмалы ауруларды динамикалық бақылау және жіті жағдай кезінде АМСК қызметтерінің нақты тізбесі және пациенттің тиімді бағыттары қалыптастырылды;

2) мультидисциплинарлық командаға немесе топтық отбасылық практикаға бейінді маманды тарту арқылы АМСК-ге бейінді қызметтерді кезең-кезеңімен интеграциялау;

3) халық АМСК қызметтеріне 15 минуттық қадаммен қол жеткізумен қамтамасыз етіледі;

4) персоналды ынталандыру және көтермелеу тетіктері қайта қаралды;

5) профилактикалық рәсімдерден уақтылы өткені үшін халықты ынталандыру және көтермелеу жүйесі енгізілді.

Алдын ала есептеулер бойынша, 2020 жылы АМСК шығындары 349 млрд теңгені құрады, бұл 2019 жылғы деңгейден 28%-ға жоғары.

Жалпы практика дәрігерлеріне түсетін жүктемені азайту және алғашқы медициналық-санитарлық көмектің сапасын жақсарту үшін елімізде жаңа учаскелер ашылды. АМСК ұйымдарында 11 699 учаске, оның ішінде 8 425 жалпы практика дәрігерлерінің (ЖПД) учаскесі, 1 941 педиатриялық учаске, 1 333 терапиялық учаске жұмыс істейді. 2019 жылы 1 ЖПД-ға дәрігерлік жүктеме 1 929 тіркелген халықты құрайды, ал 2018 жылы 1 989 болды.

1 жалпы практика дәрігеріне жүктемені 1 700 тіркелген халыққа дейін төмендету үшін 2018 жылы Қазақстанда 1 315 ЖПД

учаскесі, 2019 жылы – 1 158 ЖПД учаскесі ашылды. Осылайша, 2018-2019 жылдары ЖПД-ның 2 473 учаскесі ашылды.

Алғашқы буын деңгейінде әмбебап, интеграцияланған, әлеуметтік бағдарланған, қолжетімді және сапалы медициналық көмекті дамыту мақсатында АМСК-тың 17 өңірлік үздік практикасы орталығы құрылды.

- Қазақстандық теле және көлік медицинасының қазіргі жағдайы қалай?

2013 жылы Қазақстан Республикасының электрондық денсаулық сақтау саласын дамытудың 2020 жылға дейінгі Тұжырымдамасы әзірленіп, қабылданды. Елімізде Қазақстан Республикасының Ұлттық телемедицина желісі (ҰТМС) құрылды және табысты жұмыс істеуде. Пандемия кезеңінде ҚР Денсаулық сақтау министрлігі ҚР цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігімен және медициналық сервиспен бірлесіп iDoctor.kz – дәрігерлермен онлайн-кеңес беруге арналған платформа әзірленді. Жобаның пилоттық нұсқасы Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларындағы үш медициналық мекемеде іске қосылды.

Денсаулық сақтау министрі Алексей Цой Үкімет отырысында 2020 жылы ауылдық елді мекендерге арналған автобус базасында 100 жылжымалы медициналық кешен сатып алынатынын айтты. Қолданыстағы ЖМК паркін ескере отырып, бұл аудандық ауруханалардың қажеттілігін 100%-ға жабуға мүмкіндік береді. Жедел медициналық көмек қызметін «ҚДБ-Лизинг» АҚ арқылы отандық өндірістің заманауи санитарлық автокөлігімен жабдықтау жоспарлануда. Барлығы 1167 бірлік жеткізіледі.

ҚР ДСМ Республикалық санитариялық авиация орталығы 2018 жылы 2351 ұшуды орындады, оның ішінде 507 - тікұшақпен, 1844 – ұшақпен (оның ішінде 45 ұшуды Азаматтық авиацияның тұрақты рейстерінің әуе кемелері орындады). Ұлттық шұғыл медицинаны үйлестіру орталығының деректері бойынша 2020 жылдың 7 айында 237 пациент жарақатпен тасымалданды, оның ішінде ЖКО – 72 пациент, оның ішінде 14-і балалар болды.

МЕДИЦИНА КАДРЛАРЫН ДАЙЫНДАУ

Пандемияға орай эпидемиолог, инфекционист, реаниматолог, пульмонолог, кардиолог сирек мамандық иеленетін дәрігерлерді даярлау мәселесі өткір қойылып отыр. Үкіметке медицина мекемелерін кадрлармен қамтамасыз етуге арналған ұзақ мерзімді (10 жыл) болжам әзірлеуді тапсырамын.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Пандемия кезінде сирек кездесетін мамандықтағы жоғары мамандандырылған дәрігерлерді даярлау қажеттілігі күрт өсті.
- ▶ Тар шеңберлі маманданған дәрігерлерінің тапшылығы 2020 жылы күрт өзектендірілді. Медициналық және фармацевтикалық білім мен ғылымды жаңғырту жетекші шетелдік жоғары оқу орындарымен стратегиялық әріптестікті дамытуды, медицина қызметкерлерінің сапалы үздіксіз кәсіби дамуын, дәрігерлер мен орта медицина қызметкерлерін лицензиялауды көздейді.
- ▶ Ұзақ мерзімді кезеңде халық арасындағы медициналық-демографиялық үрдістерді, халықаралық интеграцияның әсерін ескере отырып, ұзақ мерзімді болжамдау негізінде денсаулық сақтаудың кадрлық ресурстарын дамытудың стратегиялық пайымын енгізу қажет.
- ▶ Қажетті мамандықтар бойынша денсаулық сақтаудың кадрлық ресурстарын қамтамасыз етудің ұзақ мерзімді (10 жылға) болжамы келесілер үшін жоспарланған:
 - медицина кадрларымен қамтамасыз ету нормативтерін енгізу және олардың орындалуына мониторинг жүргізу;
 - штаттық нормалаудан икемді жоспарлауға көшу кезеңінде медициналық кадрларға қажеттілікті есептеуді жетілдіру;
 - денсаулық сақтау ұйымдарының кадр қызметтерінің және ДСКР жоспарлау мен болжауды өңірлік деңгейде жүзеге асыратын тұлғалардың әлеуетін нығайту;

- ДДҮ ақпараттық платформаларына деректерді ұсына отырып, денсаулық сақтау саласындағы еңбек ресурстарының ұлттық шоттарын (NWHА) енгізу;
- халықаралық тәжірибені пайдалана отырып, өңірлік деңгейлерде 10 жылға ДСКР болжау және жоспарлау.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Биыл медицина мамандарын даярлауға қанша грант бөлінді?

Денсаулық сақтауды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасынан көрініп тұрғандай: «2018 жылы дәрігерлер тапшылығы жұмыспен қамтылмаған штат бірліктері бойынша 2482 құрады. Ең көп тапшылық анестезиология-реаниматология, психиатрия, жалпы дәрігерлік практика, акушерия және гинекология, педиатрия мамандықтары бойынша байқалды. Дәрігер кадрларға қажеттілікті қамтамасыз ету мақсатында мемлекеттік денсаулық сақтау ұйымдарында міндетті үш жылдық жұмыспен өтеу енгізілді; республикалық және жергілікті бюджет қаражаты есебінен мемлекеттік білім беру тапсырыстары бөлінеді».

Орта білімнен кейінгі білімі бар мамандарды даярлауға арналған мемлекеттік білім беру тапсырысында 2020-2021 жылдары 19 медициналық колледжде 400 грант бөлінді. «Емдеу ісі» мамандығы бойынша жоғары білімі бар мамандарды даярлауға 225 грант бөлінді, 2021-2022 жылдары 300 грант, ал 2022-2023 жылдары 325 грант бөлу жоспарлануда. Жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар мамандарды даярлауға (резидентура) 2020-2021 оқу жылында 14 білім беру ұйымдарында «Анестезиология және реаниматология» мамандығы бойынша 240 грант, «Пульмонология» - 33, «Кардиология» - 20, «Инфекциялық аурулар» - 200 грант бөлінді.

- Медициналық білімі бар мамандар қайда жұмыс істейді?

ҚР ДСМ ресми өкілі 2020 жылғы 4 қыркүйекте ОКҚ-да өткен баспасөз конференциясында: жыл соңына дейін 11 облыс орталығында 2,5 мың төсек-орынға арналған 12 модульдік инфекциялық аурухана салуды аяқтау, сондай-ақ Өскемен мен Тараздағы

жедел жәрдем ауруханаларының бос тұрған ғимараттарын қайта бейіндеу жоспарлануда. Жаңадан ашылатын стационарлар қолда бар кадрларды қайта бөлу, мамандардың тәлімгерлігімен жеке клиникалардың, резиденттер мен интерндердің мамандарын тарту арқылы медицина кадрларымен жасақталатын болады.

- Пандемия жағдайында студенттерді медициналық мамандықтар бойынша оқыту қандай форматта өтеді? Онлайн оқыту форматы білім сапасына әсер ете ме?

ҚР Білім және ғылым министрінің мәлімдемесіне сәйкес медицина бойынша оқытудың 70% - ы онлайн дәрістер мен семинарларға, ал қалған 30% - ы санитарлық шараларды қатаң сақтай отырып, дәстүрлі форматтағы зертханалық және практикалық сабақтарды құрайтын болады. Интернатура мен резидентурада оқу күндізгі-қашықтықтан оқыту форматында жүзеге асырылатын болады.

7. ЭКОЛОГИЯ ЖӘНЕ БИОЛОГИЯЛЫҚ ӘРКЕЛКІЛІКТІ ҚОРҒАУ

ЖАҢА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ КОДЕКСТІ ӘЗІРЛЕУ

Қоршаған ортаны қорғау және экологиялық даму – еліміз үшін алдыңғы кезекте тұрған мәселе. Бүкіл өркениетті әлем жұртшылығы осы мәселемен айналысуда. Бізге де мұндай жаппай үрдістен шет қалуға болмайды. Бірқатар қордаланған проблемаларды шешуге жол ашатын жаңа Экологиялық кодекстің жобасы әзірленді. Парламенттің бұл маңызды құжатты жыл аяғына дейін қарап, қабылдауын сұраймын.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Жаңа құжат, біріншіден, қоршаған ортаны қорғау саласындағы қоғамдық қатынастарды реттеу жүйесін түбегейлі қайта қарауға, екіншіден, реттеу мен мемлекеттік бақылаудың жаңа әдістерін қабылдауға және пайдалануға, үшіншіден, Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуі үшін қосымша жағдайлар жасауға тиіс.
- ▶ Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) сарапшылары жүргізген терең талдау экологиялық заңнаманы реформалау қажеттілігінің негіздемесі болып табылады, онда Қазақстанның орта мерзімді кезеңде табысты дамуы үшін негізгі төрт мәселенің бірі экологиялық реттеудің тиімділігін арттыру және қолданыстағы заңнаманы ЭЫДҰ тәсілінің өлшемдеріне сәйкес келтіру болып табылады.
- ▶ Азия даму банкі сарапшыларының болжамы бойынша 2050 жылы Орталық Азиядағы климаттық өзгерістердің әсерінен болатын орташа залал жылына 547 млн. Бағалауға сәйкес, 2050 жылға қарай Орталық Батыс Азиядағы жыл сайынғы экономикалық шығындар ЖІӨ-нің шамамен 1%-ына теңестірілуі мүмкін, интервал 0,4%-дан 4%-ға дейін.
- ▶ Қазақстан БҰҰ Бас Ассамблеясының «БҰҰ биоалуантүрлілігінің онжылдығы» биологиялық әркелкілікті сақтау және

орнықты пайдалану мәселелері жөніндегі тұжырымдамасын іске асырудың белсенді қатысушысы болып табылады. 2010 жылдан бастап 8 жаңа ерекше қорғалатын табиғи аумақ құрылды:

- «Ақжайық», «Алтын Дала», «Іле-Балқаш» табиғи резерваттары»;
- «Бұйратау», «Жоңғар Алатау» және «Тарбағатай» ұлттық парктері»;
- «Қапшағай-Балқаш» және «Ырғыз-Торғай-Жыланшық» экологиялық дәліздері.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- ҚР жаңартылған Экологиялық кодексі қандай жаңалықтардан тұрады?

Парламент бірқатар жүйелі проблемаларды шешуге арналған жаңа **Экологиялық кодексті** қарастыратын болады

7 Экологиялық кодекстің негізгі қағидалары

- 1** «Ластаушы төлейді және түзетеді»
- 2** Қоршаған ортаға әсер етуді бағалаудың жаңа тәсілдері
- 3** Ең озық қолжетімді технологияларды енгізу және ынталандырудың экономикалық шаралары
- 4** Экологиялық іс-шараларға эмиссия үшін төлемақы жіберу
- 5** Шығарындыларды мониторингілеудің автоматтандырылған жүйесін құру
- 6** Экологиялық бақылауды күшейту
- 7** Өндіріс және тұтыну қалдықтарын басқаруды жетілдіру

Бұдан басқа, жаңа құжатта өз өнімдерін қоршаған ортаға зиян келтіріп жосықсыз тарататын кәсіпорындарға қатысты әкімшілік айыппұлдар 10 есеге ұлғайтылатын болады. Жаңа құжатта қалдықтарды кәдеге жарату, қайта өңдеу мәселелері көрсетілген. Қалдықтардың 5 сатылы иерархиясы және оларды пайдалануда міндетті «кезеңділік» енгізілетін болады: түзілуді болдырмау/ азайту-қайта пайдалану, қайта өңдеу, кәдеге жарату – көму. Қалдықтарды жіктеу қауіпті емес және қауіпті қалдықтарды қамтитын Еуропалық қалдықтар каталогына сәйкес келтіріледі.

«Waste to Energy» тетігі енгізілетін болады, яғни кейіннен ЖЭК-ке ұқсас электр энергиясын ала отырып, қалдықтарды жағу. Бұл 2025 жылға қарай қалдықтар көлемін 30%-ға дейін қысқартуға және 180 миллиард теңгеден астам сомаға инвестициялар тартуға мүмкіндік береді.

- ҚР жаңа экологиялық кодексі аясында елдегі экологиялық мәселелерді талқылауға қоғам тартыла ма?

Азаматтық қоғамның белсенді қатысуы осы құжаттың басым жаңалығы болып табылады. Жұртшылықтың экологиялық сараптама кезеңінде бір рет емес, қоршаған ортаға әсерді бағалау (ҚОӘБ) рәсімдерінің барлық сатыларына қатысу мүмкіндігі болады. Бұл мәселедегі жұмыстың едәуір бөлігі Қазақстанның түрлі қалаларындағы қоғам қайраткерлеріне жүктелуі тиіс.

- Соңғы жағдайларға байланысты (Көбейтүз көліне келтірілген залал) ерекше табиғи аумақтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету бөлігінде мемлекеттік бақылау күшейтіле ме?

Жаңа Кодексте «ластаушы төлейді және түзетеді» деген маңызды қағидат бекітілетін болады, бұл ластанудың алдын алу және бақылау жөніндегі шараларды ғана емес, сондай-ақ қоршаған ортаға залалдан қалпына келтіру үшін жауапкершілікті де білдіреді. Бұл болашақта мұндай жағдайларды азайтуға мүмкіндік береді, ал құқық бұзушылар (жазалануды білу) заңсыз әрекеттерді жасауға деген ұмтылысын жоғалтады.

ЕЛІМІЗДІ КӨГАЛДАНДЫРУ

Бес жыл ішінде орман алқабында 2 миллиард, елді мекендерде 15 миллион ағаш отырғызылатын болады. Бұл еліміздегі көгалдандыру ауқымын кеңейтуге септігін тигізеді.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Қазақстан ормандары аз ел болып саналады. Орман қорының ауданы бүкіл аумақтың тек 11% құрайды. Ал Қазақстан аумағының ормандылығы бар болғаны 4,8% немесе 13 млн. га құрайды.

- ▶ ҚР экология, геология және табиғи ресурстар министрлігінің жоспарына сәйкес, орман шаруашылығы саласында 2030 жылға қарай Қазақстан аумағының ағымдағы 4,7%-дан 5%-ға дейін ормандылық үлесін ұлғайту жоспарлануда. 5 жыл ішінде орман қорында 2 млрд ағаш және елді мекендерде 15 млн. ағаш отырғызылады.
- ▶ 2023 жылға қарай елорданың айналасындағы жасыл белдеу аумағы ағымдағы 87,8 мың гектардан 100 мың гектарға жетеді.
- ▶ Тәуелсіздік жылдарында Республикада 13 ұлттық саябақ құрылды, онда 2019 жылы келушілер саны 1,5 млн адамды құрады. ҚР экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі мастер-жоспарлар әзірлеп жатыр (ұлттық парктарда экологиялық туризмді дамыту тұжырымдамалары), 2030 жылға дейін экотуризмді дамытудың болжамды мүмкіндіктерін есептеу жүргізілуде, жеке инвестициялар көлемі 70 млрд.теңгеге жетеді, туристер ағыны 12,2 млн адамға дейін ұлғаяды, 12 мыңға дейін қосымша жұмыс орындары құрылатын болады.

АНЫҚТАМА:

Оңтүстік Кореяда соғыстан кейін 6,7 миллион гектар жер жойылды, бұл елдің барлық ормандарының 1\3 құрайды. Елдің ландшафты негізінен шөлді таулар болды, оларда тіпті шөп өсе алмады. Осындай жағдайдың тәуекелін түсіне отырып, Үкімет елді көгалдандыру бағдарламасын іске қосты және оның бірінші мақсаты 1 млн.ағаш отырғызу болды. 1973 және 1979 жылдары басталған орманды қалпына келтіру жобалары 1987 жылы аяқталды, яғни жоспарланғаннан 4 жыл бұрын. Қалпына келтірілген орман алқабы 2,4 млн гектарды құрады. 4538 гектар шөл «жасыл» тауларға айналды. Барлық азаматтар ерікті ретінде елді көгалдандыру жұмыстарына барған кезде қоғамда Ағаш отырғызу күні атап өтілді (Арбор күні, кор. Sikmogil). 2005 жылға дейін бұл күн елде мемлекеттік демалыс күні болды.

«ЖАНУАРЛАРДЫ ҚОРҒАУ ТУРАЛЫ» ЗАҢ

Үкіметке экологиялық ахуалды жақсарту жөніндегі шараларды нақты жүзеге асыруға кірісуді тапсырамын. Биологиялық әр-келкілікті сақтау және тиімді пайдалану жөніндегі ұзақ мерзімді жоспарларды бекіткен жөн. Бес жыл ішінде орман алқабында 2 миллиард, елді мекендерде 15 миллион ағаш отырғызылатын болады. Бұл еліміздегі көгалдандыру ауқымын кеңейтуге септігін тигізеді.

Үкімет азаматтық сектормен бірлесіп, «Жануарларды қорғау туралы» заң жобасын әзірлеуі қажет».

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ «Жануарларды қорғау туралы» Заңның қабылдануы келесі әлеуметтік мәселелерді шешуге ықпал етеді:
 - қоғамдағы қатыгездік деңгейінің төмендеуі, қылмыстар санының азаюы, үйсіз жануарлар санының адамгершілікпен азаюы;
 - азаматтардың сана-сезімі мен әлеуметтік жауапкершілігі деңгейін арттыру;
 - азаматтарға, атап айтқанда балаларға жануарлармен қарым-қатынас мәселелері бойынша білім беру және білім беру және барлық тіршілік иелеріне адамгершілік қатынасты тәрбиелеу;
 - мемлекеттің гуманистік құндылықтарын ұстанатын, прогрессивті ретінде Қазақстанның имиджін нығайту.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Қазақстанда бұрын (заң жобасы әзірленгенге дейін) жануарларды қорғау туралы нормалар қалай реттелген?

Осы уақытқа дейін жануарларды қорғау Қылмыстық кодекстің және Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің кейбір баптары арқылы жүзеге асырылды. «Ветеринария туралы» Заң, «Жануарлар дүниесін қорғау, өсімін молайту және сақтау туралы» Заң және басқалары – жануарларға қарауды реттемейді. Сонымен қатар, зоологиялық ұйымдар мен еріктілердің тәжірибесі көрсеткендей, қолданыстағы заңнамалық актілер көбінесе

жануарлардың құқықтарын қорғауда тиімсіз. 2019 жылғы желтоқсанда «Қазақстанда жануарларды қорғау туралы» заңды қабылдау қажеттілігі туралы қолдау науқаны басталды. Қазіргі уақытта петицияға 67 282 адам қол қойды.

- «Жануарларды қорғау туралы» жаңа заң қандай негізгі нормаларды қамтиды?

Өткен жазда көпшілікке арналған медиа кеңістікке жануарларға қатысты қатыгездіктің кем дегенде 4 жағдайы келді. Соңғы шулы оқиға балалардың Каспий жағалауындағы итбалықтарды ұрып-соғуы болды.

Жаңа заң жобасында қараусыз және қаңғыбас жануарлармен жұмыс істеу жөніндегі қызметті жүзеге асыруға қойылатын талаптар, қараусыз қалған жануарлармен жұмыс істеу жөніндегі қызметті жүзеге асыру кезінде іс-шараларды ұйымдастыру, аулау қызметтерінің жұмысы, қаңғыбас жануарлардың санын реттеу, жануарларға арналған баспаналарда, цирктерде, хайуанаттар парктерінде, жеке зооколлекцияларда жануарларды ұстау ерекшеліктері сияқты нормаларды көздеу, сондай-ақ оларды сақтамағаны үшін әкімшілік және қылмыстық жауапкершілікті күшейту ұсынылады.

Жануарлар дүниесі саласында тұяқты жануарлардың сирек кездесетін және жойылып бара жатқан түрлерін, әсіресе киіктерді сақтау және олардың санын қалпына келтіру бойынша жұмыстар жүргізілуде. ҚР экология, геология және табиғи ресурстар министрлігінің есебіне сәйкес киіктер санының артуының оң серпіні байқалады, ол 2018 жылғы 215 мыңмен салыстырғанда 334 мың киікке жетті, өсім 55,5%-ды құрады. Бұл табиғат қорғау ұйымдарының нақты күзет іс-шараларын жүргізуіне және киіктерге браконьерлік үшін, сондай-ақ «киікке» табиғат қорғау акциясын жүргізуге жауапкершілікті қатаңдатуға байланысты.

МЕКТЕПТЕРДЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ

Мектептер мен жоғары оқу орындарында өскелең ұрпаққа экологиялық тәрбие беру ісіне жеткілікті назар аудару қажет.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Мектептерде міндетті экологиялық білім беруді, атап айтқанда, Қоршаған ортаны қорғау бойынша білім деңгейін арттыруға және білім алушылардың экологиялық құндылықтарын тәрбиелеуге бағытталған Экология және тұрақты даму пәндерін енгізу Қазақстандағы маңызды экологиялық проблемалардың алдын алуға және реттеуге өскелең ұрпақтың үлесін қосу үшін қажетті дағдылар мен қасиеттерді дамытуға мүмкіндік береді.
- ▶ Экологиялық мәдениет батыс елдерінде ерте жастан бастап тәрбиеленеді. Мектептердің оқу бағдарламаларына экологиялық білім беру мен тәрбиелеуді енгізу бойынша батыс елдерінің озық оң тәжірибесін қолдану Қазақстанда қазіргі заманғы экологиялық білім беру институтын қалыптастыруға негіз болады және жалпы білім беру жүйесін жетілдіруге қосымша серпін береді.
- ▶ 2019 жылы ел Үкіметі бастамашылық еткен «Birge – taza Qazaqstan» республикалық акциясы басталды. Экологиялық жағдайды жақсартуға, экокультураны тәрбиелеуге және өскелең ұрпақ арасында табиғатқа ұқыпты қарауға бағытталған бұл іс-шара қазақстандықтар арасында кеңінен таралды. 2020 жылы экологиялық мәдениетті арттыру мақсатында экоактивистердің слеті ретінде бірқатар іс-шаралар өткізілді, онда эоамбассадорлар анықталды. Сондай-ақ Президенттің тапсырмасы бойынша стихиялық қоқыс орындарын жою жұмыстары жүргізілді. Сонымен, 7,6 мың полигонның 5 мыңнан астамы жойылды. Жұмыс «Бірге Таза Қазақстан» акциясы аясында жалғасады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Мектептерде экологиялық тәрбие не үшін қажет?

Қазақстандағы экологиялық ахуалдың нашарлауы жағдайында елдегі экологиялық сауаттылықтың төмендігі проблемасы өзекті бола түсуде. ҚР-да экологиялық білім беру мен тәрбиелеу

жүйесін құру, ең алдымен, мектеп мекемелерінен басталуы тиіс. Табиғат пен экологияны құрметтеу негіздері Мектеп жасындағы балалар мен жасөспірімдердің подсознаниясында қалануы керек. Мектеп бағдарламаларына экология және тұрақты даму бойынша міндетті пәндерді енгізу оқушыларды тиімді экологиялық тәрбиелеудің қажетті шарты болып табылады.

- Экологиялық білім берудің әлемдік тәжірибесі қандай?

Экологиялық білім 1972 жылы БҰҰ-ның Швециядағы қоршаған орта мәселелері жөніндегі конференциясында халықаралық деңгейде мойындалды, сол кезде 96-шы ұсыныс «әлемдегі экологиялық проблемаларды шешу шаралары» деп аталды. Белград хартиясына сәйкес экологиялық білім туралы негізгі құжат «дұрыс түсінікте экологиялық білім – бұл тез өзгеретін әлемдегі өзгерістерге жауап беретін өмір бойы жан-жақты білім. Ол адамды қазіргі әлемнің негізгі мәселелерін түсіну және этикалық құндылықтарды ескере отырып, өмірді жақсартуда және қоршаған ортаны қорғауда нәтижелі рөл атқару үшін қажетті дағдылар мен қасиеттер беру арқылы өмірге дайындауы керек». 1992 жылы БҰҰ-ның «XXI ғасырға арналған күн тәртібі» бағдарламалық құжатының қабылдануы орнықты даму тұжырымдамасын ескере отырып, экологиялық білім берудің жаһандық күн тәртібін өзектендірді, бұл өз кезегінде батыс елдерінде білім беру саясатын жаңарту процестерін жандандырды.

Стэнфорд университетінің зерттеуіне сәйкес экологиялық білім К-12 оқушыларына (балабақшадан 12-ші сыныпқа дейін) көптеген артықшылықтар береді. Экологиялық білім беру бағдарламаларына қатысатын оқушылар қоршаған орта туралы білім алады. Сонымен қатар, жүргізілген талдау экологиялық білім алудың оң нәтижелері оқу үлгерімін арттыру, сыни ойлау дағдыларын дамыту, тұлғалық өсуді дамыту болып табылатынын көрсетті.

8. ӘДІЛЕТТІ МЕМЛЕКЕТ АЗАМАТТАРДЫҢ МҮДДЕСІН ҚОРҒАУ ЖОЛЫНДА

«ХАЛЫҚ ҮНІНЕ ҚҰЛАҚ АСАТЫН МЕМЛЕКЕТТЕН» «ӘДІЛ МЕМЛЕКЕТКЕ»

Заң үстемдігі орнықпаса және азаматтардың қауіпсіздігіне кепілдік берілмесе, әлеуметтік-экономикалық дамудың бірде-бір міндеті табысты жүзеге асырылмайды. «Халық үніне құлақ астын мемлекет» – бұл, шын мәнісінде, «Әділетті мемлекет» құру тұжырымдамасы. Азаматтардың мәселелерін тыңдап, көріп қана қою жеткіліксіз. Ең бастысы- дұрыс және әділ шешім қабылдау.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ ҚР Президенті Қ.К.Тоқаев жария еткен 2019 жылғы Жолдау аясында «Халық үніне құлақ астын мемлекет» тұжырымдамасы мемлекеттік органдар мен халықтың жедел өзара іс-қимылын күшейтті, коммуникация арналарын, оның ішінде цифрлық технологияларды енгізу есебінен белсенді түрде кеңейтуде.
- ▶ Қазіргі уақытта азаматтар Е-gov порталындағы жеке қабылдаулар, виртуалды қабылдау бөлмелері, «Ашық диалог», жеке блогтар, қоғамдық кеңестер, call-орталықтар, сенім телефондары, бірыңғай байланыс орталықтары, WhatsApp және Telegram-арналар және т. б. арқылы жүгіне алады.
- ▶ Жалпы, «халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасын халық жақсы қабылдайды, мемлекеттік органдар халық пен азаматтардың өзара іс-қимылын күшейту бойынша үлкен жұмыс атқарды. 2020 жылғы Жолдаудың мәнмәтінінде «халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасы «әділ мемлекет» тұжырымдамасында жалғасын табады.
- ▶ Әділ мемлекет ұғымы – бұл заңның үстемдігі. Оның үстіне, баршаның заң алдындағы теңдігі - әділетті мемлекеттің қажетті шарты. «Әділ мемлекет» – бұл негізгі мақсаты сот төрелігі қағидаттарын сақтау, бірінші кезекте, адамды және азаматты, халықты қорғау мақсатында сот істерінің әділ және

заңды шешілуін қамтамасыз ету болып табылатын мемлекет. «Әділ мемлекет» заңның үстемдігін қамтамасыз етеді.

- ▶ «Әділ мемлекет» құру кезінде мемлекеттік органдар халықтың сенімі, мемлекеттің мемлекеттік билігінің қызметін құрметтеу, тану және қолдау басым болатын жағдайларды жасауға ұмтылады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасы қазір қалай іске асырылуда?

Қазақстан Республикасы Президенті Әкімшілігінің Азаматтардың өтініштерін бақылау бөлімінің деректеріне сәйкес 2020 жылдың бірінші жартыжылында азаматтардан 15,8 мыңға тарта өтініш келіп түсті, ал құрылған сәттен бастап барлығы 30 мыңнан астам өтініш немесе ай сайын орта есеппен 2,5 мың өтініш келіп түске.

Ал Президенттің көмекшісі азаматтарды жеке қабылдау барысында 1400-ге жуық адам қабылданды.

«Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасын іске асыру аясында Бөлім мынадай жаңалықтар енгізді:

- Өтініштерді қарастыру сапасын арттыру мақсатында келіп түскен өтініштермен ЖАО жұмысын ұйымдастырудың бірыңғай стандарты жасалынды;

- ЖАО қоғамдық қабылдаулары жұмысының типтік ережелері жасалынды, ол өтініш берушімен жұмыста бірыңғай стандарттарды қамтамасыз етуге бағытталған;

- Облыстардың және Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалалары Әкімдіктері апараттарында Өтініштерді қарастыруды бақылау бойынша бөлімдер, сондай-ақ өз қызметін бірыңғай стандарттар негізінде жүзеге асыратын фронт-офистер ашылды;

- елдің аймақтарында айсайынғы біртұтас Азаматтарды қабылдау күні белгіленді;

- Президенттің көмекшісі мен Өтініштерді қарауды бақылау бөлімінің меңгерушісінің орынбасарларын ЖАО жүргізетін қабылдауларға қосу тәжірибесін енгізді;

- азаматтарды әкімдіктердің ресми сайттарында және өңірлік БАҚ-та өткізу туралы хабарлай отырып, өңірлерге көшпелі қабылдау практикасы енгізілді, оның ішінде Нұр-Сұлтандағы

фронт-офисінде азаматтарды қабылдау кезінде аймақтармен байланыста бейнеконференцияны қолдану тәжірибесін енгізілді (бөлім құрылғаннан бері 8 облыста және республикалық маңызы бар қалаларда көшпелі қабылдау өтті; бейнеконференциялар арқылы 13 облыстың тұрғындары қабылданды);

- ҚР Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу Комитетімен бірлесіп өтініштермен жұмыс істеу бойынша бірыңғай нұсқаулық әзірленді;

- Бас прокуратурамен бірлесіп, Мемлекеттік органдардың өтініштерімен жұмыс істеуі үшін бірыңғай «Е-өтініштер» платформа жобасын пилоттық іске қосу дайындалуда, ол азаматтарға уақтылы ақпараттық-консультациялық көмек көрсетуді, өтініштердің ашықтығын, тиімділігі мен сапасын қамтамасыз етуге арналған. Telegram және Youtube платформаларында қазақ және орыс тілдерінде жұмыс істейді (6000-нан астам жазылушы);

Қазіргі уақытта елімізде 234 қоғамдық кеңес жұмыс істейді, оның ішінде республикалық деңгейде – 18, Жергілікті деңгейде – 216 (облыстар, Нұр-Сұлтан, Алматы, Шымкент қалалары деңгейінде – 17, қалалар, аудандар деңгейінде – 199). Қоғамдық кеңестердің құрамында – 3595 адам, оның ішінде өңірлердегі кеңестердің 3265 мүшесі, республикалық деңгейде 330 мүше бар. Қоғамдық кеңестер құрамындағы азаматтық қоғам өкілдерінің саны 2482 адамды құрайды (орта есеппен 69%).

Олардың қатарында ҰЕҰ, кәсіподақтар, БАҚ, бизнес-құрылымдар, саяси партиялар өкілдері, белсенді қоғам қайраткерлері: ҰЕҰ – 761 (21,2%); бизнес-құрылымдар – 379 (10,5%); кәсіподақтар – 101 (2,8%); БАҚ – 144 (4%); Саяси партиялар – 165 (5%), (Nur-Otan – 125, Ақжол – 10, Ауыл – 8, ҚКХП – 20, ЖСДП – 1, бірлік – 1); белсенді қоғам қайраткерлері – 489 (13,6%); Мәжіліс және мәслихат депутаттары – 193 (5,4%).

Мемлекеттік органдардың өкілдігі, оның ішінде бюджеттік сала қызметкерлері 1113 адамды құрайды (орта есеппен 31%). Олардың ішінде: мемлекеттік органдардың өкілдері – 741; бюджет саласының қызметкерлері – 372. Ағымдағы жылдың басынан бері қызмет аясында қоғамдық кеңестер 900-ге жуық онлайн-отырыс өткізіп, онда өзекті мәселелер қаралды.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ СОТ ЖҮЙЕСІН РЕФОРМАЛАУ

Заңдылық пен әділеттілік сөзсіз қамтамасыз етілуі тиіс. Қылмыстық істегі қателік адам тағдырын өзгертетінін естен шығармауымыз керек.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Қазақстандық сот жүйесін реформалау негізінен сот процесінің жарыспалылығын арттыруға бағытталатын болады.
- ▶ Сот процесінің бәсекеге қабілеттілігі сот процесіне қатысушыларға (айыптау және қорғау тараптары) өз мүдделерін алға жылжытуда тең мүмкіндіктер беруді білдіреді.
- ▶ Сот төрелігі жүйесін жаңғырту аясында сот практикасындағы айыптауды төмендету жоспарланып отыр.

НЕГІЗГІ СҰРАҚ:

- Сот ісін жүргізуде айыптаудың еңістігін төмендету ақтау үкімдерінің негізсіз өсуіне және қылмыскерлердің жазадан жалтаруына әкеп соқтырмайды ма?

Шын мәнінде, ақтау – соттың міндеті емес. Сот жүйесі көрсеткіштер үшін ақтау үкімдерінің санын арттыруға бағытталмаған. Басты міндет – заңға негізделген әділ шешім шығару. Біреу үшін бұл ақтау түрінде, біреу үшін – жаза. Сотта ешқандай жағымсыздық болмауы керек – айыптау да, Ақтау да емес. Басымдық тек айыптау жағынан да, қорғау жағынан да ұсынылған дәлелдемелерді дұрыс бағалау болып табылады.

2019 жылдан бастап сот саласына кадрларды іріктеу процесін жоспарлы жаңғырту жүргізілуде. Қазіргі уақытта судьялардың жекелеген санаттарының лауазымына сот жүйесінде жұмыс тәжірибесі жоқ, бірақ заң саласындағы тәжірибесі бар кандидаттар қарастырылуы мүмкін.

Қазақстанның мемлекеттік билік органдары құрылымындағы сот жүйесі цифрлық шешімдер бағытындағы ең ілгері дамығандардың бірі болып табылады. Қазіргі уақытта сот процесіне қатысушылар мобильді құрылғыларға хабарлама алады, сот процесіне қашықтан қатыса алады, сот кабинетіндегі іс материалдары

туралы көбірек біле алады және тағы басқалар. «SMART – COT» жобасы аясында мыналар жасалған:

«SMART – COT» ЖОБАСЫ»

Судьяларды іріктеу бұқаралық ақпарат құралдарының көмегімен жүргізілуге тиіс. Үміткердің қандай еңбегі арқылы жұмысқа қабылданғанын жұртшылық біліп отыруы керек.

Қ.К. Тоқаев

📢 НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Судьяларды іріктеу БАҚ-та жариялаумен қатар, қоғамға ақпаратты бастапқы көзден білуге және жоғары лауазымға ие болу үшін қандай еңбектер қажет екенін көрсетуге мүмкіндік беру. Мұндай тәсіл судьялардың жеке бастарын қоғамға танымал және қоғам талқылайтын етіп жасауы тиіс, бұл сыбайлас жемқорлық деңгейін төмендетеді, өйткені жалпы жариялылық қазіргі қоғамда үлкен рөлге ие және мұндай көріністер болған жағдайда туысқандар арасында «жаман атқа» ие болуды қаламай, масыл болудан алшақтатады.
- ▶ Судьяларды іріктеу мен аттестаттауды күшейту аясында Сот төрелігінің сапасы жөніндегі комиссия құрылды және кәсіби бағалау жүйесі өзгертілді. Жоғарғы Сот өкілдері Сот төрелігінің сапасы жөніндегі комиссияның қызметіне араласу және оның мүшелеріне әсер ету алынып тасталатынын атап өтті, бұл Соттар жұмысы туралы ережеде көрсетілді. Оны 2019 жылғы сәуірде Мемлекет басшысы бекітті.
- ▶ Судьяларды жалдаудың ашық жүйесі еркін ойлайтын және үнемі не істеу керектігін бағыттауға және айтуға тырысатын жүйеде жұмыс істемейтін адамдарды тартуға мүмкіндік бе-

реді. Нағыз кәсіпқойлар – бұл өз пікірлері мен құзыреттілігін құрметтейтіндер, бүгінде олар келмейді және қанша төлесе де жұмыс істемейді. Бүгінгі таңда судья лауазымында осындай «бағытталған» жағдайларда жұмыс істеуге дайын адамдар барады, өйткені олар үшін жалғыз ынталандырушы фактор - жалақы деңгейі.

Жоғарғы Сот Кеңесі мен Жоғарғы Сот жаңа кәсіпқой кадрларды сот төрелігін жүзеге асыруға тарту жұмысын белсенді жүргізгені жөн.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Сот төрелігін іске асыруға жаңа кәсіби кадрларды тарту жөніндегі қолданыстағы сот корпусының кәсіби жарамдылығын тексеру шаралары сияқты жұмыс біртіндеп жолға қойылып келеді. Осылайша, 2019 жылы судьялардың бірінші легі жаңа әдістеме бойынша кәсіби жарамдылық емтиханын тапсырды. Нәтижесінде 37 судья теріс себептер бойынша жұмыстан шығарылды, олардың ішінде: заңсыз шешімдер қабылдау, судья этикасын бұзу және аттестаттаудың теріс нәтижелері.
- ▶ Жаңа әдістеме бес жыл ішіндегі судьялардың жұмысын төрт негізгі өлшемшарттар тобы бойынша бағалауға бағытталған: кәсіби білімі және оларды сот төрелігін іске асыру кезінде қолдана білу (сот актілері мен процестерінің сапасы); сот қызметінің нәтижелері (жүктеме және іс жүргізу мерзімдерін сақтау); іскерлік қасиеттері (ұжымда қарым-қатынас дағдылары); адамгершілік (судья этикасын сақтау, шағымдардың болуы мен мазмұны, қаржылық және өзге де міндеттемелерді орындау-салықтар, айыппұлдар, алименттер және басқалар) қасиеттері.
- ▶ Осы топтардың әрқайсысы үшін арнайы формулалар бойынша орташа балл есептеледі және өлшенген балл есептеледі. Бұл ретте ең жоғары ықтимал қорытынды балл - 14,95, ал егер судьяның қорытынды бағасы 8,97 балл және одан жоға-

ры болса, онда ол атқаратын лауазымына сәйкес келеді және әңгімелесуден өтеді, егер төменірек болса - эссе жазуға және кейстік есептерді шешуге жіберіледі, комиссияның қорытындысы - олардың нәтижелеріне байланысты шығады.

- ▶ Жаңа аттестаттаудың негізгі өзгерісі – ескі талаптар төмен бағамен жұмыс істейтін судьяларға бір жылдан кейін кәсіби жарамдылық емтиханын қайта тапсыруға мүмкіндік берді және жұмыстан шеттетілмеді. Судьялар емтиханды қайта тапсырғанға дейін сот төрелігін жалғастырды. Енді жаңа талаптар судьяға белгіленген деңгейден төмен балл алуға мүмкіндік бермейді. Сонымен қатар, осындай негіздер бойынша жұмыстан босатылған судьялар адвокаттар мен нота-риустар болып жұмыс істей алмайды.
- ▶ Кәсіби жарамдылық емтиханын екі жыл бойы еліміз бойынша судьялардың 80% өтеді.

ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІНІҢ САПАСЫН АРТТЫРУ

Барлық озық елдерде полиция институты сервистік модель негізінде дамып келеді. Біз де мұндай үлгіге көшетімізді мәлімдедік. Бірақ жұмыс барысында аз ғана нәтижеге қол жеткізілді. «Жұртқа жақын полиция» қағидаты бойынша жергілікті полиция қызметінің мейілінше тұтас реформасын жасау қажеттігі пісіп-жетілді. Осыған орай учаскелік инспектордың рөліне баса мән берілетін болады.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Полицияның сервистік моделі полицияның жергілікті қауымдастықпен жұмыс жасайтындығын, одан кері байланыс алатындығын және, мысалы, қажет болған жерде патрульдерді көбейтіп, қылмыстарға қарсы арнайы іс-шаралар өткізетіндігін білдіреді. Сервистік полиция аясында полиция қызметкері дәрежесі емес, мейірімді, қоғамдық тәртіпті ғана емес, адам құқықтарын да сақтайды. Қызмет көрсету моделінің негізі полиция мен қоғам арасындағы серіктестік болып табылады.

- ▶ Жергілікті полиция қызметінің «жұртқа жақын полиция» қағидаты бойынша реформасында негізгі рөл құқық бұзушылықтардың алдын алу саласындағы негізгі буын болып табылатын учаскелік полиция инспекторларына беріледі. Учаскелік полицейлер – әмбебап полицейлер. Қаладағы полицейлерден талап етілетін нәрсені учаскелік полиция қызметкері өз учаскесінде орындауы тиіс. Учаскелік полиция инспекторының бірінші кезектегі міндеті оның учаскесінде қылмыстарға немесе құқық бұзушылықтарға жол бермеу, олардың алдын алу бойынша шараларды белсенді қабылдау болып табылады.
- ▶ Полиция қызметінің сапасын арттыру тәсілдерінің бірі құқық қорғау органдарының ашықтығын қамтамасыз ету болып табылады. Бұл міндетті орындау үшін Пенитенциарлық мекемелерде, полицияның қызметтік үй-жайларында жаппай бейнебақылау жүйелері енгізілетін болады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- ҚР Ішкі істер министрлігі полицияның сервистік моделін шынымен жүзеге асыра ала ма?

Дел полиция? Бұл бастама популизм емес пе?

Қылмыс - әлеуметтік құбылыс. Бір полиция әлемнің кез-келген елінде қылмысты жеңе алмайды. Қызмет көрсету полициясына тек құқық қорғау органдары ғана емес, денсаулық сақтау, білім және әлеуметтік қорғау басқармаларының өкілдері де кіреді. Олардың функцияларына қаланың әлеуметтік проблемаларын зерделеу және азаматтарға кешенді көмек көрсетуді жүзеге асыру кіреді. Полицияның сервистік моделі Англияда Премьер-министр Тони Блэрдтің келуімен пайда болды. Сервистік полицияның тәжірибесі бүкіл Еуропаға таралды.

- Полицияның сервистік моделі іс жүзінде қалай жұмыс істейді?

Мысалы, қаланың жеке ауданында тұрақты жұмыс істейтін кеңсе құрылады, оған полиция, прокуратура, қалалық денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау және білім беру жүйесінің өкілдері кіреді. Олар ауданның криминогендік жағдайын бірге зерттейді.

Олар тұрғындардың проблемалық мәселелерін бірге зерттейді, оларды не мазалайды. Әрі қарай, осы мәселені шешу үшін іс-шаралар жоспарын жасаңыз.

«Жұртқа жақын полиция» тұжырымдамасы шеңберінде учаскелік қызметті штаттық нығайту, оны материалдық-техникалық қамтамасыз ету, оның ішінде учаскелік полиция пункттерін кеңейту арқылы мәселелерін пысықтау көзделеді. Қазіргі уақытта елімізде 2,8 мың учаскелік полиция пункті жұмыс істейді, оның 1,4 мыңы жөндеуді қажет етеді. Қосымша 279 учаскелік пункт салу және 1,5 мың бірлік қызметтік автокөлік сатып алу талап етіледі.

ДАУ-ДАМАЙДЫ ШЕШУДІҢ БАЛАМА ТӘСІЛДЕРІН ДАМУ

Дау-дамайды шешудің баламалық тәсілдерін де дамыту қажет. Бұл ұстаным мемлекеттің қатысуынсыз-ақ ымыраға келуге жол ашады. Дамыған елдерде мұндай институттар өзін өзі таныта білуде. Он жылдай уақыт бұрын біз «Медиация туралы заң» қабылдадық. Бірақ қазіргі кезге дейін бірде-бір мемлекеттік орган оның даму мәселесімен айналысқан емес. Айқын мемлекеттік саясат байқалмайды. Бұл жағдайды реттеп, қателікті жөндеу керек.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Медиация азаматтық, еңбек, отбасылық және басқа да құқықтық қатынастар туралы дауларда, сондай-ақ кішігірім және орташа ауырлықтағы қылмыстық істерде қолданылады. Азаматтар да, заңды тұлғалар да медиацияға белсенді жүгінген кезде сот жүйесіне жүктеме айтарлықтай төмендейді, сол арқылы неғұрлым ірі істерді шешу сапасын арттырады. Халықаралық статистикаға сәйкес барлық даулардың 30-40%-ы медиация рәсімі арқылы өтеді, олардың 85% ында оң нәтижелерге қол жеткізілді.
- ▶ «Медиация туралы» Заң 2011 жылдың 5 тамызынан бастап күшіне енді. Құжат ҚР медиацияны ұйымдастыру саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейді, оны жүргізу қағидаттары мен рәсімін, сондай-ақ медиатордың мәртебесін айқындайды.

- ▶ Медиацияның негіз қалаушы қағидаттары: еріктілік, құпиялылық, өзара құрмет, тараптардың тең құқықтылығы, медиатордың дербестігі мен бейтараптылығы және рәсімнің ашықтығы.
- ▶ «Медиация туралы» Заң 2011 жылдың 5 тамызынан бастап жүзеге асырыла бастады, содан бері 5 тамыз күні Қазақстанда «медиация күні» ретінде аталып өтіледі.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Медиацияның сот талқылауынан айырмашылығы неде? Медиация сот процесінің көшірмесі емес пе?

Медиация процесі, әрине, сот процестерінен өзгеше. Біріншіден, медиация екі тарапты қанағаттандыратын және қақтығыс деңгейін төмендететін өзара тиімді және бейбіт келісімге қол жеткізуге тырысады. Сот процесіне қарағанда медиация кезінде «кінәлі» немесе «кінәсіз» тараптар болмайды. Өйткені құқықтың осы саласының қағидаттары қылмыскерлерді бас бостандығынан айыру арқылы жазалауды емес, адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғау мен қалпына келтіруді көздейді. Басқаша айтқанда, медиация істі мүмкіндігінше сотқа жеткізбеуге тырысады.

- Сот процесінен медиацияның артықшылығы неде?

Медиацияның артықшылықтарының бірі – сот талқылауымен салыстырғанда шығынның аздығы, сондай-ақ уақытты үнемдеу жағынан айтарлықтай тиімді болуы. Сот мәселені ұзақ уақыт бойы шешуді негізге алады, бұл бірнеше айға созылуы мүмкін. Бірнеше рет сот отырыстары тағайындалады, оларға Тараптардың бірінің өкілдері келмеуі мүмкін, осылайша жағдайды ушықтырады. Бұл жерде медиацияның келесі ерекшеліктері – тараптардың еріктілігі және жеделдетілген рәсімнің бейресми сипаты бірінші орынға шығады. Дауды шешу үшін медиаторға тек 30 күн беріледі. Белгілі бір себептерге байланысты бұл мерзім ұзартылуы мүмкін, бірақ 60 күннен аспауы керек.

- Медиация аясында не қарастырылуда?

- Корпоративаралық және корпоратившілік даулар;

- Банктік және сақтандыру саласындағы даулар;
- Іске асырылуы көптеген тараптардың мүдделерін қозғайтын жобаларды сүйемелдеу;
- Жұмыстағы қақтығыстар;
- Отбасылық даулар;
- Авторлық құқық пен зияткерлік меншікке қатысты даулар;
- Білім берудегі медиация;
- Мәдениетаралық қақтығыстар және тағы басқалар.

Медиацияны қолдану бойынша елеулі жұмысты Қазақстан Республикасы Кәсіподақтар федерациясы (ҚРКФ) жүргізеді. ҚРКФ аумақтық кәсіподақтар бірлестіктерінде 17 «Татуласу орталығы» татуластыру орталығы құрылды, онда 2019 жылы 15 000-нан астам медиативтік рәсімдер өткізілді, оның ішінде 4000-нан астам еңбек даулары, оның ішінде 2800 қол қойылған медиативтік келісімдер мен 380 даулар келіссөздер арқылы шешілді. «Татуласу орталығы» ҚРКФ жұмысына 30 маманнан тұратын кәсіби медиаторлар қатысады, олар ҚР Жоғарғы Сотының «Еңбек даулары бойынша татуластыру рәсімдері», «Отбасылық даулар», «Татуласу: сотқа дейін, сотта» және т. б. пилоттық жобаларына қатысады.

Нәтижесінде соттарда еңбек дауларының төмендеуі байқалды. Мысалы, 2019 жылы Еңбек даулары бойынша соттарға 8 250 іс пен өтініш келіп түсті, 2018 жылғы 8 596-ға қарағанда, яғни 4%-ға азайды. Еңбек дауларының төмендеуі еңбек дауларының алдын алу рөлін өзектендіруге, аумақтық кәсіподақтар бірлестіктерімен ынтымақтастыққа және медиацияны қолдануға байланысты.

СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ КҮРЕСТІ КҮШЕЙТУ

Сондай-ақ сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің жаңа тәсілдерін енгізген жөн деп санаймын. 2021 жылдан бастап мемлекеттік қызметшілердің, депутаттардың, судьялардың шетел банктерінде есепшотқа ие болуы, қолма қол ақша және бағалы заттар сақтауына қатысты жемқорлықпен күрес аясында жаңа шектеулер енгізу керек.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Оффшорлық юрисдикциялармен операцияларды қысқарту мақсатында мемлекеттік қызметшілер, олардың жұбайлары, кәмелетке толмаған балалары үшін ҚР аумағынан тыс орналасқан шетелдік банктерде шоттар (салымдар) ашу және иелену, ҚР аумағынан тыс орналасқан шетелдік банктерде қолма-қол ақша қаражаты мен құндылықтарды сақтау, шетелдік қаржы құралдарын иелену және (немесе) пайдалану бойынша шектеулер енгізу жоспарлануда. Осы шараны енгізу мемлекеттік қызметшілерге қаржылық ықпал ету арқылы шет мемлекеттер мен коммерциялық құрылымдардың өз мүдделерін, оның ішінде мемлекет мүдделеріне қайшы келетін мүдделерін қолдау мүмкіндігін болдырмауға мүмкіндік береді.
- ▶ Сыбайлас жемқорлықты мерзімінен бұрын босатудың кең таралған жағдайлары қоғамның сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі мемлекеттік шараларға сенімсіздігін арттырады. Осыған байланысты, сыбайлас жемқорлық үшін сотталған шенеуніктерді мерзімінен бұрын шартты түрде босатуға тыйым салу жоспарлануда. Енді сотталған жемқорлар түрме мерзімінің бір бөлігін өтегеніне немесе келтірілген залалдың өтелгеніне қарамастан шартты түрде мерзімінен бұрын босатылуға үміттен алмайды.

АНЫҚТАМА:

АҚШ-та үкіметтік этика жөніндегі арнайы басқарма мемлекеттік қызметшілерді банктерде, соның ішінде шетелдік мекемелерде есепшоттардың бар-жоғын тексереді. «Этикалық менеджмент» 1978 жылы АҚШ-та қабылданған федералды үкімет мүшелерінің этикалық нормаларды сақтау туралы заңы аясында құрылды. Бұл заң жоғары лауазымды қызметкерлерді жыл сайын олардың қаржылық жағдайы туралы есеп беруге, соның ішінде олардың қандай бағалы қағаздарға ие екенін ашуға міндеттейді. Жемқорлар үшін шартты түрде мерзімінен бұрын босатуға тыйым салу тәжірибесі әлемнің дамыған елдерінде қолданылады. АҚШ-тың бірқатар штаттарында сыбайлас жемқорлық үшін сотталған адамдарға 10-15 жылға бас бостандығынан айыру мерзімімен қатар мерзімінен бұрын босатуды қолдануға тыйым салынады. Жақында Беларуссияда осындай нормалар енгізілді.

ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙЛАР МИНИСТРЛІГІН ҚАЙТА ҚҰРУ

Ішкі істер министрлігі құрылымын қайта қарап, оны саладан алшақ міндеттерден арылту керек. Бұл маңызды ведомство жұмысының тиімділігін арттырады. Біздің табиғи және техногенді апаттар дәуіріне қадам басқанымызды ескеріп, Төтенше жағдайлар министрлігін қайта құру қажет деп санаймын.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Ішкі істер министрлігін бейінді емес функциялардан босату қызметкерлерді оңтайландыруға және жалақыны көтеруге мүмкіндік береді
- ▶ Сондай-ақ, қысқарту шеңберінде ҚР Ішкі істер министрліктеріне аса маңызды стратегиялық объектілерді қорғауды ғана қалдырып, Мамандандырылған мемлекеттік күзет бөлімшелері функцияларының бір бөлігін бәсекелес ортаға беру пісіп-жетілді.
- ▶ Қазақстан аумағы үлкен және елде күн сайын биліктің дереу араласуын талап ететін төтенше жағдайлар орын алуда.
- ▶ Азаматтық қорғау органдарын құру азаматтардың өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі функцияларды орындай отырып, неғұрлым тиімді әрекет етуге мүмкіндік береді, халықтың табиғи және техногендік сипаттағы ТЖ-дан қорғалу деңгейін арттырады.
- ▶ Табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар Қазақстанның тұрақты дамуына кедергі келтіре отырып, орасан зор әлеуметтік-экономикалық және экологиялық залал келтіреді. Табиғи дүлей апаттар, авариялар мен зілзала болуы мүмкін, бірақ олардың теріс әсерін алдын-алу шараларын жүргізу негізінде айтарлықтай азайтылуы мүмкін.
- ▶ Құқық қорғау ведомствосын ІІМ жұмысының тиімділігін арттыру үшін оған бейінді емес функциялардан босату.
- ▶ Ұқсас ведомстволар Қытайда, Ресейде, Өзбекстанда және Беларусьте бар. Жаңа Төтенше жағдайлар министрлігі азаматтық қорғаудың мемлекеттік жүйесін дамыту, тиімді жү-

мыс істейтін дағдарыс орталықтарын, құлақтандыру жүйелерін құру және т. б. мәселелерді шешетін болады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚ:

- Ақшаны ысырап ету, неге жабылды, енді қайтадан ашылды?

Төтенше жағдайлар жөніндегі жеке мемлекеттік орган бұрын - соңды болған. 1997 жылы Төтенше жағдайлар жөніндегі агенттік, ал 2004 жылдың қыркүйегінен 2014 жылға дейін Төтенше жағдайлар министрлігі болды. ТЖМ-нің ІІМ құрамынан бөлінуі мемлекеттік қызметшілер санын көбейтпейді, өйткені ТЖМ барлық ағымдағы штаттық бірліктерді сақтайды. Қазақстанда құрылатын Төтенше жағдайлар министрлігі төрт комитеттен тұрады.

Өртке қарсы қызмет комитеті мен Азаматтық қорғаныс және әскери бөлімдер комитеті ҚР ІІМ құрамынан шығарылады, Мемлекеттік материалдық резервтер комитеті ҚР ҰЭМ құрамынан, Өнеркәсіптік қауіпсіздік комитеті Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігінен шығарылады. Тиісінше, қызметкерлер жаңа министрлікке жұмыс істеуге көшеді және штат көбейеді, жаңа адамдарды қабылдау жүргізілмейді.

АНЫҚТАМА:

Жыл сайын елімізде орта есеппен 17,7 мың төтенше жағдай тіркеледі, бұл шамамен 5,5 млрд теңге материалдық шығын әкеледі. Оларда жыл сайын 4,2 мың адам зардап шегеді, олардың 1,3 мыңы - зардап шеккендердің 31%-ы қайтыс болады. Табиғи апаттар республикада болған барлық төтенше жағдайлардың шамамен 12% - ын құрайды.

Қазақстанда 85022 өзен мен уақытша ағын су, 48262 көл, 4 мың жасанды су қоймасы бар. Бұл су тасқыны жағдайларының туындауы үшін үлкен қауіп. Тек 2019-2020 жылдың қыс мезгілінде 6,7 млн текше метрден астам қар шығарылды. Сонымен қатар, 805,1 мың қап, 45 тонна жарылғыш зат, 13,2 мың тонна жанар-жағармай, 148,6 мың тонна инертті материалдар дайындалды. Деректер қайдан келеді?

АЗАМАТТАРДЫҢ ҚҰҚЫҒЫН ҚОРҒАУ

Адам құқығын қорғау жөнінде жаңа шаралар қабылдау өте маңызды. Мен үшін бұл мәселенің мәні зор. <...> Бізге азаматтардың құқықтарын уақтылы қорғауды қамтамасыз ететін және жоғары халықаралық стандарттарға жауап беретін үлгі керек. Қазақстанда өкілеттіктерді нақты бөле отырып, үш буынды модель енгізу қажет деп санаймын.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Адам құқықтары табиғи құқықтар ретінде адамға қай жерде және қашан туылғанына қарамастан тиесілі, бірақ мемлекет бұл құқықтарды қорғауды және реттеуді мемлекеттің негізгі заңы ретінде Конституцияда осы құқықтар туралы нормаларды бекіту арқылы құқықтық жүйеге енгізу арқылы жүзеге асырады.
- ▶ Қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінде азаптауды қолдануға қарсы күрес мақсатында Қазақстанда 2014 жылы ұлттық алдын алу тетігі құрылды. Бұл институт адам құқықтары жөніндегі уәкілге және азаматтық қоғам қатысушыларына қылмыстық-атқару жүйесі мекемелеріне баруға мүмкіндік береді.
- ▶ Полиция қылмыстарды анықтап, қатысы бар адамдарды анықтап, дәлелдер жинап, бекітуі керек. Прокурор жиналған дәлелдемелерге тәуелсіз баға беруге, азаматтардың құқықтарын бұзудың жолын кесуге, адал азаматтарды қылмыстық процеске тартуға жол бермеуге, сотта айыптауды қолдауға міндетті. Сот органдардың іс-әрекеттеріне шағымдарды қарауға және іс бойынша түпкілікті үкім шығаруға тиіс.

Өкілеттіктерді нақты бөле отырып, үш буынды модельді енгізу

Полиция қылмыстарды анықтап, қатысы бар адамдарды анықтап, дәлелдер жинап, бекітуі керек

Сот органдардың әрекеттеріне шағымдарды қарайды және іс бойынша түпкілікті үкім шығарады

Прокурордың тәуелсіз бағасы

- ▶ Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы жағдайында кибербуллинг сияқты құбылыс кеңінен таралуда. Интернет тәулік бойы адамдарды қудалау және қуғындау үшін барлық мүмкіндіктерді береді. Кибербуллингте психологиялық зорлық-зомбылықтың нақты әдістері қолданылады: қорлау, қорқыту және қауіп төндіру, жала жабу, мазақ ету, әлеуметтік оқшаулау. Кибербуллингте зорлық-зомбылықтың физикалық түрі жоқ (мүлікке Балалардың құқықтарын қорғаудағы өте маңызды қадам біздің еліміздің хабарлама шараларына қатысты Бала құқықтары туралы Конвенцияның Факультативтік хаттамаға қосылуы болады . Хаттамаға қосылу тәуелсіз және бейтарап органдарға байланысу арқылы мемлекет тарапынан бұзылған баланың негізгі құқықтарын қорғау тетіктерін дамытуға мүмкіндік береді.

НЕГІЗГІ СҰРАҚ:

- Азаматтардың құқықтарын қорғауға кім жауапты?

Қазақстанда адам құқықтары жөніндегі Уәкіл институты жұмыс істейді. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілді Қазақстан Республикасының Президенті тағайындайды, ол тәуелсіз лауазымды тұлға болып табылады. Оның қызметіне кез келген заңсыз араласуға жол берілмейді. Уәкіл адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының сақталуына бақылауды жүзеге асырады және өз құзыреті шегінде адамның және азаматтың бұзылған құқықтары мен бостандықтарын қалпына келтіру жөнінде шаралар қабылдайды. Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес адам құқықтары мен бостандықтарын қорғауды жүзеге асыратын басқа мемлекеттік органдардың құзыретін шектемей, уәкіл, оның пікірінше, адам құқықтарының бұзылуына жол берілген жағдайларда шағымдарды қарайды.

9. ЦИФРЛАНДЫРУ – БАРЛЫҚ РЕФОРМАЛАРДЫҢ НЕГІЗГІ ЭЛЕМЕНТІ

ЦИФРЛАНДЫРУ – БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІКТІҢ НЕГІЗГІ ҚҰРАЛЫ

Цифрландыру – сәнге айналған үрдіске ілесу емес, ұлттың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі құралы.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ 2008-2009 жылдардағы жаһандық дағдарыстан кейін цифрлық салалар ең серпінді дамыған және перспективалы сала болды. ДЭФ Жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі АКТ-инфрақұрылымға инвестициялар салу мен экономикалық өсу арасындағы тұрақты өзара байланысты көрсетеді. Қазіргі уақытта цифрлық экономиканың өсуі әлемдік ЖІӨ-нің соңғы 15 жылдағы өсу қарқынынан екі жарым есе жоғары қарқынмен жүруде.
- ▶ Сандық технологиялар болашақ әлемдік тәртіпті айқындайды. HarvardBusinessReview жаңа жаһандық экономикалық модельдің көшбасшы елдерін анықтау үшін ЖІӨ-нің жаңа нұсқасы деп аталатын «GrossDataProduct» («жалпы ақпараттық өнім») ұғымын қолданады.
- ▶ Цифрландыру – бұл мақсат емес, ол барлық реформалардың негізгі элементі ретінде әрекет етеді. Саяси салада цифрлық технологиялар мемлекеттік аппаратты қысқарту қарқыны мен көлеміне ықпал ететін факторлардың бірі болады. Әлеуметтік төлемдер жүйесін оңтайландыру мақсатында тәжірибеге азаматтың цифрлық «әлеуметтік әмияны» енгізілетін болады. «Зыр жүгіретін» «адамдар емес» «деректер» болуы керек». Салық және кеден салаларын цифрландыру «көлеңкелі экономикаға» қарсы күресте оның барлық көріністеріне айтарлықтай көмектеседі.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Коронавирус пандемиясына байланысты енгізілген карантин «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасының жұмыс істемейтінін көрсеткен жоқ па?

«Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы дұрыс жұмыс істемейді деп айтуға болмайды. Тек 2019 жылы мемлекеттік бағдарламаның іс-шараларын іске асыру шеңберінде 8 мың жұмыс орны құрылды. Электрондық еңбек биржасы іске қосылды және сәтті жұмыс істеді. Бұл тетік өткен жылы ғана 488 мың жұмыс іздеушіні, оның ішінде 350 мыңын тұрақты жұмыс орындарына жұмысқа орналастыруға мүмкіндік берді.

«Экономика салаларын цифрландыру» бағыты аясында отын-энергетика және тау-кен металлургия кешендерінің кәсіпорындарында цифрлық технологияларды енгізу жүргізілуде. Көлік және логистиканы цифрландыру бөлігінде «зияткерлік көлік жүйесі» жобасы іске асырылуда. Еліміздің барлық ірі қалаларында «Smartsity» жобалары іске асырылуда. Биылғы жылдың бірінші жартыжылдығында көшбасшы қалалардың үштігіне Алматы, Нұр-Сұлтан және Қарағанды кірді. 117 қала және 250 және одан да көп халқы бар 3324 ауыл Интернет желісіне кең жолақты қолжетімділікпен (КЖК) қамтамасыз етілген.

Сонымен қатар, Үкімет пен бейінді министрліктің алдына озық және заманауи технологияларды енгізу бойынша қойылған мақсатқа әлі қол жеткізілген жоқ. Негізгі себептердің бірі – келісім және үйлесімнің жетіспеушілігі. Процесті оңтайландыру және орын алған кемшіліктерді жою мақсатында Мемлекет басшысы Үкіметке цифрлық теңсіздікті жою және ІТ саласының ұлттық бизнеспен және өнеркәсіппен өзара іс-қимылын қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылдауды тапсырды. Бұл әрбір саланың цифрлық экожүйесінің қозғаушы күші бола алатын цифрлық технологиялық платформаларды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

- «Цифрландыру және роботтандыру» жұмыс орындарының қысқаруына алып келмей ме?

Мұндай қауіптер еңбек нарығының даму логикасын дұрыс түсінбеуге негізделген. Еңбек нарығының құрылымы үнемі

өзгерістерге ұшырайды: кейбір мамандықтар ескіреді, басқалары оларды алмастырады. Сандық дәуір басталғанға дейін де солай болды. Өндірісті роботтандыру бірқатар кәсіптерді сұранысқа ие етпейтінін жоққа шығарудың қажеті жоқ, бірақ сонымен бірге цифрландыру, әсіресе ақпараттық технологиялар саласында жаңа мамандықтар құруда. Мемлекет басшысы халық үшін тәуекелдерді барынша азайту және азаматтардың еңбек нарығының өзгеріп жатқан сұраныстарына бейімділігін арттыру мақсатында Үкіметке үздіксіз білім беру тұжырымдамасын әзірлеуді тапсырды. Бұл құжатта бейресми білім берудің баламалы нұсқаларын белсенді енгізу, дербес оқыту нәтижелерін тану, кәсіби дағдыларды сертификаттау көзделетін болады.

- Бесінші буын (5G) желілерін орналастыру барлық тіршілік иелерінің, соның ішінде адамның денсаулығы мен өміріне қауіп төндіруі мүмкін бе?

Мұндай қауесеттер тек Қазақстанда ғана емес, басқа елдерде де таралды. Миф жасаудың себебі халықаралық қатынастар деңгейінде мәселені жоғары саясаттандыруда жатыр. Бірақ егер сіз фактілерге сүйенсеңіз, онда мифтердің негізі жоқ екенін мойындауыңыз керек. Біріншіден, 5G-бұл Wi-Fi сияқты жиіліктерде жұмыс істейтін деректерді беру технологиясы. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДСҰ) базалық станциялар мен сымсыз желілердің сәулелену деңгейі «соншалықты төмен, олар адам денсаулығына әсер етпейді» деп мәлімдеді. Сонымен қатар, деректерді берудің жаңа технологиясы олардың берілуін тездетіп қана қоймай, жағымды экологиялық әсер береді. Ең жоғары жылдамдықта болса да, 5G желісінің жұмысы 4G-ге қарағанда парниктік газдардың аз мөлшерін шығаруға әкеледі. Осылайша, 5G енгізу 2030 жылға қарай жаһандық көміртегі шығарындыларын жарты миллиард тоннаға азайтуға көмектеседі. Бұдан басқа, бесінші буын желілеріне көшу денсаулық сақтау саласына оң әсер етеді, өйткені телемедицинаның дамуына ықпал ететін болады, бұл медициналық қызмет көрсетуді, оның ішінде шалғай аудандардың тұрғындары үшін де қолжетімді етеді.

«Инфокоммуникациялық технологиялар» факторы бойынша ДЭФ Жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексіне Қазақстан 141 мемлекеттің ішінде 44-орынды иеленеді (2019 ж.). Цифрлық бәсекеге қабілеттілік рейтингінде Қазақстаның тимал 63 елдің ішінде 35-орынды иеленеді (2019 ж.). Ақпараттық-коммуникативтік технологияларды дамыту индексіне Қазақстан 176 мемлекеттің ішінен (соңғы өлшеу 2017 ж.) 52-орынды иеленеді.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚТАРДЫҢ «ЦИФРЛЫҚ ТЕҢСІЗДІГІН» ЖОЮ

Ең алдымен, цифрлық теңсіздікті жойып, барлық азаматты интернетпен және сапалы байланыспен барынша қамтамасыз ету керек. Бүгінде бұл жолдар мен электр қуаты сияқты негізгі қажеттілікке айналып отыр. Әлеуметтік жағынан осал отбасылардың балалары компьютерлік техникамен және сапалы интернетпен қамтылуға тиіс. Осы жылдың соңына дейін 250-ден астам тұрғыны бар ауылдардың барлығына интернет жүргізіледі.

Қ.К. Тоқаев

📢 НЕГІЗГІ МЕССЕДЖЕР:

- ▶ Сандық теңсіздік (сандық кедергі) кез-келген аумақта тұратын немесе кез-келген әлеуметтік топқа жататын адамдардың қазіргі заманғы байланыс құралдарына қол жетімділігінің болмауына байланысты мүмкіндіктерін шектеу ретінде анықталады. Сандық теңсіздіктің теріс салдары өмір сапасының төмендеуі болып табылады. БҰҰ сандық теңсіздікті әлеуметтік дискриминацияның жеке түрі ретінде ресми түрде мойындады.
- ▶ Сандық теңсіздік екі бағытта көрінеді – қол жетімділіктегі шектеулер және пайдалану шектеулері. Интернетке қол жетімділіктегі шектеулерді жою мақсатында Қазақстанның ауылдық елді мекендеріне жоғары жылдамдықты кең жолақты Интернетке қолжетімділікті қамтамасыз ететін талшықты-оптикалық байланыс желілерін (ТОБЖ) төсеу бойынша жұмыс жүргізілуде 2019 жылы интернетпен 500+ халқы бар ауылдар қамтамасыз етілді, 2020 жылдың соңына дейін қызметтер 250+ ауылдарда, ал 2021 жылы - барлық 50+ ауылдарда көрсетілетін болады.

- ▶ Азаматтардың сауаттылық деңгейін және олардың цифрлық білімі мен дағдыларын арттыру мақсатында Мемлекет басшысы Жолдауында атқарушы билік органдарының алдына үздіксіз білім беру тұжырымдамасын әзірлеу міндетін қойды. Бұл құжатта бейресми білім берудің баламалы нұсқаларын белсенді енгізу, дербес оқыту нәтижелерін тану және кәсіби дағдыларды сертификаттау көзделетін болады. Сонымен қатар, Президент әлеуметтік жағдайы төмен отбасылардан шыққан балаларды компьютерлік техникамен және сапалы интернетпен қамтамасыз етуді тапсырды. Бұл мәселе мектептер мен арнаулы орта білім беру мекемелерінде қашықтықтан білім беру технологияларын енгізу контексінде түбегейлі мәнге ие.
- ▶ Ел ауқымындағы цифрлық теңсіздікті жою қазақстандық ауылды дамыту тұрғысынан оң нәтиже береді және «Ауыл – Ел бесігі» жобасын іске асыруға оң әсер етеді. Ауылды цифрландыру жастардың кетуін қысқартады, өйткені ауылда ақпараттық технологиялармен байланысты жұмыс дағдыларын алуға және іске асыруға, қашықтықтан білім алуға, біліктілікті арттыру және қайта даярлау курстарынан өтуге, қашықтықтан жұмыс істеу және телемедицина қызметтерін алуға мүмкіндік береді.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Мектептерде оқыту Интернет арқылы қашықтықтан жүргізіледі. Интернет жоқ шалғай ауылдарда тұратын оқушыларға не істеу керек?

Шалғай жерлердегі шағын жинақты мектептерде оқитын 157 мың оқушы дәстүрлі форматта оқитын болады. Сондай-ақ, «Балапан» және «Ел Арна» арналарында телесабақтарды тарату қарастырылған. Телесабақтар күніне 9 сағаттан көрсетіледі. Ақпарат министрлігі әкімдіктермен бірлесіп осы телеарналармен қамту картасын әзірледі. 604 елді мекенде (314 оқушы) бұл арналар қолжетімсіз екені анықталды. Бұл мәселе жерсеріктік антенналарды орнату және жергілікті телеарналарды ретрансляциялау арқылы шешіледі.

- Бастауыш сынып оқушыларын онлайн форматта оқыту тиімді ме?

Бастауыш мектеп оқушылары үшін (шамамен 530 мың) ата-аналардың өтініші бойынша кезекші сыныптар жұмыс істейді – бір сыныпта 15 адамға дейін, бір педагогпен, санитарлық талаптарды қатаң сақтай отырып өткізіледі.

- Үйде компьютерлері жоқ студенттерге не істеу керек?

Үкімет аса мұқтаж отбасылардан шыққан балаларға пайдалану үшін шамамен 500 мың компьютер беруді қамтамасыз етеді. Жергілікті деңгейде тұрмысы төмен отбасылардан шыққан балаларды компьютерлермен қамтамасыз ету жауапкершілігі әкімдіктерге жүктеледі.

- Компьютерлері жоқ мұғалімдер не істеуі керек?

24 мыңға жуық педагогтың дербес компьютерлері жоқ. Бұл мәселе мектеп компьютерлерін уақытша пайдалануға беру арқылы шешілетін болады.

Қазіргі уақытта Қазақстан халқының 96%-ы мобильді кең жолақты интернетті пайдаланады. 2020 жылдың соңына қарай 250 және одан да көп тұрғын тұратын елді мекендерде 3G/4G ұялы байланыс желілерін салу жөніндегі жоба шеңберінде Интернетке кең жолақты қолжетімділікпен 600 мыңнан астам тұрғыны бар тағы 928 ауыл (барлық халықтың 3,3%-ы) қамтамасыз етілетін болады. Осылайша, 2020 жылдың соңына қарай 6341 ауылдың 5163-і (халықтың 99,3%-ы) интернетпен қамтамасыз етілетін болады.

МЕМЛЕКЕТТІК СЕКТОРДЫ ЦИФРЛАНДЫРУ

Мекемеаралық байланыста да, азаматтармен қарым-қатынас кезінде де қағазбастылықтан барынша бас тартқан жөн.

Жыл соңына дейін ең қажетті анықтамалардың қағаз түрінде талап етілуін тоқтатып, мәліметті цифрлы түрде растау тәсілін қамтамасыз етуді тапсырамын .

Халыққа электронды сервисті қолдануды ыңғайлы ету үшін мемлекеттік қызмет көрсету ісінде де, бизнесте де биометрияны кеңнен пайдаланған жөн.

«Деректермен» жұмыс істеуді жаңа деңгейге көтеру керек. Мәліметтер базасының бірыңғай жүйесімен қамтамасыз ету және оны әрі қарай дамыту- Үкіметтің басты міндетінің бірі.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Қазақстан Электрондық үкімет дамуының жоғары қарқынын көрсетуде. БҰҰ-ның 2020 жылғы электрондық үкімет шолуының нәтижелері Қазақстанның цифрлық трансформация саласында үздік жұмыс істегенін көрсетеді – ҚР онлайн-қызметтер индексі бойынша Азиядағы ең ірі елдердің үштігіне кіреді және әлемдегі ашық үкіметтік деректер индексі бойынша жоғарғы позицияны бөліседі.
- ▶ Мемлекеттік көрсетілетін қызметтерге цифрлық форматта қол жеткізуді қамтамасыз ету жөніндегі жұмыс бірден бірнеше бағыт бойынша жүргізілуде. Біріншіден, цифрлық форматта көрсетілетін мемлекеттік қызметтер саны кеңейуде. Екіншіден, мобильдік үкіметті дамыту арқылы цифрлық мемлекеттік қызметтердің қолжетімділігі артауда.
- ▶ Қазір мемлекеттік қызметтердің 83,7%-ы азаматтарға онлайн режимінде көрсетіледі. 2020 жылдың соңына дейін мемлекет цифрлық форматта көрсететін қызметтердің үлесі 90%-ға дейін жеткізілетін болады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Компьютерлермен жұмыс жасай алмайтындар не істейді? Бұл азаматтар мемлекеттік қызметтерді қалай ала алады?

Бүгінгі таңда ел халқының цифрлық сауаттылық деңгейі 82,1%-ды құрайды. Цифрлық сауаттылықты арттыру шеңберінде ҚР цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі жергілікті атқарушы органдармен бірлесіп, соңғы екі жыл ішінде Азаматтар үшін электрондық үкіметті пайдалану, электрондық коммерция және ақпараттық қауіпсіздік бойынша цифрлық сауаттылық курстарын өткізуде. Цифрлық сауаттылық нәтижесінде 1,2 миллионнан астам адам оқытылды.

Сонымен қатар, «Азаматтарға арналған үкімет» мемлекеттік корпорациясы волонтерлік ұйымдармен ынтымақтаса бастады. ХҚКО ғимараттарында электрондық қызметтер көрсетілмейтіндіктен, оларды әкімдіктерде, сауда-ойын-сауық орталықтарында, медициналық ұйымдар мен жоғары оқу орындарында және т.б. орналасқан eGov арнайы бұрыштарынан алуға болады. Еріктілер азаматтарға мемлекеттік қызметті алу алгоритмін орындауға көмектеседі.

- Электрондық форматта көрсетілетін мемлекеттік қызметтер әрдайым қолжетімді бола бермейді, мұндай қызметті алу алгоритмі түсінікті бола бермейді. Онда не істеу керек?

Қазіргі уақытта электрондық мемлекеттік қызметтерді бағалау кезінде клиентке бағдарланған тәсіл енгізілуде. Басқаша айтқанда, цифрлық форматта көрсетілген мемлекеттік қызметтің сапасын мемлекеттік қызметшілер емес, цифрлық сервистерді тұтынушылардың өздері: азаматтар мен бизнесмендер бағалайтын болады. Осы мақсатта «Tyndau» жобасы іске қосылды. Оған қатысу үшін электрондық қызметті алу және осы процестің әрбір қадамын бағалау қажет. Жаңа тәсіл мемлекеттік қызметтерге шағымдарды жинап қана қоймай, құрылымдық кері байланыс алуға мүмкіндік береді, оның негізінде мемлекеттік органдар үшін қажетсіз қадамдарды болдырмау, процесті жеңілдету және т.б. бойынша аналитика мен ұсынымдар жасалатын болады.

- Биометриялық мәліметтерді жинау ел халқын полициялық бақылауға әкеле ме?

Қазақстанда биометриялық деректерді тапсыру ерікті болып табылады. Осылайша, адам құқықтарының бұзылуы болмайды. Керісінше, биометриялық деректер азаматтардың қауіпсіздігін едәуір арттырады, мысалы, жеке басын ұрлаудан қорғайды. Сонымен қатар, сәйкестендіру үшін биометриялық параметрлерді пайдалану кілттер мен парольдерді қолданудан әлдеқайда ыңғайлы. Биометриялық идентификаторларды ұмытуға, жоғалтуға, ұрлауға болмайды.

БҰҰ электрондық үкіметті дамыту индекcінде – Қазақстан БҰҰ-ға мүше 193 елдің арасында 29-шы орында. 2018 жылмен са-

лыстырғанда біздің еліміз 10-шы позицияға көтерілді. Үкіметтің ашық деректер индексі бойынша Қазақстан Азия елдері арасында 1-орынды иеленді. Онлайн-қызметтер индексі бойынша – Азия елдері арасында 3-орын және жалпы әлемдік рейтингте 11-орын. Жергілікті онлайн-қызметтердің даму деңгейі бойынша Алматы қаласы әлемнің 100 қаласының арасында 29-шы орынға жайғасқан.

IT-СЕКТОРДАҒЫ БӘСЕКЕЛЕСТІКТІ ҚОЛДАУ

Ақпараттық технологиялар нарығын, инжинирингтік және басқа да жоғары технологиялар қызметін дамыту – елімізде қосымша құн қалыптастырып, жұмыс орындарын ашып қана қоймай, осындай қызметтерді шетелге экспорттауға да жол ашады. Осы әлеуетті толық пайдаланған жөн.

Ақпараттық технологиялар саласы мен ұлттық бизнес ынтымақтастығының болашағы зор.

Үкімет өнеркәсіп пен ақпараттық технологиялар саласының арасында өзара тиімді ынтымақтастық орнатуға атсалысуға тиіс. Бұл әр саланың цифрлы экожүйесінің қозғаушы күші бола алатын цифрлы технология платформаларын құруға мүмкіндік береді.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ IT әзірлемелердің жеке экожүйесін дамыту және осы салада салауатты бәсекелестікті қолдау саланы құқықтық реттеу туралы мәселені өзектендіреді. Осы саладағы қолданыстағы нормативтік-құқықтық база қазіргі заманның сұраныстарын қанағаттандырмайды. Біздің заңнамада базалық тәсілдер бекітілген, сонымен бірге венчурлік қызметті неғұрлым толық регламенттеу және ынталандыру туралы ойлану керек.
- ▶ Қазақстандық өндірістік компаниялар отандық әзірлеушілерге инвестиция салуға бағытталмаған, шетелдік шешімдерді сатып алуды жөн көреді. Нәтижесінде ірі мемлекеттік және жеке компаниялар шетелдік ойыншылардың әзірлемелері мен қосымшаларына ондаған миллиард теңге жұмсайды. Сатып алу кезінде, бірінші кезекте, мемлекеттік секторда

бәсекеге қабілетті қазақстандық әзірлемелердің басымдығы туралы мәселені заңнамалық деңгейде пысықтаған жөн.

- ▶ IT-саланың ұлттық бизнеспен және өнеркәсіппен тиімді өзара іс-қимылын қамтамасыз ету жалпы қазақстандық цифрлық экожүйені дамытуға оң әсер етеді. Отандық IT-шешімдер мемлекеттік және квазимемлекеттік сатып алулардағы халықаралық аналогтарды жылына 56 миллиард теңге сомасына ауыстыруға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта сатып алу басым тәртіппен жүргізілетін сенімді бағдарламалық қамтамасыз ету тізілімінің тетігі жұмыс істеп тұр. Басқа жеке нарықтарда қазақстандық IT-өнімдерінің әлеуеті 142 миллиард теңгені құрайды.
- ▶ Сонымен қатар, бірқатар мемлекеттік органдар мен компаниялардың ортақ стратегияның пайдасына өздерінің тар ведомстволық мүдделерінен бас тартуы табыстың негізгі факторларының бірі болып табылады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Жоғары сапалы IT әзірлемелерін құру үшін жоғары білікті мамандар қажет. Оларды қайдан аламыз?

Қазір IT-саласындағы кадрлардың тапшылығы шетелден шақырылған мамандар есебінен өтеліп отыр. Бірақ проблеманың қалаулы шешімі жаңа буынның өз білікті кадрларын күні бұрын даярлау болуға тиіс. Мамандарды даярлау процесі практика жағдайларына мүмкіндігінше жақын болуы керек. Педагогтердің өздері практик болып, дуальды оқыту форматын ұсынуы керек. Мемлекет жастарды қолдау мақсатында білім беру гранттарының санын ұдайы арттырып келеді.

- Қазақстанда IT-индустрияны дамыту үшін отандық бағдарламаларды іс жүзінде қолдану туралы айтпағанның өзінде жеткілікті база жоқ?

Қазақстанда IT саласы қарқынды дамып келеді. Қазіргі уақытта 13 майнингтік ферма жұмыс істейді (620 МВт тұтынады), 4 ферма құрылысы жүзеге асырылуда (шамамен 450 МВт).

IT саласына 80 млрд. теңгеден астам инвестиция салынды. 300 миллиард теңге сомасына инвестициялар тарту бойынша алдын ала уағдаластықтар бар. 2025 жылға қарай инвестиция көлемі 500 миллиард теңгені құрайды.

2025 ЖЫЛҒА ҚАРАЙ МАЙНИНГ ИНДУСТРИЯСЫ МЕН ДАТА-ОРТАЛЫҚТАРДЫҢ ДАМУЫ

2020 жылғы 1 қыркүйектен бастап ҚР жоғары оқу орындарында жаңа білім беру бағдарламаларына келесі: «Қолданбалы деректер аналитикасы», «Технологиялар мен инновацияларды басқару», «Цифрлық аударма ісі», «IT-кәсіпкерлік және цифрлық экономика», «Цифрлық педагогика», «Жасанды интеллектісі бар жоғары жүктелген ақпараттық жүйелер», «Ақпаратты өңдеу және деректерді визуализациялау», «Цифрлық талдамалық білім беру жүйелерін жобалау» пәндері қосылды.

10. АЗАМАТТАРДЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ІСІНЕ ҚАТЫСУЫ

АЗАМАТТАРДЫ ЕЛІМІЗДІ БАСҚАРУҒА ТАРТУ

Біз бір орында тұрмаймыз, саяси жүйемізді жаңа болмысқа бейімдей отырып, оны біртіндеп жетілдіреміз. Саяси реформалар біздің қоғамға қажет, сондықтан олар міндетті түрде өз жалғасын табады.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Билік пен қоғам диалогын құру мемлекеттік басқарудың басым бағыттарының бірі болып қала береді және «халық үніне құлақ асатын мемлекет» қағидаттарына негізделуді жалғастырады. Бұл билік пен қоғамның байланыс арналарын кеңейтуді білдіреді. Онлайн-петиция институты енгізіледі, азаматтардың онлайн-сауалнамалар мен қоғамдық сараптамалар сияқты жобаларды талқылауға қатысуының тетіктері енгізіледі, мәслихаттардың функциялары кеңейтіледі, олардың құзыретіне қол жинау және петициялар жасау кіреді. Сонымен бірге, бұл мемлекеттік органдардың қызметіне қоғамдық бақылау институтына неғұрлым кең өзектілік беруге мүмкіндік береді.
- ▶ Жергілікті өзін-өзі басқаруды күшейту жергілікті өзін-өзі басқарудың қаржылық дербестігін нығайту және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының (жиналыстар мен жиындар, мүлік иелерінің бірлестіктері) мәртебесін арттыру арқылы жүзеге асырылатын болады. «Халықтық қатысу бюджетін» дамыту тетіктері әзірленеді және жергілікті өзін-өзі басқаруды дамытудың жаңа тұжырымдамасы. (ҰАТ бойынша мерзім 21 жылдың ақпан айы) қабылданады.
- ▶ Сайлау-мемлекеттік құрылыстың және азаматтардың саяси қатысуының негізгі элементі болып табылады және болады. Жолдау келесі жылы өткізілуі мүмкін ауыл әкімдерін тікелей сайлауды енгізу арқылы халықтың электораттық қатысуын кеңейте отырып, өкілді демократия саласындағы

өзгерістерге жаңа қарқын мен бағыт береді. Болашақтағы мақсаттар мен міндеттердің бірі барлық азаматтардың мүдделерін білдіру мен қорғауды қамтамасыз етудегі түйінді фактор ретінде көппартиялықты дамыту болып табылады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚ:

- Егер мемлекеттік органдар азаматтардың сұрау салуларын, шағымдарын, өтініштерін елемейтін болса не істеу керек?

Қазіргі уақытта «халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасы мемлекеттік органдардың барлық деңгейлерінде түрлі коммуникация арналарын қарастырады. Өтініштерді тікелей орталық және жергілікті атқарушы органдар, сондай-ақ Президенттің сайтында виртуалды қабылдау арқылы жүргізеді. Өз жұмысын әкімдіктер мен басқа да билік органдары жанындағы фронт-офистерде жасайды. Сондай-ақ өтініштер электрондық үкімет арқылы қабылданады.

Мәслихаттар депутаттары 2020 жылы Қазақстан халқына Жолдауын іске асыру шеңберінде функциялары кеңейтілетін азаматтардың мүдделерін білдіру және қорғау функциясын орындайды. Қоғамдық кеңестердің қызметі коммуникацияның жеке арнасы бола алады.

Жаңа шаралар қоғам мен биліктің өзара іс-қимыл арналарын кеңейтуге, сондай-ақ шешімдердің орындалуына қоғамдық бақылауды күшейтуге мүмкіндік береді. Кең ауқымды тәжірибеге онлайн-өзара іс-қимыл: онлайн-петициялар, онлайн-сауалнамалар, отырыстардың онлайн-трансляциялары енгізілетініне назар аудару маңызды. Мұның бәрі мемлекеттік басқарудың қолжетімділігі мен ашықтығын арттыруға қызмет ететін болады.

АНЫҚТАМА:

Азаматтардың саяси қатысуын кеңейту әрқашан Мемлекет басшысының назарында. Бұған жұмыс істеуі саяси жаңғырту жөніндегі бірқатар реформалардың басталуына әкеп соққан ұлттық қоғамдық сенім кеңесі жұмысының нәтижелері дәлел бола алады:

АНЫҚТАМА:

- «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» Заң қабылданды, ол жұртшылықтың негізгі талаптарының бірі – митингілерді келісу тәртібін рұқсат беруден хабарлама жасау сипатына өзгерту ескеріле отырып қабылданды;
- «Саяси партиялар туралы» және «Сайлау туралы» заңдарға өзгерістер енгізілді, олардың шеңберінде әйелдер мен жастар үшін сайлау партиялық тізімдерінде міндетті 30% квота көзделген, сондай-ақ саяси партиялар құру үшін тіркеу кедергісі 40-тан 20 мың мүшеге дейін төмендетілген;
- «Парламент және оның депутаттарының мәртебесі туралы» заңдарға өзгерістер енгізілді, оның шеңберінде парламенттік оппозиция институты енгізілді;
- Қылмыстық кодекске 130-бапты қылмыстық сипаттан арылту және 174-бапты ізгілендіру бөлігінде өзгерістер қабылданды.

АУЫЛ ӘКІМДЕРІН ТІКЕЛЕЙ САЙЛАУ

Қоғамдық пікір сауалнамалары ауыл әкімдерінің сайлау арқылы қызметке келуіне қатысты сұраныстың артқанын көрсетіп отыр. Бұл маңызды қадамды жан-жақты ойластырып, дәйекті түрде жүзеге асырған жөн. Мұндай жүйенің қалай жұмыс істейтінін нақты білуіміз керек. Алайда бұл мәселенің шешімін кейінге қалдыруға болмайды.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Сайлау азаматтардың саяси қатысуының негізгі элементтерінің бірі болып табылады, олар мемлекеттік органдарға және жергілікті өзін-өзі басқару органдарына сайлау және сайлану құқығы арқылы мемлекеттік істерді жүргізу құқығын қамтамасыз етеді.
- ▶ Аудандық бағыныстағы қалалардың, ауылдық округтердің, ауылдық округтердің құрамына кірмейтін ауылдар мен кенттердің әкімдерін таңдау кезінде тікелей сайлау құқығын

енгізу мемлекеттік басқарудың нысаналы әрі үдемелі реформасының жалғасы болып табылады.

- ▶ Қазіргі уақытта Қазақстанда аудандық бағыныстағы қалалар, ауылдық округтер, ауылдық округтердің құрамына кірмейтін ауылдар мен кенттер әкімдерінің сайланбалылығы 2013 жылдан бастап енгізілген және жанама сайлау құқығы негізінде Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығына сәйкес жасырын дауыс беру арқылы жүргізіледі.
- ▶ Халықтың ауыл әкімдерін сайлауға нақты қатысуы азаматтардың мемлекеттік шешімдер қабылдау процесіне және оларды жергілікті жерлерде іске асыруға жауапкершілігін және тартылуын арттыруға мүмкіндік береді, сондай-ақ ашық мемлекеттік басқару қағидаттарына ықпал ететін болады. Әкімдердің сайланбалылығы жергілікті билік органдарына қоғамдық бақылауды күшейтуге бағытталған мемлекеттік басқарудың сапалық өзгерісі болып табылады.
- ▶ Тікелей сайлау басшылардың қоғам алдындағы есептілігін күшейтеді, жоғары тұрған әкімдердің алдында олардың дербестігін кеңейтеді. Сондай-ақ, әкімдер жергілікті мәселелерді шешуге баса назар аудара алады.
- ▶ Төменгі деңгейдегі сайлау халықтың саяси мәдениетін қалыптастыру ретінде өзекті.
- ▶ Тікелей сайлау ауылдағы қоғамдық саяси өмірді жандандырады және халықтың шешім қабылдауға қатысуына мүмкіндік береді.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Біз барлық деңгейдегі әкімдерді сайлауға қашан көшеміз?

Аудандық бағыныстағы қалалар, ауылдық округтер, ауылдық округтердің құрамына кірмейтін ауылдар мен кенттер әкімдерінің сайланбалылығы жергілікті өзін-өзі басқарудың жаңа моделіне үдемелі көшуді қамтамасыз етті. Жергілікті маңызы бар мәселелерді шешуде басқарудың төменгі деңгейінің қаржылық және экономикалық дербестігін кеңейту кезінде әкімдердің өз өкілеттіктерін жүзеге асыру сапасын бақылау міндеті тұр. Осылайша,

аталған деңгейдегі әкімдерді сайлау жергілікті билік органдары өкілдерінің қызметіне қоғамдық бақылауды күшейтуге мүмкіндік береді, олар өз сайлаушылары алдында есеп беретін болады.

Жергілікті өзін-өзі басқарудың жаңа моделін құру кезең-кезеңмен және дәйекті процесс болып табылатынын және уақыт пен жұртшылықтың талаптарына сай келуге тиіс екенін түсіну қажет.

Қазіргі уақытта аудандық бағыныстағы қалалардың, ауылдық округтердің, ауылдық округтердің құрамына кірмейтін ауылдар мен кенттердің әкімдері жанама сайлау құқығы негізінде жасырын дауыс беру арқылы сайланады. Жанама сайлау құқығы аталған әкімдерді тиісті аудан (қала) мәслихаттарының депутаттары болып табылатын таңдаушылардың сайлауын көздейді. Әкімдікке кандидаттар ұсынуды аудан әкімі жергілікті қоғамдастықпен консультациялардан кейін тікелей ауылдарда, кенттерде және қалаларда халықпен жеке кездесулер өткізу арқылы жүргізеді.

1999 жылдан бастап 2006 жылға дейінгі кезеңде аудандық, қалалық және кенттік деңгейдегі жекелеген әкімдерді эксперименттік сайлау өткізілді, олардың шеңберінде практикалық атқарымдар әзірленді және сайлау тетіктері сынақтан өткізілді.

- Ауыл әкімдігіне кандидаттарды ұсынуды аудан әкімі жүргізеді, бұл өз кандидаттарының алға жылжу тәуекеліне алып келеді. Оны қалай болдырмауға болады?

Кандидатураны ұсынар алдында аудан әкімі жеке кездесулер кезінде жергілікті қоғамдастықпен консультациялар мен талқылау өткізеді, бұл тікелей елді мекеннің азаматтарына сайлау науқанының бастапқы кезеңінде аудан әкімінің шешіміне ықпал етуге мүмкіндік береді. Жергілікті өзін-өзі басқаруды дамытудың жаңа тұжырымдамасы шеңберінде көзделетін жиналыстар мен жиындардың мәртебесін арттыру ұсынудың қолданыстағы тетігі сақталған жағдайда «ыңғайлы» кандидаттарды ұсыну тәуекелдерін барынша азайтуға мүмкіндік береді.

АНЫҚТАМА:

2013 жылғы 5-9 тамыз аралығында жанама сайлау құқығы негізінде жергілікті билік басшыларының алғашқы сайлауы өтті. Жанама сайлау барысында әкімдердің жалпы санының 91%-ы немесе аудандық маңызы бар қалалардың, ауылдық округтердің, кенттер мен ауылдардың 2454 әкімі сайланды.

2017 жылғы 4-24 тамыз аралығында аудандар (қалалар) мәслихаттарының оларды сайлауы арқылы аудандық маңызы бар қалаларда, ауылдық округтерде, ауылдық округтің құрамына кірмейтін ауылдарда әкімдерді екінші рет сайлауы өтті. Сайлау барысында өкілеттік мерзімінің аяқталуына байланысты шығып қалған 2440 әкімнің орнына 1417 әкім сайланды (басқа округтерде сайлау әкімдер өкілеттігін мерзімінен бұрын тоқтатқаннан кейін өткізілді). Осылайша, 1417 әкімнің ішінен 17 аудандық маңызы бар қала әкімі, 1211 ауылдық округ әкімі, 137 ауыл әкімі және 52 кент әкімі сайланды. Сайланған әкімдердің өкілеттік мерзімі 4 жылды құрайды. 2021 жылға қарай жұмыс істеп тұрған сайланған әкімдер өкілеттігінің төрт жылдық мерзімі аяқталады.

18 395 567

Қазақстан халқының саны

10 698 208

Қала халқы

7 697 359

Ауыл халқы

6 454 Ауылдардың жалпы саны

30 Кенттердің жалпы саны

47 Аудандық маңызы бар қалалар саны

2 279 Қазақстан Республикасының аудандық маңызы бар қалаларының, ауылдық округтерінің, ауылдық округтің құрамына кірмейтін кенттері мен ауылдарының әкімдері (қолданыстағы нормативтік-құқықтық актілерге сәйкес аудандық мәслихаттардың депутаттары сайлайтын әкімдер)

Ауылдық елді мекендерде халықтың 40%-ға жуығы тұрады. Әкім аппараты бар ауылдардың саны 2000 бірлікті құрайды.

ХАЛЫҚ АТСАЛЫСАТЫН БЮДЖЕТ

Жергілікті өзін-өзі басқарудың қаржылық мүмкіндіктерін арттыру керек. Ол үшін ауылдық округ бюджетінің мүлкітік құқығын кеңейтіп, кірісін арттыру қажет. Бұл «халық атсалысатын бюджет» жобасын дамытудың келесі кезеңі болғаны жөн.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Халық атсалысатын бюджет – қоғамның қатысуымен әзірленген және енгізілген бюджет. Бұл тәсіл аумақтарды тиімді басқару үшін азаматтар мен муниципалды органдардың диалогын қамтиды.
- ▶ Азаматтар үшін бюджетке қатысу – бұл өз бастамаларын жылжыту құралы және қалада болып жатқан өзгерістерді бақылау тәсілі.
- ▶ Әкімдік үшін бұл қала аудандарының негізгі проблемаларын олардың тұрғындарының пікірі негізінде түсінуге мүмкіндік береді, бұл болашақта бюджет ресурстарын тиімді пайдалануға және басымдықтарды анықтауға мүмкіндік береді.
- ▶ Халық атсалысатын бюджет азаматтық қоғамды дамыту тетіктерінің бірі болып табылады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚ:

- Көптеген сарапшылар мен қоғам өкілдері тұрғындардың өтініш беру кезеңіндегі қиындықтар мен айрықша құжаттаманың болуын талап ету, қысқа мерзімде күрделі есептеулерді ұсыну түріндегі кедергілерді атап өтті. Бұл көпшілік үшін бүкіл конкурс қала тұрғындарының жобалары үшін емес, абаттандыру саласындағы мердігерлер үшін өткізілгендей әсер қалдырды.

Аудан әкімдіктері жобалық өтінімдер бойынша шағымдар мен ұсыныстарды үнемі зерделейді және талдау жүргізеді. Сонымен қатар, конкурстық комиссияларға жобалық өтінімдерді түпкілікті алып тастамас бұрын, көптеген жобаларды пысықтауға жібереді, бұл азаматтарға елеулі кемшіліктер болса да, кеңес алуға және өтінімді толықтыруға мүмкіндік береді. Жобаларға арналған сәттер шеңбері қаланы абаттандыру және көгалдандыру бойынша көптеген бағыттарды қамтиды.

АНЫҚТАМА:

Алғаш рет партия сипатындағы бюджет немесе қатысу бюджеті 1989 жылы Бразилияның Порту-Алегри қаласында жүзеге асырылды. Оның көмегімен әкім экономикалық дағдарысты жеңуге және қала тұрғындарымен диалог орнатуға тырысты. Содан бері Бразилиялық тәжірибе әртүрлі елдердегі көптеген ірі қалаларға - Мәскеу, Париж, Сеул және басқаларға таралды.

АНЫҚТАМА:

Мәскеуде «біздің қала» жобасының аясында тұрғындар мэрия ұсынған балама жобаларға дауыс береді. Парижде идеяларды екі тарап 2014 жылдан бері ұсынып келеді және бес жыл ішінде жарты миллиард еуроға 219 жоба жүзеге асырылды. 2018 жылы дауыс беруге 120 мың париждықтар қатысты — халықтың шамамен 1%. 2015 жылдан бастап Сеул жыл сайын 46 миллион долларды қайда жұмсау керектігін шешіп, 2 мың жобаны аяқтады.

2019 жылы Нұр-Сұлтан және Алматы қалаларында «халық атсалысатын бюджет» жобасы пилоттық режимде жүзеге асырылды. Жобаны іске асыру үшін Нұр-Сұлтан қаласының Сарыарқа ауданы әкімінің аппараты 2019 жылы 100 млн теңге бөлді. Тұрғындар 22 жоба ұсынды, оның 14-і іске асырылды. Нұр-Сұлтан қаласы аудандары әкімдерінің аппараттары тарапынан 2020 жылға «халық атсалысатын бюджет» жобасын іске асыру үшін 598,8 млн теңге көлемінде қаражат қарастырылған.

Алматы қаласының 2020 жылға арналған қалалық бюджетінен қаланың 8 ауданының әрқайсысына 500 млн теңге қарастырылған. Ағымдағы жылы 1,4 млрд.теңгеге 55 жоба іске асырылуда, оның ішінде құрылыс және абаттандыру саласы да бар.

МӘСЛИХАТТАР ЖҰМЫСЫН ЖЕТІЛДІРУ

Халық қалаулыларының өзара пікірталасы, олардың қоғамдық-саяси келбеті «жұртшылық үшін қол жетпес құпия» болмауы тиіс.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Мәслихаттар жергілікті атқарушы билік органдарының негізгі оппоненттері болуға тиіс. Осыған байланысты Жолдауда жергілікті жерлерде сыртқы бақылауды ұйымдастыру мақсатында мәслихаттардың рөлін күшейту және тексеру комиссияларын нығайту қажеттігі атап өтілген. Бұл жергілікті бюджеттердің атқарылуының ашықтығын арттыруға мүмкіндік береді.

- ▶ Мәслихаттың қол жинау және аймақты дамыту мәселесі бойынша петиция жасау сияқты қосымша өкілеттіктерін ұсыну мәслихаттардың өз сайлаушыларының мүдделерін қорғайтын институт ретінде тиімділігін арттырады.
- ▶ Мәслихаттардың сайлаушылар алдындағы есептілігі мен олардың қызметінің ашықтығы маңызды құрамдас бөлік болып табылады. Өз кезегінде, уақыт халық қалаулыларының алдына мәслихаттар отырыстарының онлайн-трансляциясын енгізу қажеттілігін қамтитын жаңа міндеттер қояды. Бұл сессияның ашық сипатын сақтап қалуға және мәслихаттар депутаттарының қызметі туралы халықтың хабардар болуын арттыруға мүмкіндік береді.
- ▶ Үкімет пен Мәжіліс отырыстарының онлайн-трансляциясы мемлекеттік орган ашықтығының тиімділігін көрсетеді. Азаматтар өз өкілдерінің белсенділігін, сондай-ақ олардың баяндамаларының сапасын, азаматтардың мүдделерін іске асыруға қатысу дәрежесін бақылай алады.
- ▶ Жаңа өкілеттіктер мәслихат пен оның депутаттарына өз округтеріндегі сайлаушылардың құқықтарын қорғауға жәрдемдесуге және жергілікті бюджеттің шығыс бөлігін бақылауға мүмкіндік береді.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Мәслихат депутаттары ашық болуға дайын ба?

Қазіргі әлемде қызметті ақпараттық сүйемелдеусіз өз сайлаушыларының қолдауына қол жеткізу мүмкін емес. Nur Otan партиясының бастауыш топтарының нәтижелері көрсеткендей, кандидаттар арасындағы жоғары бәсекелестік депутаттарды көлеңкеден шығуға және сайлаушылармен белсенді қарым-қатынас жасауға итермелейді.

АНЫҚТАМА:

Қазақстан Республикасындағы «Жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Заңнан

Мәслихаттар жылына кемінде бір рет халық алдында мәслихаттың атқарған жұмысы, оның тұрақты комиссияларының қызметі туралы есеп береді. Мәслихат депутаттары Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес халық алдында жауапты болады.

Мәслихат сессиялары, әдетте, ашық сипатта болады. Мәслихат сессиясы төрағасының немесе мәслихат сессиясына қатысып отырған депутаттар санының үштен бірінің ұсынысы бойынша қабылданатын мәслихат шешімі бойынша, егер қатысып отырған депутаттардың жалпы санының көпшілігі осы үшін дауыс берсе, жабық сессиялар өткізуге жол беріледі.

Мәслихат сессиясы төрағасының шақыруы бойынша жергілікті атқарушы органдардың басшылары, тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктің аумағында орналасқан ұйымдардың басшылары мен өзге де лауазымды адамдары мәслихаттың құзырына жататын мәселелер бойынша ақпарат беру үшін мәслихат сессиясына келуге міндетті.

ЖЕРГІЛІКТІ ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІН ДАМУ

Жергілікті мемлекеттік басқару және жергілікті өзін-өзі басқару органдары құзіреттерінің аражігін кезең-кезеңмен ажырату қажет. Жергілікті өзін өзі басқару органдары болып саналатын жиындар мен жиналыстардың мәртебесін арттырған жөн. Аудандық мәслихаттар нақты шешімдер қабылданған кезде олардың өзекті мәселелер туралы пікірін ескеруге тиіс.

Қ.К. Тоқаяев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Жергілікті өзін-өзі басқару тұжырымдамасы және заңнамаға өзін-өзі басқару мәселелері бойынша енгізілген өзгерістер азаматтарға жергілікті өзін-өзі басқару процестеріне қатысуға, өз ауылының, қаласының дамуына ықпал етуге мүмкіндік береді.
- ▶ Жиналыстар мен жиындарға қатысу елді мекен үшін маңызды шешімдерді келісудің тиімді әдісі болып табылады.

- ▶ Жиындар мен жиналыстарда жергілікті қоғамдастықтың өкілдігі маңызды рөл атқарады. Жиынға кез келген кәметке толған әрекетке қабілетті округ тұрғыны – жергілікті қоғамдастық мүшесі қатыса алады.
- ▶ 4-деңгейдегі дербес бюджеттер халықтың елді мекендерді абаттандыру мен көгалдандыру, автожолдарды салу, реконструкциялау, жөндеу және күтіп-ұстау, елді мекендерді сумен жабдықтауды ұйымдастыру, мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту және тағы басқа жөніндегі қажеттіліктерін ескере отырып, бюджет қаражатын неғұрлым тиімді жоспарлауға және пайдалануға мүмкіндік береді, бұл сайып келгенде адамдардың өмір сүру жағдайларын және елді мекендердің сыртқы келбетін жақсартуға ықпал ететін болады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚТАР:

- Азаматтар арасында көрсетілген белсенділіктің болмауы немесе жеткіліксіз нәтижелері қандай?

Зерттеу нәтижелері халықтың белсенділігі ЖӨБ дамыту тұжырымдамасы іске асырыла бастағаннан бері біршама өскенін, бірақ төмен деңгейде қалып отырғанын көрсетеді. Алайда, бұған қарамастан, алғашқы нәтижелер сенім тудыарлық. Алдағы уақытта тұрғындар хабардарлығының артуымен біз азаматтық белсенділіктің өсуін күтеміз.

- Азаматтардың күш-жігері шешім қабылдау процесіне әсер ететіні туралы белгілі бір скептицизм бар?

Жүргізілген зерттеулер көрсеткендей, жергілікті жиналыс әкімге ұсыныстар енгізген кезде олар 85% жағдайда қабылданған.

- Жергілікті өзін-өзі басқаруға қатысу нысандары әлі күнге дейін түсініксіз және көптеген азаматтар үшін қол жетімді емес пе?

Реформаны тиімді жүргізу және оны іске асыруға азаматтардың қатысуын кеңейту үшін оқыту жүргізіледі немесе жергілікті қоғамдастықтарға консультациялық көмек көрсетілетін болады. Жергілікті қоғамдастықпен тікелей өзара іс-қимыл жасайтын азаматтар мен әкімдіктердің мамандарын оқыту жергілікті өзін-

өзі басқару институтын тиімді енгізуге және жергілікті маңызы бар мәселелерді талқылау мен шешуге халықтың қатысуын кеңейтуге елеулі түрде ықпал ететін болады.

2013 жылдан бастап Қазақстанда жергілікті өзін-өзі басқару бюджетін енгізу бойынша алғашқы қадамдар жасалуда.

АНЫҚТАМА:

Бұрын бюджеттің 3 деңгейі болған - республикалық, облыстық және аудандық (облыстық маңызы бар қалалар).

2016-2017 жылдары қосымша екі салықты беру жолымен жергілікті өзін-өзі басқарудың (ЖӨБ) салықтық әлеуеті күшейтілді.

Екінші кезеңде, 2018 жылдан бастап ЖӨБ дербес бюджеті енгізілді. Осы кезеңде жергілікті өзін-өзі басқару бюджеті мемлекеттік бюджеттің 4-деңгейі ретінде халық саны 2 мыңнан асатын 1000-нан астам ауылдық округтерде енгізілді.

Үшінші қорытынды кезең 2020 жылғы 1 қаңтардан бастап 2000 және одан төмен халқы бар аудандық маңызы бар қалалар, кенттер, ауылдар мен ауылдық округтер бюджетінің төртінші деңгейіне көшуді көздеді.

Сонымен бірге, жергілікті билік қаржыландырудың жеткіліксіздігін сезінуде. Қосымша трансферді ұлғайту мүмкіндігі беріледі.

МҮЛІК ИЕЛЕРІНІҢ БІРЛЕСТІКТЕРІ (МИБ)

Қалалардағы өзін-өзі басқару мәселесіне жеке тоқталған жөн. Мүлік иелері бірлестіктері институтын (осы) енгізу жөніндегі реформа іске қосылды. Тиісті заң қабылданды, барлық көппәтерлі кешендер кезең-кезеңімен басқарудың осы нысанына көшеді. Реформа тұрғындардың меншікті басқару, күтіп ұстау мен жөндеуге қаражат жұмсау кезіндегі есеп берушілік жөніндегі пікірлерін есепке алуды жолға қоюға арналған. Өйткені, бірлестіктер, шын мәнінде, өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі басқару институтының негізгі элементі болып табылады.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ ПИК-тен айырмашылығы, МИБ құру кезінде (мүлік иелерінің бірлестігі) тұрғындар өз үйлерін дербес басқаруға, сондай-ақ оларды күрделі жөндеуге ақша жинауға

мүмкіндік алады. Мысалы, егер ПИК барлық үйлерден ортақ шотқа ақша жинаса және оны жұмсауды қадағалау қиын болса, енді тұрғындар қаражаттың мақсатты жұмсалуды қадағалай алады.

- ▶ Осы басқару нысаны ретінде пәтерлер мен тұрғын емес үй-жайлардың иелері бірлесіп шешім қабылдау және заңнамада көзделген міндеттерді орындау бойынша барлық міндеттемелерді қабылдайды.
- ▶ Тұрғындардың өздері басқарушылармен және сервистік ұйымдармен, коммуналдық қызметтермен шарттарды таңдап, жасасады, олардың жұмысын тексереді және өз объектісі бойынша орындалған жұмыстарға ақы төлейді. Бұл үлкен автономияны білдіреді, бірақ сонымен бірге жауапкершілік пен өзін-өзі басқаруды дамыту.
- ▶ МИБ – бұл өз бастамасымен жүзеге асырылатын өз үйіндегі, қаласындағы және мемлекетіндегі әлеуметтік, саяси және экономикалық немесе басқа да өзгерістерге бағытталған азаматтық белсенділікке алғашқы қадам. Бірлесіп басқару төменнен жоғары қарай – үйден бүкіл елге дейін басталады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚ:

- Неліктен үйге кеңес керек?

Осы жылдар ішінде ПИК мамандар мен жұртшылықтың қатаң сынына ұшыраған нысана болып келді және болып қала береді. Тұрғындар төлемнің қайда кететінін көрмейді. Олар күткен қызметтерді алмайды. ПИК-тің көпқабатты үйлердің жағдайы қалыпты болуы үшін не істеп жатқанын білмейді.

Жаңа заң нормаларына сәйкес әр үйдің өз кеңесі болуы керек. Оның құрамына кемінде үш үй иесі кіруі керек (бірлестік төрағасы емес). Үй кеңесінің міндеті – МИК немесе қарапайым серіктестіктің сенімді тұлғасының қызметін бақылау. Құрамы үш жылға сайланады. Алайда, егер міндеттер тиісінше орындалмаса, ол меншік иелерінің жиналысында қайта сайлануы мүмкін. Үй кеңесі меншік иелерінің жиналысында үйді басқару, күтіп ұстау және пайдалану туралы өз ұсыныстарын бере алады.

Бірлестік қызметін, сенім білдірілген адамды, басқарушыны немесе басқарушы компанияны бақылаудан басқа, үй кеңесі: коммуналдық қызметтердің сапасын; сервистік компаниялармен жасалған шарттар талаптарының орындалуын; ақша қаражатының жұмсалуын; үйді басқару және күтіп ұстау жөніндегі есептердің ұсынылуын қамтамасыз етуді бақылайды. Үй кеңесінің шешімі Кеңес мүшелерінің көпшілік дауысымен қабылданады. Сондай-ақ, тиісті хаттама жасалуы керек.

2019 жылғы желтоқсанда тұрғын үй қатынастары туралы заңнамада мүлік иелерінің бірлестігі институты енгізілді.

Қазіргі уақытта тұрғын үй иелері тіркеуші органда мүлік иелерінің бірлестігін құру және тіркеу бойынша тиісті іс-шаралар жүргізуде.

АНЫҚТАМА:

«Бір бірлестік-бір үй». Бірлестік құру үшін Сіз заңды тұлғаны – коммерциялық емес ұйымды тіркеуіңіз керек. Бұдан әрі, жиналыста бір жылға төрағаны сайлау қажет.

Семейде қалалық Қоғамдық кеңес мүшесі Николай Исаев тұратын 120 пәтерлі көп қабатты тұрғын үй функционалды осьтің көрнекі мысалы бола алады. Қоғам белсендісінің айтуынша, үй кооперативке кірген кезде проблемалар қар сияқты өсті. Жертөледегі құбырлар тозған күйге келді, кіреберістер мен аулалар нашар көрінді. Барлығы құлдырауды байқады, бірақ белсенді әрекеттерді тек екі белсенді көрші әйел шешті. Олар 120 пәтерді аралап, тұрғындармен әңгімелесті. Қол жинап, ПИК-тен шығуға қол жеткіздік. Олар үйді жеке заңды тұлға ретінде тіркеді.

Бір жыл ішінде Семейліктер өз үйлерінде жылыту жүйесін толығымен ауыстырды, ыстық және суық сумен жабдықтау құбырларын жаңартты, жаңа есептегіш орнатты. Бұған дейін басқарушы да, төраға да ТКШ саласына ешқандай қатысы жоқ – тәжірибе де, білім де жоқ. Николай Исаев атап өткендей, жақын жерде 100-ден астам пәтер болған кезде, көршілер арасында қажетті мамандар болады. Сонымен қатар, сіз әрқашан қалалық тұрғын үй инспекциясының көмегіне сене аласыз.

ОНЛАЙН-ПЕТИЦИЯ ИНСТИТУТЫ

Әлеуметтік желілердің арқасында өңірлерде шешімін таппаған мәселелер бүкіл елге белгілі болып жатады. Азаматтарымыз реформаларға бастамашы болып, ұсыныстар беруі үшін онлайн-петициялардың бірыңғай заңды институтын құру қажет. Мұндай құрылым қандайда бір бұрмалау әрекеттерінен толық қорғалуға тиіс.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Онлайн-петициялардың бірыңғай институты билік пен қоғамның өзара іс-қимылының тағы бір арнасы болады, ол өзекті мәселелер бойынша қоғамдық ұстанымдарды құрылымдауға және ортақ мәнге келтіруге және өз ұсыныстарын ұсынуға мүмкіндік береді.
- ▶ Онлайн-петиция – бұл маңызды өзекті мәселелерді шешу немесе жаңа реформаларға бастамашылық ету бойынша интернет-алаң/арнайы сайт арқылы азаматтардың мемлекеттік органдарға ұжымдық, тиісті түрде ресімделген және қол қойылған өтініші.
- ▶ Онлайн-петициялардың бірыңғай институтының құқықтық мәртебесі қоғамдық пікірдің манипуляциясын азайтуға және қол қоюшылардың да, олар жүгінген мемлекеттік органдардың да жауапкершілігін арттыруға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, қол қоюшыларды сәйкестендірудің міндетті рәсімін жасай отырып, онлайн-петициялардың заңды түрде бекітілген жұмыс механизмі петицияны қолдаушылар санының «алдау» қаупін жояды.
- ▶ Кез келген жаңалық әрқашан қоғамдық резонанс тудырады, сондықтан түсінбеушілікті болдырмау үшін іске асырудың алғашқы кезеңдерінде онлайн-петицияларды енгізудің нормативтік-құқықтық базасы мен техникалық жағы Үкімет пен азаматтық қоғамның тығыз өзара іс-қимылында әзірленетін болады.

НЕГІЗГІ СҰРАҚ:

- Интернеттегі өтініштер өзекті мәселелерді шешуде қаншалықты өміршең? Олар әрқашан міндетті бола ма?

Бірыңғай онлайн-петиция институтының құқықтық мәртебесін анықтау қатынастардың осы форматындағы субъектілердің құқықтары мен міндеттерін белгілеуді білдіреді, осылайша екеуіне де белгілі бір заңды міндеттемелер жүктейді.

Орындаудың міндетті форматына бірқатар талаптарға жауап беретін онлайн-петициялар жатады. Алайда, барлық онлайн-өтініштерге қойылатын негізгі және әмбебап талаптар, олардың түріне қарамастан, жиналған қолдардың қажетті саны болып табылады. Жалпы, онлайн-петиция халықтың проблемалары мен мәселелерін өзектендіріп, оларды шешу мемлекеттік орган мен халық арасында сындарлы диалог құру арқылы одан әрі қабылданатын болады. Жиі әрқашан онлайн-петициясына – бұл олардың бірінші кезеңнен мәселені шешу.

Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, онлайн-петиция порталы өтініштерді бастамашылық ету және өзектендіру құралы болып табылады. Көбінесе интернеттегі өтініштер қағазбен салыстырғанда тиімді әдіс ретінде қарастырылады.

АНЫҚТАМА:

Соңғы жылдары бірқатар парламенттер мен үкіметтер электронды өтініш беру жүйелерін (e-petitions) енгізді.

АҚШ-та 2011 жылы Ақ үй жетекшілік ететін «We The People» онлайн-петиция порталы жұмыс істей бастады. Петициялар бірінші кезекте орталық мемлекеттік органдар мен заңнаманың жұмысын жетілдіруге бағытталуы тиіс. Өтініш 30 күн ішінде 100 мың дауыс жинауы керек, содан кейін Ақ үй оларды қарастыруға міндеттенеді.

2013 жылы Ресейде «ресейлік қоғамдық бастама» онлайн-петиция порталы іске қосылды, онда петициялардың федералды, аймақтық және муниципалды болып бөлінуі байқалады. Осылайша, портал нақты мемлекеттік органға тіркелген жоқ, ал адресаттардың тізімі кеңейтілді. Онлайн-петициялардан өту шарттары келесі кезеңге өту үшін жыл ішінде 100 мың қол жинау қажеттілігін қамтиды – билік органдары мен азаматтық қоғам өкілдері кіретін үкіметтік жұмыс тобының қарауы.

КӨППАРТИЯЛЫҚ ҚАҒИДАТТЫ ДАМУ

Ел азаматтарының мүддесін қорғау жөніндегі маңызды миссияны бұрынғыдай саяси партиялар атқара береді. Мен, Мемлекет басшысы ретінде, шын мәніндегі көппартиялылық жүйені дамытуға күш салуға міндеттенемін.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Бәсекелестік әрқашан дамуды тудырады және жақсы нәтиже беретін перспективалы партия мүшелерін іздеуге мәжбүр етеді.
- ▶ Саяси партияларды тіркеу шегін екі есеге – 40 мыңнан 20 мың адамға дейін төмендету көппартиялықты дамытуға жаңа серпін береді.
- ▶ Көппартиялылық – проблемаларды кеңірек қарау мүмкіндігі. Ымыраға келу арқылы халықтың барлық топтарын қанағаттандыратын шешімге қол жеткізуге тура келеді.
- ▶ Бір елдің азаматтары өмірде әртүрлі сұраулар мен мақсаттарға, әлеуметтік мәртебеге ие. Осы ұстанымдарға сүйеніп отырып, қоғам топтарға, сыныптарға бөліне бастайды. Топтардың әрқайсысы Парламентте өз мүдделерін білдіруге тырысады. Көппартиялық жүйе азаматтардың таңдауына шектеу қоймай, көпшіліктің мүдделерін бөліп көрсетуге мүмкіндік береді.
- ▶ Көппартиялылық халықпен кері байланыс тетігінің неғұрлым сенімді жұмысын қамтамасыз етеді.
- ▶ Қарапайым азаматтар үшін саяси қатысу мүмкіндіктері кеңейеді.

НЕГІЗГІ СҰРАҚ:

- Партияны тіркеу үшін қажет 20 мың адамдық шек жаңадан пайда болған партиялар үшін бәрібір тым жоғары?

Партияларға қойылатын талаптар олардың қоғам мен мемлекеттің саяси өміріндегі беделі мен рөлін арттыруға, оларды

мемлекеттік басқарудың пәрменді тетігіне айналдыруға бағытталған. Партиялық заңнама саласындағы қандай да бір шектеулер азаматтардың қауіпсіздігіне қауіп төндіретін қызметті шектеуі, радикалды партиялық құрылымдардың немесе популистік демократияның құрылуына жол бермеуі керек.

Саяси партияларды институционализациялау ұзақ мерзімді процесс, ал өтпелі қоғамдарда оның өзіндік ерекшеліктері бар. Олардың ішінде: транзиттік қоғамдарда бұл саяси партиялардың институционализация процесіне ерекше әсер ететін мемлекет болып саналады. Мемлекет көппартиялық институтты одан әрі нығайту мен дамытудың кепілі ретінде әрекет етеді.

Республиканың соңғы онжылдықтағы саяси өмірін және азаматтық қоғам негіздерін қалыптастыру процесін талдау елдегі саяси өмірді демократияландыру серпіні демократияланатын қоғамдардың жалпы әлемдік заңдарына сәйкес келетінін көрсетеді.

АНЫҚТАМА:

Бүгінгі таңда елімізде келесі саяси партиялар тіркелген: «Нұр Отан», «Бірлік» саяси партиясы, Қазақстанның «Ақ жол» демократиялық партиясы, «Ауыл» халықтық-демократиялық патриоттық партиясы, Қазақстанның Коммунистік Халықтық партиясы (ҚКХП), Жалпыұлттық социал-демократиялық партиясы (ЖСДП).

Қазақстанда көппартиялықтың қалыптасу процесі жалғасуда. Республиканың саяси партияларының алдында дәстүрлі міндеттер ғана емес (ұйымдастырушылық ресімдеу, бағдарламалық ережелерді тұжырымдау, жақтастарды тарту), сондай-ақ партиялар дамуының жалпы үрдісімен де, сондай-ақ Қазақстанның өтпелі үлгідегі қоғам ретіндегі ерекшелігімен де айқындалатын жаңа міндеттер тұр.

11. ҰЛТТЫҢ ЖАҢА БОЛМЫСЫ

ЖАҢА ҚАҒИДАТТАР ЖӘНЕ ЖАҢА БАҒДАРЛАР: ДҰРЫС ОЙЛАУ ИДЕОЛОГИЯСЫ

Қазіргі міндет – халқымыздың жаңа болмысын қалыптастыру, тұтас ұлт сапасын арттыру. Адамды және қоғамды уақыт талабына сай жетілдіру қажеттігін өмірдің өзі көрсетіп отыр.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Жолдау шеңберіндегі бастамаларды іске асыру бәсекеге қабілеттілік, білімнің салтанат құруы, еңбекке деген құрмет құндылықтарына негізделген қазақстандықтардың менталитетінің жаңа түрін қалыптастыруға алып келеді.
- ▶ Пандемияның келуімен және оның салдарын ескере отырып, әрбір қазақстандықта **материалдық, моральдық, құндылық қайта жүктелуі** орын алады. Қазірдің өзінде белгілі бір әлеуметтік-мәдени өзгерістерді, жаңа дүниетанымдық парадигмаларды көрсететін терең психикалық өзгерістер байқалады.
- ▶ Пандемиямен күресу кезеңі ашық шекараларға, жайлылыққа, офлайн байланыстың барлық түрлеріне дағдыланған қазіргі заманғы адамдар үшін жабық, қашықтан, байланыссыз өмір салтын өзгерту өте қиын екенін көрсетті. Алайда, ақыл-ой адамның одан әрі іс-әрекетінің процестері мен алгоритмдерін барабар бағалауға, қайта ойлауға итермелейтін қажетті фактор болып табылады.
- ▶ Жалпы мәні – өз денсаулығы және басқалардың қауіпсіздігі күнделікті әдеттер мен ұстанымдардан жоғары екеніндігі. Өзін-өзі оқшаулауды бюджетті үнемдеудің немесе «қастық теориясының» бір бөлігі ретінде емес, жағдайға қатысты шара ретінде түйсінуге.
- ▶ Қатаң шектеу жағдайында той индустриясы және басқа да қымбат, адамдар көп жиналатын іс-шаралар сияқты трендтер өздерінің құндылығы мен өзектілігін жоғалтады.

Олар басқа басымдықтармен алмастырылады, олар ақшаны үнемдеуге, физикалық денсаулық пен жеке өсуге, өзін-өзі тәрбиелеуге және жаңа біліктілік мүмкіндіктерін іздеуге бағытталған.

- ▶ Біз еңбек пен парасаттылық идеологиясы туралы Мемлекет басшысының аузынан да, зиялы қауым өкілдерінен де жиі естиміз. Технологиялық дәуірде біз бос сөзділік пен бөспелік, мақтаншақтықтан арылуымыз керек.

ҚҰНДЫЛЫҚ ЖӘНЕ ЕРІНБЕЙ ЕҢБЕК ЕТУ

Жаңарған ұлт қана жаңғырған елдің жетістігін жаһан жұртына таныта алады. Мен халқымыздың әлем үлгі тұтарлық жақсы қасиеттерінің көбірек болғанын қалаймын. Биік мұратқа жетелейтін еңбек деген ұлы ұғымды әр азаматтың санасына сіңіргеніміз жөн.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Ұлтты экономикалық және әлеуметтік әл-ауқатқа жетелейтін басты шарт – бұл еңбек идеалының құндылығы мен танымал болуы.
- ▶ Мәні жағынан мобильді, цифрлық және технологиялық ретінде сипатталатын қазіргі заманғы қоғам өзгеріп жатқан жағдайға белсенді жауап бере алатын еңбек ресурстарына мұқтаж. Білім алу қажеттілігі бір рет емес, өмір бойы, адамның бүкіл өмірінде туындайды.
- ▶ Біз кез-келген адал еңбекті құрметтеуге үйренуіміз керек. Еңбекті беделді және практикалық деп бөлудің байқалған үрдісі – бұл индустрияландыру мен өндірістік сектордың толыққанды дамуы үшін үлкен қауіп. Біздің қоғам **еңбек құндылықтарын қабылдауды** өзгертуі керек. Оларды жұмысшылардың білікті еңбегін байыпты насихаттау, олардың елдің беделін арттырудағы рөлін көрсету, сондай-ақ жалақыны көтеру және үздік жұмысшыларды марапаттау арқылы өзгерту қажет.

- ▶ Біздің әрқайсымызда тұтастық, адамгершілік, жоғары кәсібилік, жауапкершілік және әділеттілік сияқты жеке сипаттамаларды тәрбиелеу және жетілдіру берекесіздікті, тұтынушылық көзқарас пен оппортунизмді жоюға ықпал етеді.
- ▶ Адамдардың мотивтері мен мінез-құлқын өзгерту қажет. Бұл кәсіп түрін, өмір сүру ортасын, байланыс әдістерін өзгерту – жеке тәжірибе алу арқылы ұзақ және күрделі процесс. Оның айналасында жаһандық трендтер – жаңа дағдыларға сұраныс, индустрияландыру, ірі қалалар негізінде урбандалу, цифрлық платформалар және өзін-өзі басқару құрылуда.
- ▶ Қазақстан балалары өздерінің өмірлік табысы салған еңбегіне байланысты екенін саналы түрде түсінуі тиіс. ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі балалар арасында еңбекті насихаттауға бағытталған «Еңбек – елдің мұраты» арнайы жобасын әзірледі.

АНЫҚТАМА:

Арнайы жобаны іске асыру тетіктері еңбек әулеттерін танымал етуді; еңбек әулеттерінің қатысуымен хабарлар, подкасттар циклін ұйымдастыруды; бір салада бірнеше ұрпақ жұмыс істейтін отбасылардың тарихы туралы баяндайтын әлеуметтік желілердегі челленджерді; «мен – кәсіпқой» жұмысшы кәсіптерінің конкурсын өткізуді; өндіріс кезінде кәсіптік бағдарлау алаңдарын ұйымдастыруды (экскурсиялар, кездесулер, ашық есік күндері) көздейді.

❓ НЕГІЗГІ СҰРАҚ:

- Еңбек нарығында қандай мамандықтар сұранысқа ие болады?

2019 жылғы шілдеде Үкімет жанынан алғаш рет біліктіліктер жөніндегі Ұлттық кеңес және тұрақты жұмыс істейтін жұмыс органы – Әлеуметтік-еңбек саласын дамыту жөніндегі жобалық кеңес құрылды.

Жаңа кәсіптер атласын әзірлеу жөніндегі жұмыс аяқталуда, оның негізінде еңбек нарығының қажеттіліктеріне сәйкес мынадай салаларда кадрлар даярланатын болады: тау-кен металлургиясы, мұнай-газ, ауыл шаруашылығы, көлік және логистика,

машина жасау, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, энергетика, туризм және құрылыс.

БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ МЕМЛЕКЕТ, ЗИЯТКЕР ҰЛТ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Біз адалдық, ұқыптылық, тиянақтылық сияқты қасиеттерді әдетке айналдыруымыз керек. Бәріміз нағыз қазақты дәл осындай кейіпте көргіміз келеді. Біз сонда ғана бәсекеге қабілетті мемлекет, зияткер ұлт қалыптастыра аламыз.

Қ.К. Тоқаев

🗣️ НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Көптеген сарапшылардың пікірінше 21 ғасырда жұмсақ дағдылар жұмыста да, қоғамда да басым болады. Жұмсақ дағдылардың бірі стратегиялық ойлау болып табылады, яғни халық өмірді жоспарлаудың ұзақ мерзімді көкжиегін жоспарлай және жүзеге асыра білуі тиіс. Бұл – ұлттық болмыстың жаңа қағидаттары, халқымыздың болмысының жаңа парадигмасы, бүкіл ұлттың сапасын арттыру.
- ▶ Қоғам баланың жарқын болашағын қамтамасыз етеді деп үміттеніп, жоғары білім дипломының күшіне «сенеді». Бірақ дипломдардың инфляциясы дәуірінде «диплом» үшін оқу үмітсіз стратегия болып табылады. Осы немесе басқа куәліктің немесе дипломның мәні неғұрлым төмен болса, соғұрлым көп адамдар оған ие болады. Келесі мақсатты жүзеге асыру қажет - бұрын белгісіз салаларда дағдыларды игеру, оқытушынының «нұсқауынсыз» оқу процесінде қажетті ақпаратты өз бетінше іздеу.
- ▶ Біздің ата-бабаларымыз ешқашан материалдық заттардың артынан құмады, өйткені олар көшпелі өмір салтын жүргізді, бұл күнделікті өмірде минимализмді және рух пен дененің қозғалғыштығынан айыратын кез-келген шектен бас тартуды білдірді. Табиғатқа ұқыпты-сакралды қарау және экономиканың ресурс үнемдеу моделін көпғасырлық ұстану – олар осы жерде тек қонақтар деп есептеген көшпенділердің өмірлік философиясының негізі.

- ▶ Қазіргі қазақстандық қоғам тұтынушылыққа табынуға қарсы салауатты иммунитет қалыптастыруы қажет. Біз тойшыл топтың дамуына мүмкіндік бермеуіміз керек. Бүгінгі таңда бұл әлеуметтік ауру жеке адамдардың тағдырын бұзып қана қоймайды, сонымен бірге бүкіл елдің тұрақты дамуына елеулі институционалдық кедергі болып табылады.
- ▶ Лезде пайда табу мен жеңіл ақшаға ұмтылу тұрақты болашаққа кепілдік бермейді. Еңбек және тұтыну экологиясы – салауатты прагматизмге, табысқа және тұрақтылыққа жетелейтін негіздер.
- ▶ Жас ұрпақтың «қаржылық сақтығын» (financial prudence) қалыптастыру бюджетін құру, тұрақты жинақ жоспарын әзірлеу, ұзақ мерзімді қажеттіліктерді жоспарлау сияқты негізгі қаржылық дағдыларды дамытуға көмектеседі.
- ▶ Қаржылық сауаттылықты арттыру, жобалық тәсілді енгізу және халықтың өз өмірін жоспарлау көкжиегін кеңейту неғұрлым бәсекеге қабілетті мемлекет қалыптастыру үшін алғышарттар жасауға мүмкіндік береді.

НЕГІЗГІ СҰРАҚ:

- Ал білім беру құндылығын арттыру үшін нақты не істелуде?

Қазіргі таңда білім беру жүйесі әлемдік деңгейге жету және нарық талаптарына сай болу мақсатында бірқатар реформалардан өтуде. 480 кәсіби стандарт, IT-бағыттар бойынша 19 кәсіби стандарт және 3000 жаңа білім беру бағдарламалары құрылды.

«Білімнің салтанат құруы» қағидатын қолдау мақсатында «Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» арнайы жобасы іске асырылуда. Мәселен, 2017 жылы «Ұлттық аударма бюросы» үкіметтік емес қоғамдық қоры жобаны іске асыру бойынша Тұжырымдама мен мемлекеттік тілге аудару үшін үздік оқулықтарды іріктеудің әдістемелік ұсыныстарын әзірледі. Оқулықтарды іріктеу өлшемшарттары анықталды. Қазіргі уақытта 77 оқулық қазақ тіліне аударылды. Соның 47-сі еліміздегі ЖОО-на таратылып, қалған 30-ы 2020 жылы аударылып, жарық көреді.

АНЫҚТАМА:

Қазақстанда қаржы пирамидаларының саны артты. Биыл осы саладағы қылмыстық құқық бұзушылықтар саны 66%-ға өсті. Сенімсіз инвестициялық компаниялар бойынша тақырыптардың кеңінен жария етілуіне қарамастан, қазақстандықтар күмәнді салымдар кезінде ақша жоғалтуды жалғастыруда.

Заңсыз инвестициялық қызметтен келген залал екі жыл ішінде 2,7 миллиард теңгеден асты, тек 167 млн теңге (немесе 6%) өтелді. Өткен жылы қаржы пирамидаларына өз ақшасын салған халықтың шығыны 1,8 млрд теңгеге тең болды. Осы жылдың тоғыз айында шығын 2 есе төмен – 847 млн теңгені құрады.

«ЖАУАПТЫ МЕМЛЕКЕТ – ЖАУАПТЫ ҚОҒАМ – ЖАУАПТЫ АДАМ»

Біздің елімізде «жауапты мемлекет – жауапты қоғам – жауапты адам» жүйесі берік орнығуы керек.

Қ.К. Тоқаев

НЕГІЗГІ МЕССЕДЖДЕР:

- ▶ Президенттің Қазақстан халқына Жолдауында айтылған «ұлттың жаңа сапасы» бағыты шын мәнінде, квинтэссенция болып табылады, ал белгілі бір дәрежеде Жолдаудың барлық басқа ұсынылған шаралары мен басымдықтарының негізі болып табылады. Ұлттың зияткерлік әлеуетін және әлеуметтік әл-ауқатын арттыруға ұмтылу және жаңару бағыты дағдарыстан кейінгі кезеңде елдің табысты дамуына мүмкіндік береді.
- ▶ Мемлекеттің жауапты саясаты – әлеуметтік прогреске қол жеткізудің кепілі. Халықтың әл-ауқаты Үкіметтің күн тәртібінің негізгі мәселесіне айналуға. Әлемдік үрдіс мынадай, ЖІӨ сияқты экономикалық көрсеткіштер енді қоғамның әл-ауқатын толық көлемде көрсете алмайды және қандай да бір елдердің прогресін өлшеудің баламасыз шарасы бола алмайды. Соңғы уақытта адамды, оның әл-ауқатын және өмірмен қанағаттануын басты орынға қоятын балама

параметрлерді пайдалану қажеттілігі туралы сұрақтар жиі қойылуда.

- ▶ Қоғамның әр мүшесінің азаматтық, әлеуметтік, моральдық жауапкершілігі тұрақтылықты сақтауда және дағдарысты еңсеруде мемлекеттің негізгі буыны болып табылады. Жаһандық дамудың неғұрлым кең таралған трендтерінің бірі әлемдік экономикада да, технологиялық дамуда да белгісіздіктің жоғары деңгейі болып табылады. Осыған байланысты белгісіздік тенденциясы халықтың мінез-құлқының алдын-ала болжанбауымен де көрінуі мүмкін. Мемлекет басшысы өз Жолдауында белгіленген реформалардың түпкі нәтижесі әрқайсымызға байланысты екенін атап өтеді. Демек, жалпыға ортақынтымақтастық пен өзара қолдау қажет.
- ▶ Білім беру, еңбек, кәсібилік, жоғары жауапкершілік, әділеттілік, үнемділік және мұқияттылық құндылықтарына негізделген қағидаттар ұлттық тәрбие мен ағартудың ажырамас бөлігі болуға тиіс. Қазақтың ұлы ойшылдары әл-Фараби, Абай, Ыбырай Алтынсарин, А.Байтұрсынов идеяларындағыдай мінсіз/«тұтас» адамды тәрбиелеу және осының бәрін қазіргі заманның сұраныстарымен синтездей білу – ұлттың жаңа сапасына апаратын жол болмақ.
- ▶ Әділеттілікті сақтау қоғам өмірінің нормасы ретінде. Бұл идея «social justice» қазіргі заманғы үрдістеріне, заң шығарудың халықаралық стандарттарына және табысты «жас мемлекеттердің» тәжірибесіне негізделген. Осы бағытта ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің **«Құқықтық мәдениет»** арнайы жобасын іске асыру ұсынылады. Мақсаты – халықтың құқықтық сауаттылығы мен құқықтық санасының деңгейін арттыру.

2019 және 2020 жылдардағы Жолдаулардағы елімізді жаңғыртудағы күн тәртібі дамуының салыстырмалы кестесі.

<p>2019: «СЫНДАРЛЫ ҚОҒАМДЫҚ ДИАЛОГ – ҚАЗАҚСТАННЫҢ Тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі»</p>	<p>2020: «ЖАҢА ЖАҒДАЙДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН: ІС-ҚИМЫЛ КЕЗЕҢІ»</p>
<p>I. ЗАМАН ТАЛАБЫНА САЙ ТИІМДІ МЕМЛЕКЕТ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Мен уәде еткен саяси жаңғыру үдерісі азаматтарымыз бен мемлекетіміздің мүдделеріне сәйкес біртіндеп үздіксіз жүзеге асырылатын болады. • Еліміздің қоғамдық-саяси өмірін жаңғыртпай, табысты экономикалық реформаларды жүзеге асыру мүмкін емес. • «Мықты Президент-ықпалды Парламент-есеп беретін Үкімет». 	<p>I МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫҢ ЖАҢА ҮЛГІСІ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Президентке тікелей бағынатын Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттік құру. Неғұрлым сапалы бағдарламалық құжаттар және тапсырмалар мен реформаларды толық орындау мәселесі; • Статистика жөніндегі комитетті үкімет құрамынан шығару; деректердің тәуелсіздігі, мемлекетке сенім білдіру; • Мемлекеттік жоспарлау жүйесін реформалау. Мемлекеттік бағдарламалардан ұлттық жобаларға; • Мемлекеттік қызметті қайта жүктеу. Мемлекеттік аппарат пен квазимемлекеттік сектор қызметкерлерін қысқарту. ФБШ енгізу (ұшқыр жоба нәтижелерін бағалау, мүмкін артықшылықтар); • Құқықтық саясат тұжырымдамасы. Жауапкершілікті арттыру аясында қайта реттеу; • Квазимемлекеттік компанияларды басқару. Қоғам игілігі үшін жұмыс. Реформаның ықтимал жолдары (жекешелендірудің жаңа жоспары, әкімшілік-басқару аппаратын қысқарту және т.б.);

<p>II. АЗАМАТТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сот және құқық қорғау жүйелерін терең реформалау азаматтардың құқықтарын қорғау мен олардың қауіпсіздігін күшейтудің негізгі факторы болып табылады. 	<p>X. АЗАМАТТАРДЫҢ МЕМЛЕКЕТТІ БАСҚАРУ ІСІНЕ ҚАТЫСУЫ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Саяси реформалардың бағыты – азаматтарды елді басқаруға тарту; • Ауыл әкімдерін тікелей сайлау; • Халықтық қатысу бюджеті (бюджеттік қаржыландыру моделін әзірлеу) • Мәслихаттардың жұмысын жетілдіру: жұмыста ашықтық және азаматтардың мүдделерін білдірудің жаңа құралдары; • Жергілікті өзін-өзі басқару жүйесін дамыту (жиындар, жиналыстар). Жергілікті өзін-өзі басқарудың жаңа тұжырымдамасы; • Осыған бірлесіп басқару төменнен жоғары қарай басталды – үйден бүкіл елге дейін; • Онлайн –петиция институты. Халықаралық кейстер;
<p>VIII. ӘДІЛЕТТІ МЕМЛЕКЕТ АЗАМАТТАРДЫҢ МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАУ ЖОЛЫНДА</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Халық үніне құлақ асатын мемлекеттен» «әділ мемлекетке»; • Қазақстандық сот жүйесін реформалау. Цифрландыру және сот жүйесіндегі ашық деректер; • Полиция қызметінің сапасын арттыру. Полицияның «сервистік» моделі және учаскелік полиция қызметкерлерінің басты рөлі. «Жұртқа жақын полиция»; • Дау-дамайларды шешудің балама тәсілдерін дамыту; • Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті күшейту; • Төтенше жағдайлар министрлігін қалпына келтіру. «Қолдау» аргументтері; • Азаматтардың құқықтарын қорғау 	

III. ҚАРҚЫНДЫ ДАМЫҒАН ЖӘНЕ ИНКЛЮЗИВТІ ЭКОНОМИКА.

- Қазақстан экономикасы жаһандық сипаттағы қиындықтарға қарамастан ілгері дамуда.
- Жыл басынан бері экономикалық өсу көрсеткіштері орташа әлемдік мәндерден асып түсті.
- Егер біз қажетті құрылымдық өзгерістер жүргізетін болсақ, онда 2025 жылға қарай жалпы ішкі өнімнің жыл сайынғы тұрақты өсімін 5%-ға және одан да жоғары деңгейде қамтамасыз ете аламыз.

II. ЖАҢА ЖАҒДАЙДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ

- Елдің жаңа экономикалық бағыты: жеті қағида;
- Өнеркәсіптік әлеуетті ашу. Заңнаманы жаңғырту, өнеркәсіпті қолдаудың мазмұнды шаралары;
- Инвестициялар тарту: шаралар және «стратегиялық серіктестер» мәртебесі;
- Дамыған ауыл шаруашылығы. «Негізгі мәселелерді» шешу - жерге қолжетімділік, «ұзақ» ақшаның болмауы, кадрлардың тапшылығы; ауыл шаруашылығындағы сатылас ықпалдастық. Өңірлік азық-түлік хабтары және жеке шаруашылықтарды тарту; Қойма және көлік инфрақұрылымын дамыту. Көліктік-логистикалық кешен: транзиттік әлеуетті арттыру, екінші кезең «Нұрлы Жол»;
- Бизнес-ахуал. Қағидастық тәсілдер нақты анықталған «мемлекеттік реттеу тек азаматтардың денсаулығы мен экологияны қорғау үшін», «мемлекеттік құрылымдардың кәсіпкерлік қызметке араласуы – бұл мемлекетке қарсы қылмыс»;
- Ақша-несие саясаты: экономиканың өсуін ынталандыруды күшейту, Ұлттық банк рөлінің қағидасты өзгеруі (инфляцияны тежеудің орнына-экономикалық өсуге басты назар);
- Барлығына түсінікті салық саясаты. Ұлттық табысты әділ қайта бөлу мәселесі.

	<ul style="list-style-type: none"> • Жаңа бюджет саясаты: «кеңейтілген» бюджет, ұлттық ба- сымдықтар, бюджеттік дербестік. Есеп комитетінің функция- ларын күшейту; • Бәсекелестікті қорғау: «монополиялық ойыншылар» және салалар, Президентке тікелей бағынатын бәсекелестікті қорғау және дамыту жөніндегі агенттік құру;
<p style="text-align: center;">IV. ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҢҒЫРУДЫҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІ.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Білім беру сапасын арттыру. • Отбасы және бала институтын қолдау, инклюзивті қоғам құру. • Бұқаралық дене шынықтыруды дамыту • Мәдениет қызметкерлерін қолдау. • Әлеуметтік қолдау жүйесін одан әрі дамыту. • Отандық зейнетақы жүйесін дамыту. • Жұмыс істейтін азаматтардың өздерінің зейнетақы жинақтарының бір бөлігін мақ- сатты пайдалану мәселесі. 	<p style="text-align: center;">IV. АЗАМАТТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ӘЛ-АУҚАТЫ БАСТЫ БАСЫМДЫҚ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Тұрғын үй мәселесі. «5-10-25». Кезекте тұрғандардың тұрғын үй мәселелері; • Зейнетақы жинақтарының бір бөлігін пайдалану; • Отбасылық саясат, «Аңсаған сәби» жобасы. Балаларды ки- бербулингтен қорғау. • Әлеуметтік саясаттың жаңа парадигмасы. Елдің әлеуметтік кодексі. Неғұрлым атаулы саясат, халықты көп өлшемді есепке алу және цифрлық технологиялар; <p style="text-align: center;">V. ҚОЛ ЖЕТІМДІ ӘРІ САПАЛЫ БІЛІМ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Пандемия кезеңіндегі білім: жаңа форматтар және дәстүрлі сабақ формасына оралу. Бірыңғай білім беру онлайн-плат- формасын әзірлеу; • Мүмкіндіктер теңдігі, мектепке дейінгі білім беру және даму. • Сапалық өзгерістер: үздіксіз білім беру тұжырымдамасы, еңбек нарығы үшін құзыреттерді қалыптастыру.

- Бұқаралық спорттың басымдығы және кәсіби спортты қаржыландырудан бас тарту. Кәсіби клубтар мен балалардың көпшілік секциялары мен мектептерін қаржыландыру бойынша кейстер;
 - Дипломдарды басып шығаратын оқу орындарының жабылуы»;
 - Елдің ғылыми-техникалық дамуы. Тапсырмалар мен дәлелдерді түсіндіру (осы мәселе бойынша қоғамдық пікірталас);
- VI. ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ САЛАСЫН ДАМУЫ**
- Медицина қызметкерлеріне ынталандырушы үстемеақылар төлеу;
 - Қазақстанның фармацевтикалық өнеркәсібі елеулі назар аударуды талап етеді, серпінді қажет етеді. Негізгі дәрілер мен бұйымдарды өндіру – Ұлттық қауіпсіздік мәселесі;
 - Медициналық инфрақұрылымды дамыту. Өңірлерде 13 жұқпалы аурулар ауруханасын, Астана мен Алматыда 2 көпбейінді орталық салу;
 - Халық үшін бастапқы медициналық көмек ұйымын қайта қарау. Фокус: елдің барлық азаматтары үшін қол жетімділік және ұтқырлық. Қазақстанда ауыл және қала азаматтары үшін медициналық қызмет алу сапасы мен қолжетімділігінде теңсіздік болмауы тиіс.

<p>V. ҚАТТЫ ӨҢІРЛЕР – ҚАТТЫ ЕЛ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Жергілікті билік органдары жұмысының тиімділігін арттыру. • Бюджетаралық қатынастар жүйесін реформалау. • Басқарылатын урбандалу және бірыңғай тұрғын үй саясаты. • Инфрақұрылымды дамыту. 	<p>III. ТЕҢГЕРІМДІ АУМАҚТЫҚ ДАМУ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Елдің оңтүстік және оңтүстік-шығысының өнеркәсіптік әлеуеті; • Монокалаларды дамыту; • Шекара маңындағы Өңірлерді дамыту; • «Ауыл – ел бесігі» бағдарламасы. Ауылдың маңызы мен әлеуеті. Елдегі ауылдарды ірілендіру тренді және оның маңызы;
	<p>VII. ЭКОЛОГИЯ ЖӘНЕ БИОЛОГИЯЛЫҚ ӨРКЕЛКІЛІКТІ ҚОРҒАУ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Жаңа экологиялық кодексті әзірлеу. • Биологиялық әртүрлілік. «Жануарларды қорғау туралы» заң. • Ағаш отырғызу. Әр азамат үшін ұлттық жоба; • Мектептердегі экологиялық тәрбие. <p>IX. ЦИФРЛАНДЫРУ - БАРЛЫҚ РЕФОРМАЛАРДЫҢ НЕГІЗГІ ЭЛЕМЕНТІ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Цифрландыру – бәсекеге қабілеттіліктің кілті, барлық реформалардың базалық компоненті. Қазақстандықтардың технологияларға деген жоғары сенімі; • Қазақстандықтардың «цифрлық теңсіздігін» жою; • Мемлекеттік сектордағы цифрландыру: электрондық мемлекеттік қызметтер, мемлекеттік сектор деректерімен жұмыс, биометрия; • IT секторында бәсекелестікті қолдау және қазақстандық AT өзірлемелерінің маңыздылығы;

ХІ. ҰЛТТЫҢ ЖАҢА БОЛМЫСЫ

- Жаңа қағидастар мен жаңа бағдарлар: «парасаттылық» идеологиясы, карантиннен түйген ойлар (той, өзін-өзі оқшаулау);
- Өмірді жоспарлаудың ұзақ мерзімді көкжиегі: бір күн өмір сүрмеңіз (экология, жеке қаржы, қарым-қатынас);
- «Жауапты мемлекет-жауапты қоғам-жауапты адам».

ҚОСЫМША ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫҢ ЖАҢА ҮЛГІСІ

1. «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жоспарлау жүйесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 29 қарашадағы № 790 Қаулысы <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000790>
2. «Мақсаттарға қол жеткізу» блогы бойынша мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігін бағалау нәтижелері 2016, 2017, 2018 жылдар <https://www.bagalau.kz/results/po-blokam>
3. Іске асырылатын мемлекеттік бағдарламалар тізімі: <https://primeminister.kz/ru/documents/gosprograms?page=2>
4. «Мақсаттарға қол жеткізу» блогы бойынша мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігін бағалау жөніндегі деректер» 2016, 2017, 2018 жылдар // <https://www.bagalau.kz/results/indicators>
5. «Қазақстандық мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін кім бағалайды...», Курсив, <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2020-02/kto-zaumetsya-ocenкой-effektivnosti-kazakhstanskikh-gosprogramm>
6. «Ұлттық жобалар: нысаналы көрсеткіштер және негізгі нәтижелер», Москва, 2019 ж. // <http://static.government.ru/media/files/p7nn2CS0pVhvQ9800wAt2dzCIAietQih.pdf>
7. Бедняков А.С., Миэринь Л.А. Национальные проекты как инструмент реализации национальных целей // <https://roscongress.org/materials/natsionalnye-proekty-rossii-problemy-i-resheniya/>
8. Қазақстандағы реформалар: табыстар, міндеттер мен перспективалар. - ОЭСР, 2017 // <https://www.oecd.org/eurasia/countries/Eurasia-Reforming-Kazakhstan-Progress-Challenges-Opport.pdf>

2. ЖАҢА ЖАҒДАЙДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ

1. Үкімет 2025 жылға дейінгі «Нұрлы жол» бағдарламасының жаңа жобасын әзірледі // *Власть*, 22.10.2019г. – <https://vlast.kz/novosti/35773-pravitelstvo-razrabotalo-novyyj-proekt-programmy-nurly-zol-do-2025-goda.html>
2. «Нұрлы жол» бағдарламасының бес жылдағы қорытындысы: ақылы жолдардың пайда болуы, жаңа жұмыс орындары, жүк тасымалының өсуі // Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің ресми ақпа-

- раттық ресурсы, 2020 жылғы 21 сәуір. – <https://primeminister.kz/ru/news/reviews/itogi-programmy-nurly-zhol-za-pyat-let-poyavlenie-platnyh-dorog-novye-rabochie-mesta-rost-gruzoperevozok-2133112>
3. «Нұрлы жол» мемлекеттік бағдарламасы аясында 2025 жылға дейін 112 инфрақұрылымдық жобаны іске асыру жоспарлануда // Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің ресми ақпараттық ресурсы, 2020 жылғы 21 сәуір.– <https://primeminister.kz/ru/news/v-ramkah-gosprogrammy-nurly-zhol-do-2025-goda-planiruetsya-realizovat-112-infrastrukturnyh-proektov-2132483>
 4. «Инфрақұрылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған» «Нұрлы жол» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 желтоқсандағы № 1055 қаулысы»

6. ДЕНСАУЛЫҚ SAҚTAУ SAЛACЫН ДАМЫТУ

1. Ұлттық шұғыл медицинаны үйлестіру орталығы <https://emcrk.kz/ru/uslugi#raz3>
2. Статистикалық салалық деректер. Статистика комитеті. <https://www.gov.kz/memleket/entities/dsm/activities/directions?lang=ru>
3. Қазақстан Республикасының электрондық денсаулық сақтау саласын дамытудың 2013-2020 жылдарға арналған тұжырымдамасы. <http://www.rcrz.kz/100/p89.pdf>
4. ҚР Денсаулық сақтау министрлігінің «Республикалық санитариялық авиация орталығы» ШЖҚ РМК 2018 жылғы қызметі туралы есебі <https://emcrk.kz/images/otchet/Otchet2018.pdf>
5. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің 2020 - 2024 жылдарға арналған стратегиялық жоспары. https://emcrk.kz/images/korp_doc/start_plan_2020_rus.pdf
6. Ағымдағы жобалар-о. 0820 «жаңа фитопрепараттарды әзірлеу және олардың фармакологиялық және клиникалық зерттеулері» ғылыми-техникалық бағдарламасы» <http://www.phyto.kz/rus-information-of-ntp-2-quartal.pdf>
7. Статистикалық салалық деректер. Статистика комитеті <https://www.gov.kz/memleket/entities/dsm/activities/directions?lang=ru>
8. Қазақстанның фармацевтикалық шолуы <https://www.pharm.reviews/analitika/item/5323-ob-em-proizvodstva-farmproduktcii-v-rk-za-yanvar-maj-2020-goda->

7. ЭКОЛОГИЯ ЖӘНЕ БИОЛОГИЯЛЫҚ ӘРКЕЛКІЛІКТІ ҚОРҒАУ

1. Қазақстан Республикасы Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігінің 2019 жылғы Стратегиялық жоспарын іске асыру туралы есебі // <https://www.gov.kz/memleket/entities/ecogeo/documents/details/19081?lang=ru>
2. Тұрақты даму мүддесіндегі білім беру саласындағы БҰҰ ЕЭК стратегиясының жобасы // https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/esd/01_Typo3site/ESD_BackgroundRUcep.ac.13.2004.8.add.1.r.pdf
3. 1975 жылғы 22 қазандағы Белград хартиясы // <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000017772>
4. К-12 оқушыларына экологиялық білім берудің артықшылықтары// <https://naaee.org/eepro/research/eeworks/student-outcomes>

8. ӘДІЛЕТТІ МЕМЛЕКЕТ АЗАМАТТАРДЫҢ МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАУ ЖОЛЫНДА

1. Қазақстан Республикасының Табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайларға ұшырағыштығын талдау. Монография / К.Ж. Райымбеков, А.Б. Құсайынов – Көкшетау: Қазақстан Республикасы ИМ ТЖК Көкшетау техникалық институты, 2015. – 122 с. // http://kti-tjm.kz/public/uploads/BIBL_RMEB/Analyz_podverzhennosty.pdf

**Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы
Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты (ҚСЗИ)
Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен
1993 жылғы 16 маусымда құрылған**

ҚР Президенті жанындағы ҚСЗИ негізгі міндеті - Қазақстан Республикасының ішкі және сыртқы саясатының стратегиялық аспектілерін аналитикалық қамтамасыз ету.

Пенсильвания университетінің «Global Go To Think Tank Index Report» рейтингісі (2018 ж.) бойынша ҚСЗИ әлемнің 8162 талдау орталықтары арасынан 142 орынды иемденіп, рейтингке кірген жалғыз қазақстандық «ақыл-ой орталығы».

Институт өзінің 27 жылдық қызметі барысында халықаралық қатынастар, жаһандық және аймақтық қауіпсіздік мәселелері бойынша 300-ден астам кітап басып шығарды. ҚСЗИ-да үш журнал басылып шығарылады: «Қоғам және Дәуір», «Казахстан-Спектр» және «Central Asia's Affairs». Үш тілде жүргізіліп отыратын сайты, Facebook және Twitter әлеуметтік желілерінде өз парақшасы бар.

ҚСЗИ - жыл сайын әлемдік саясат пен экономиканың өзекті мәселелері бойынша бірқатар ғылыми және практикалық іс-шаралар өткізілетін ерекше халықаралық сарапшылар алаңы. Институттың ғылыми форумдарына Орта Азия мен алыс шетелдердің беделді сарапшылары қатысады.

Мекен-жайы және байланыс телефондары:

Қазақстан Республикасы, 010000

Нұр-Сұлтан, Бейбітшілік к-сі 4

Тел.: +7 (7172) 75-20-20

Факс: +7 (7172) 75-20-21

E-mail: office@kisi

 KAZ_ISS

 ISS.Kazakhstan

 www.kisi.kz, www.kaziss.kz

**Казахстанский институт стратегических исследований (КИСИ)
при Президенте Республики Казахстан
создан Указом Президента Республики Казахстан
16 июня 1993 года**

Основной задачей КИСИ является прогнозно-аналитическое обеспечение стратегических аспектов внутренней и внешней политики Республики Казахстан. КИСИ является единственным казахстанским «мозговым центром», вошедшим в основной рейтинг «Global Go To Think Tank Index Report» Пенсильванского университета (2018 г.), заняв 142 место среди 8162 мозговых центров мира.

За 27 лет деятельности Институтом было издано более 300 книг по международным отношениям, проблемам глобальной и региональной безопасности. В КИСИ издаются три журнала: «Қоғам және Дәуір», «КазахстанСпектр», «Central Asia's Affairs». Институт располагает собственным сайтом на трёх языках: казахском, русском и английском, а также ведёт аккаунты в социальных сетях Facebook и Twitter.

КИСИ является уникальной международной экспертной площадкой, где ежегодно проводится ряд научно-практических мероприятий, посвящённых актуальным проблемам мировой политики и экономики. В научных форумах Института принимают участие авторитетные эксперты из стран Центральной Азии и дальнего зарубежья.

Адрес и контактные телефоны КИСИ:

Республика Казахстан, 010000
г. Нур-Султан, ул. Бейбітшілік, 4
Тел.: +7 (7172) 75-20-20
Факс: +7 (7172) 75-20-21
E-mail: office@kisi.kz

 KAZ_ISS

 ISS.Kazakhstan

 www.kisi.kz, www.kaziss.kz

**The Kazakhstan Institute for Strategic Studies (KazISS)
under the President of the Republic of Kazakhstan was established
by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan
in June 16, 1993**

The main task of the KazISS is forecasting and analytical support of the strategic aspects of the domestic and foreign policy of the Republic of Kazakhstan. KazISS is the only Kazakh «Think Tank» included in the main rating «Global Go To Think Tank Index Report» of the University of Pennsylvania (2018), taking 142nd place among 8162 think tanks in the world.

For 27 years of activity, the Institute has published more than 300 books on international relations, problems of global and regional security. KazISS publishes three magazines: “Kogam zhane Daur”, “Kazakhstan Spectrum”, “Central Asia’s Affairs”. The Institute has its own website in three languages: Kazakh, Russian and English, and also maintains accounts on social networks Facebook and Twitter.

KazISS is a unique international expert platform, where a number of scientific and practical events are held annually on topical issues of world politics and economy. Reputable experts from Central Asian countries and far abroad take part in the scientific forums of the Institute.

Address and contact phone numbers of KazISS:

Republic of Kazakhstan, 010000
Nur-Sultan, Beibitshilik st. , 4
Tel.: +7 (7172) 75-20-20
Fax: +7 (7172) 75-20-21
E-mail: office@kisi.kz

 KAZ_ISS

 ISS.Kazakhstan

 www.kisi.kz, www.kaziss.kz

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ПРЕЗИДЕНТІ Қ.К. ТОҚАЕВТЫҢ ЖОЛДАУЫ
«ЖАҢА ЖАҒДАЙДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН:
ІС-ҚИМЫЛ КЕЗЕҢІ»**

1 қыркүйек, 2020, Ақорда

Әдістемелік нұсқаулық

Шығаруға жауапты:

Мұқанова А.Ж., ә.ғ.к.

Техникалық редактор:

Арзықұлов А.Ә.

Дизайн және беттеу:

Цой Т.В.

Пішімі 60x90/16
Шартты 10,75 б. л.
Қаріп түрі DinPro
Таралымы 500 дана.

Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы
Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты
010000, Нұр-Сұлтан қ., Бейбітшілік к., 4

«Надежда 2050» ЖШС баспасынан басылып шығарылды
Көкшетау қ., Баймұқанов, 3.